

Uddannelse i iværksætterkultur —

En vejledning for undervisere

Uddannelse i iværksætterkultur —

En vejledning for undervisere

Denne publikation finansieres under rammeprogrammet for konkurrenceevne og innovation, der tager sigte på at fremme konkurrenceevnen i europæiske virksomheder.

Offentliggjort af:

Entrepreneurship 2020 Unit
Generaldirektoratet for Erhvervspolitik
Europa-Kommissionen
1049 Bruxelles
BELGIEN
Entr-entrepreneurship@ec.europa.eu

JURIDISK MEDDELELSE

Hverken Europa-Kommissionen eller personer, der handler på dens vegne, kan holdes ansvarlige for anvendelsen af oplysningerne i denne publikation eller for eventuelle fejl, som der trods omhyggelig forberedelse og kontrol kan forekomme.
Denne publikation afspejler ikke nødvendigvis Europa-Kommissionens synspunkter eller holdninger.

Forsidebillede © Colorscurves | Dreamstime.com
Baggrundsbilleder © Dreamstime.com, Istockphoto.com

ISBN 978-92-79-30907-6
doi:10.2769/50790

© Den Europæiske Union, 2014

Eftertryk tilladt med kildeangivelse, undtagen hvis andet er angivet.

Ved brug/gengivelse af tredjeparts ophavsretligt beskyttede materiale, der er angivet som sådant, skal der indhentes tilladelse hos rettighedshaveren/rettighedshaverne.

Uddannelse i iværksætterkultur — En vejledning for undervisere

Denne vejledning er udarbejdet i 2013 for Europa-Kommissionen, Generaldirektoratet for Erhvervspolitik.

Sammendrag:

I 2012 iværksatte Generaldirektoratet for Erhvervspolitik og Generaldirektoratet for Uddannelse og Kultur to tværnationale arrangementer rettet mod forberedelse af lærere på uddannelse i iværksætterkultur. Arrangementerne blev afholdt i maj 2012 (Dublin, Irland) og i september 2012 (Brdo, Slovenien). Formålet med arrangementerne var at samle aktører, der beskæftiger sig med læreruddannelse i iværksætterkultur, så de kunne præsentere eksempler på god praksis, udveksle idéer og lære af hinanden.

Omkring 170 delegerede fra mere end 30 lande — både EU-medlemsstater, tiltrædelseslande og partnerlande — deltog i de to arrangementer. Flere eksperter præsenterede rammer og retningslinjer, og fagfolk fra skoler, læreruddannelsesinstitutioner, NGO'er og uddannelsesudbydere fremviste deres metoder, programmer og projekter. Innovative idéer blev udforsket og diskuteret i workshops og på arbejds møder i grupper. Alt i alt berørte man ved arrangementerne en lang række indsatsområder vedrørende gennemførelsen af uddannelse i iværksætterkultur i læreruddannelsen.

Denne vejledning har til formål at præsentere en række eksempler på god praksis, der blev fremlagt ved de to arrangementer, for et bredere publikum. I vejledningen frem-

hæves virkemidlerne og succesfaktorerne ved eksemplerne, ligesom der anføres kontaktoplysninger, hvor læseren kan indhente yderligere information.

Med udgangspunkt heri fremsættes en række praktiske anbefalinger, der er udarbejdet på baggrund af arrangementerne, i håbet om at anspore aktørerne til at træffe nye foranstaltninger og videreføre deres egne aktiviteter med henblik på at klæde lærerne på til uddannelse i iværksætterkultur.

Denne vejledning er udarbejdet af ICF GHK | GHK Consulting Ltd. for Europa-Kommissionen, Generaldirektoratet for Erhvervspolitik, i 2013.

Forord

Støtte til iværksætteri har aldrig haft større betydning end nu. En styrkelse af iværksætteruddannelsen på skoler, erhvervsuddannelsesinstitutioner og universiteter vil have en positiv indvirkning på iværksætterdynamikken i vores økonomier. Ud over at bidrage til socialt iværksætteri og etablering af nye virksomheder vil iværksætteruddannelsen gøre unge mennesker mere beskæftigelsesegnede og iværksætterorienterede i deres arbejde inden for eksisterende organisationer i både den sociale, offentlige og private sektor. Derfor er investering i iværksætteruddannelse en af de investeringer, der betaler sig bedst for Europa. Undersøgelser viser, at elever og studerende, som har deltaget i en form for iværksætteruddannelse, er tre til seks gange så tilbøjelige til at starte egen virksomhed senere i livet end dem, der ikke har deltaget i en sådan.

Gennem handlingsplanen for iværksætterkultur frem mod 2020 og meddelelsen om nytænkning på uddannelsesområdet har Europa-Kommissionen understreget behovet for at indlejre læring på iværksætterområdet i alle uddannelsessektorer, herunder den ikkeformelle læring. I begge dokumenter opfordrer Kommissionen medlemsstaterne til at give alle unge mennesker praktisk iværksættererfaring, før de forlader det obligatoriske uddannelsesforløb, idet vigtigheden af praktisk læring inden for almen uddannelse og erhvervsuddannelse understreges. Uddannelse er en kompetence, der henhører under medlemsstaterne, men foranstaltninger på EU-plan kan hjælpe medlemsstaterne med at tilpasse og forbedre deres tilgange

til at ansætte, uddanne og udvikle deres lærerstyrke. Dette kan gøres gennem både finansieringsforanstaltninger, der har en systemisk effekt, navnlig via det foreslåede »Erasmus+«-program og ved at understøtte peerlæring og gensidig udveksling af politikker og praksis. Det nyoprettede Europæiske Institut for Innovation og Teknologi er også med til at sætte mere fokus på iværksætterkultur, og instituttets videns- og innovationsfællesskaber (VIF'er) har nu deres egne kandidat- og ph.d.-kurser med en stærk iværksætterdimension

Lærerne spiller en central rolle, da de har stor indvirkning på de studerendes uddannelsesniveau. Reflekterende lærere gennemgår og tilpasser hele tiden deres undervisning i lyset af de ønskede læringsresultater og behovene hos de enkelte studerende. Fokus på iværksætteri, som er en nøglekompetence, vedrører ikke nødvendigvis et bestemt skolefag. Det kræver snarere en undervisningsmetode, hvor erfaringsbaseret læring og projektarbejde spiller en fremtrædende rolle. Her giver lærerne ikke bare de studerende alle svarene, men hjælper dem i stedet med at undersøge og udpege de relevante spørgsmål og finde de bedste svar på dem. For at kunne inspirere de studerende og hjælpe dem med at udvikle iværksætterånd har lærerne behov for en bred vifte af kompetencer med relation til kreativitet og iværksætterkultur. Der kræves et skolemiljø, hvor der tilskyndes til kreativitet og risikovillighed, og hvor mislykkede forsøg værdsættes som erfaringer. Det bør være en absolut topprioritet for medlemsstaterne at udvikle kompetencerne hos

skolelederne og lærerne — både de nye læreraspiranter og de lærere, som har været i faget i lang tid.

Mens Kommissionen øger sin støtte med henblik på at styrke lærerfaget, præsenterer den også både medlemsstaterne og faget for en større udfordring med hensyn til at igangsætte reformer, der kan sikre læring af højere kvalitet gennem mere effektiv undervisning og læreruddannelse. For ingen reform vil lykkes, medmindre den starter og ender hos lærerne og dem, der underviser dem.

Denne vejledning er fremkommet ved at samle lærere og eksperter ved to praktiske workshops (»laboratorier«) på europæisk plan, hvor de har udvekslet erfaringer fra nuværende praksis og drøftet, hvordan vi bedst kan uddanne lærerne i at introducere projekter og metoder på området for iværksætteri i undervisningslokalet og støtte dem i processen. De idéer og eksempler, som blev indsamlet ved disse workshops, er nu blevet samlet i denne vejledning for at formidle de inspirerende fremgangsmåder til en bredere målgruppe. Vi håber, at vejledningen vil komme læseren til gavn.

Antonio Tajani

Mariella Gramis

Indholdsfortegnelse

Indledning	7
Nøgleord	8
Hvad er en iværksætterorienteret lærer?	9
Hvad kan understøtte uddannelse af lærere i iværksætterkultur?	10

Eksempler på praksis i lærergrunduddannelsen 13

Lærergrunduddannelse: nøglebudskaber fra eksempler	14
‣ Iværksætterorienterede læreruddannelsesinstitutioner	16
‣ Programmer, der skal forberede lærerstuderende på uddannelse i iværksætterkultur	26
‣ Metoder og pædagogik til brug ved undervisning på iværksætterområdet	36
‣ Samarbejde i netværk og udveksling af god praksis	48

Eksempler på praksis inden for løbende faglig udvikling 51

Løbende faglig udvikling: nøglebudskaber fra eksempler	52
‣ Iværksætterorienterede skoler	54
‣ Programmer, der forbereder aktive lærere på uddannelse i iværksætterkultur	58
‣ Nyskabende undervisningsmetoder og koncepter med tilknytning til uddannelse i iværksætterkultur	72
‣ Opsøgende strategier hos udbydere af løbende faglig udvikling	82
‣ Initiativer med løbende støtte til aktive lærere	88

Indeks	96
--------	----

Indledning

For at understøtte produktivitet og vækst i Europa er det vigtigt at investere i almen uddannelse og erhvervsuddannelse. EU har brug for kreative og innovative iværksættere. Vi har også behov for en fleksibel, stærk og veludrustet arbejdsstyrke med de nødvendige kvalifikationer og kompetencer.

Europa-Kommissionen anerkender uddannelse i iværksætterkultur som et værktøj, der kan styrke iværksætterånden hos unge mennesker. Det handler om, hvordan vi udvikler en række generelle kompetencer, som kan anvendes i alle samfundslag, og ikke blot om at lære, hvordan man driver en virksomhed. Der er tale om alle former for læring, almen uddannelse og erhvervsuddannelse, som bidrager til at udvikle iværksætterånd, -kompetencer og -adfærd — med eller uden kommercielle målsætninger.

I november 2012 offentliggjorde Europa-Kommissionen meddelelsen — »Nytænkning på uddannelsesområdet: investering i kvalifikationer for bedre socioøkonomiske resultater«. I dette politiske initiativ understreges det, at der for at opbygge »kvalifikationer i det 21. århundrede« skal gøres en indsats for at udvikle tværfaglige kvalifikationer som iværksætterånd, ligesom »evnen til at tænke kritisk, tage initiativer, løse problemer og samarbejde« fremhæves. Der skal rettes særlig opmærksomhed mod disse »iværksætterkvalifikationer«, da de ikke blot medvirker til at opnå konkret iværksættervirksomhed, men også øger unge menneskers beskæftigelsesegnethed.

»Medlemsstaterne bør fremme iværksætterkvalifikationer gennem nye og kreative undervisningsmetoder fra grundskolen og fremskolen og ved på ungdomsuddannelserne og de videregående uddannelser at fokusere på muligheden for at etablere egen virksomhed som et muligt karrieremål. Konkrete erfaringer gennem problembaseret læring og forbindelser til erhvervslivet bør indarbejdes i alle fag og tilpasses alle uddannelsesniveauer. **Alle unge mennesker bør erhverve sig mindst én praktisk iværksættererfaring, inden de forlader det obligatoriske undervisningssystem.**« (*)

For uddannelsessektoren betyder dette, at der skal træffes foranstaltninger for at sikre, at elever og studerende i EU udvikler iværksætterkvalifikationer og får en chance for at få »praktisk iværksættererfaring«. Dette er relevant for alle uddannelsesniveauer — lige fra børnehaveklasser til videregående uddannelser.

Det siger sig selv, at lærere og undervisere spiller en afgørende rolle i denne sammenhæng. De er formidlere af læring og nye idéer. De udformer læringsprocesser og kan hjælpe de studerende med at opnå resultater gennem læring på iværksætterområdet — i form af konkret viden, færdigheder og holdninger.

Lærere og undervisere skal også have mulighed for at tilegne sig den viden, de kvalifikationer og den indstilling, der kræves for at medtage uddannelse i iværksætterkultur og læring på iværksætterområdet i undervisningen. **Alle lærerstuderende og lærere bør nyde godt af mindst én erfaring med undervisning i de centrale emner og metoder med relation til læring på iværksætterområdet og uddannelse i iværksætterkultur i løbet af deres karriere.**

Europa-Kommissionen har offentliggjort en række politikdokumenter om, hvordan man gennemfører uddannelse i iværksætterkultur (f.eks. »Oslo-dagsordenen om uddannelse i iværksætterkultur i Europa«) og iværksat drøftelser blandt politiske beslutningstagere i en række »refleksionspaneler på højt plan«. I alle disse dokumenter og drøftelser spiller aktiviteter vedrørende grunduddannelse og løbende faglig udvikling af lærere i hele EU en fremtrædende rolle (**).

I 2012 iværksatte Generaldirektoratet for Erhvervspolitik og Generaldirektoratet for Uddannelse og Kultur to tværmultinationale arrangementer med fokus på forberedelse af lærere på uddannelse i iværksætterkultur. Arrangementerne blev afholdt i maj 2012 (Dublin, Irland) og i september 2012 (Brdo, Slovenien). Formålet med arrangementerne var at samle aktører, der beskæftiger sig med læreruddannelse i iværksætterkultur, så de kunne præsentere eksempler på god praksis, udveksle idéer og lære af hinanden.

Omkring 170 delegerede fra mere end 30 lande — både EU-medlemsstater, tiltrædelseslande og partnerlande — deltog i de to arrangementer. Flere eksperter præsenterede rammer og retningslinjer, og fagfolk fra skoler, læreruddannelsesinstitutioner, NGO'er og uddannelsesudbydere fremviste deres metoder, programmer og projekter. Innovative idéer blev udforsket og diskuteret i workshops og på arbejds møder i grupper. Alt i alt berørte man ved arrangementerne en lang række indsatsområder vedrørende gennemførelsen af uddannelse i iværksætterkultur i læreruddannelsen.

Denne vejledning har til formål at præsentere en række eksempler på god praksis, der blev fremlagt ved de to arrangementer, for et bredere publikum. I vejledningen fremhæves virkemidlerne og succesfaktorerne ved eksemplerne, ligesom der anføres kontaktoplysninger, hvor læseren kan indhente yderligere information.

Med udgangspunkt heri fremsættes en række praktiske anbefalinger, der er udarbejdet på baggrund af arrangementerne, i håbet om at ansøre aktørerne til at træffe nye foranstaltninger og videreføre deres egne aktiviteter med henblik på at klæde lærerne på til uddannelse i iværksætterkultur.

(*) Europa-Kommissionen, 2012, »Nytænkning på uddannelsesområdet: investering i kvalifikationer for bedre socioøkonomiske resultater«.

(**) (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/education-training-entrepreneurship/index_en.htm).

Nøgleord

	Lærer- grunduddannelse	Løbende faglig udvikling		Lærer- grunduddannelse	Løbende faglig udvikling
Anerkendelse af kvalifikationer	45		Løbende støtte		89, 91
Bevidstgørelse		59, 71, 89, 93	Musik og kreativitet	37	
Bevidstgørende strategier		87	Netværkssamarbejde	49	
Bæredygtig udvikling	27		Onlinesupport	40	58, 66, 83, 85
Certificering	23, 33, 49	85	Opsøgende strategier		83, 85, 87
Erfaringsbaseret læring	41	89	Praktiske metoder		65, 87
Erhvervsrettet læring		79	Problemløsning	29	77
Forberede aktive lærere		59, 63, 65, 67, 69, 71	Procesteknikker	39	
Forberede lærerstuderende		27, 29, 31, 33, 35	Projektarbejde	17, 25, 43	73, 77
Forberede underviserne på læreruddannelserne	31, 61		Samarbejde	19, 29, 37, 41, 49	55, 63, 79, 81, 85, 95
Forretningsplanlægning		83	Simulerede virksomheder		63
Grundlæggende principper	47		Skolen som helhed	21	
Grundskole	43		Standardisering		91
Indarbejdelse i uddannelsesplaner	45		Statslig støtte	47	
Indarbejdet	17, 21, 23, 25, 31, 33	55, 57, 67, 91	Støtteinitiativer		93, 95
Inddrage tidligere studerende	35		Sårbare lokalsamfund		69
Innovativ undervisning	47	73, 75, 77	Tværfaglig	27	
Iværksætterorienteret institution	19, 21, 23, 25		Uddannelsesniveau		57, 59
Innovative undervisningsmetoder		79, 87	Uddannelsespakke		83
Iværksætterorienterede planer		65	Uddannelsesprogram		69
Iværksætterorienterede skoler		55, 57	Udveksling af viden		81
Kreative partnere		67	Undervisning på iværksætterområdet	37, 39, 41, 43, 45	
Kreativ tænkning		75	Undervisningsmaterialer		61, 73, 75, 93, 95
Kunst og design	18		Undervisningsmetoder		83
Lære af erhvervslivet	35		Undervisningsværktøjer		71
Lærere som kunder	39		Virtuel læring		61
Læringsresultater	31				

Hvad er en iværksætterorienteret lærer?

Den iværksætterorienterede lærer

Iværksætterorienterede lærere brænder for at undervise. De er inspirerende, fordomsfri og tillidsfulde, fleksible og ansvarlige — men de ser også stort på reglerne fra tid til anden. De er gode til at lytte, forstår at udnytte og sælge idéer og kan arbejde handlingsorienteret med fokus på de studerende. De er holdspillere og har et godt netværk.

De forsøger at lukke kløften mellem uddannelse og økonomi, og de inddrager eksterne eksperter i undervisningen, idet de fokuserer på erfaringer fra den virkelige verden. De ser altid på det økonomiske aspekt ved et emne, og erhvervsrelaterede fagområder spiller en vigtig rolle i deres undervisning — på tværs af alle fag.

De følger en fleksibel studieplan og foretrækker tværfaglig, projektbaseret læring, idet de anvender alternative undervisningsmaterialer snarere end lærebøger. De lægger vægt på gruppearbejde og samspil — og ser undertiden undervisningslokalet som et »modsætningernes mødested«, hvor der er plads til diversitet med hensyn til både holdninger, svar og løsninger samt refleksioner om læringsprocessen.

Iværksætterorienterede lærere fungerer snarere som coaches end som forelæsere. De understøtter elevernes og de studerendes individuelle læringsprocesser og udviklingen af deres personlige kompetencer.

I dag ser man på undervisning på iværksætterområdet ud fra en række tilbagevendende temaer:

- Uddannelse i iværksætterkultur handler om mere end blot forberedelse på, hvordan man driver en virksomhed. Det drejer sig om, hvordan man kan udvikle den iværksættermentalitet, de færdigheder og den viden, som kort sagt skal sætte den studerende i stand til at »gøre idéer til handling«.
- Lærere kan ikke undervise i iværksætteri uden selv at besidde iværksætterånd.
- Iværksætterkompetencer forudsætter aktive metoder til at engagere de studerende, så de frigør deres kreativitet og innovation.
- Man kan kun tilegne sig eller opbygge iværksætterkompetencer og -kvalifikationer gennem praktiske erfaringer fra den virkelige verden.
- Der kan undervises i iværksætterkvalifikationer på tværs af alle fag og som et separat fag.
- I uddannelsen i iværksætterkultur bør der fokuseres på både »intrapreneurs« (iværksættere, der opererer inden for store organisationer) og iværksættere generelt, da de fleste studerende vil gøre brug af deres iværksætterkvalifikationer i selskaber eller offentlige institutioner.
- For virkelig at sætte gang i uddannelsen i iværksætterkultur er der behov for at udvikle lærings-

resultater med relation til iværksætterkultur og tilhørende vurderingsmetoder og kvalitetssikringsprocedurer for alle uddannelsesniveauer. Formålet skulle være at hjælpe lærerne med at tilegne sig viden, færdigheder og holdninger på området for iværksættervirksomhed.

- Dagsordenen for uddannelse i iværksætterkultur skal ikke blot fremmes ved læreruddannelsesinstitutionerne, men også hos virksomheder og den bredere offentlighed.
- Lærere og skoler vil ikke kunne realisere deres ambitioner uden samarbejde og partnerskaber med kolleger, virksomheder og andre interessenter.

Hvad kan understøtte uddannelse af lærere i iværksætterkultur?

For at nå alle ovenstående mål skal flere betingelser være opfyldt:

En god lærergrunduddannelse

De lærerstuderende skal have muligheden for at opleve læring på iværksætterområdet under deres grunduddannelse. Ved at studere ved en institution, der håndhæver uddannelse i iværksætterkultur i bred forstand, udvikler de lærerstuderende en lang række kompetencer og metoder, som sætter dem i stand til selv at være innovative og udvise iværksætterånd. De nyudklækkede lærere, der går ind i undervisningslokalet med iværksætterorienterede principper in mente, er i stand til at tænde »iværksættergnisten« og inspirere deres elever lige fra den første dag på jobbet.

Læreruddannelsesinstitutioner med en iværksætterorienteret strategi og vision

De gode læreruddannelsesinstitutioner har en mission og en klar vision om, hvordan iværksætterorienterede strategier kan tjene deres mål som institution. Uddannelse i iværksætterkultur kan indarbejdes som en horisontal tilgang til hele undervisningsforløbet ved at betragte uddannelsen som en central kompetence, der er vigtig for enhver lærers kvalifikationer, snarere end som et isoleret fag.

Iværksætterorienterede læreruddannelsesprogrammer opbygget omkring ny pædagogik

En iværksætterorienteret indsats kræver aktiv læring. Der skal anvendes moderne pædagogik (herunder projektbaseret aktiv læring og uafhængig læring). Denne pædagogik kan afprøves i særprogrammer. Nye eksempler på gode fremgangsmåder skal formidles blandt undervisere på læreruddannelserne og indarbejdes i den daglige pædagogik. Alle studerende skal have adgang til utraditionelle læringsmiljøer (ikke i undervisningslokalet, men i virkelighedens verden).

Løbende faglig udvikling af høj kvalitet

Der er behov for programmer af høj kvalitet til løbende faglig udvikling af færdiguddannede lærere for at støtte iværksætterorienterede lærere og sikre, at dem, der ikke fik chancen for at opleve uddannelse i iværksætterkultur i løbet af deres grunduddannelse, kan føres ajour med den seneste udvikling.

Skolen som en arbejdsplads, hvor iværksætterånd værdsættes, og hvor der ydes støtte fra effektive skoleledere

Den iværksætterorienterede skole har en vision med hensyn til fremtidige behov og et klart billede af, hvordan uddannelse i iværksætterkultur kan flettes ind i den overordnede uddannelses- og udviklingsplan. Den iværksætterkultur, der udvikles i lærergrunduddannelsen, vil næppe få nogen synderlig indvirkning, hvis lærerne efter uddannelsen ansættes på skoler, som ikke tager begrebet uddannelse i iværksætterkultur til sig. De iværksætterorienterede lærere skal nyde godt af fuld opbakning fra effektive skoleledere.

Partnere i samfundet

Understøttende systemer spiller en afgørende rolle med hensyn til at gøre fremskridt. Skoler og læreruddannelsesinstitutioner bør etablere forbindelser og indgå samarbejdsaftaler med virksomheder og organisationer i lokalsamfundet for at understøtte deres uddannelsesplaner for iværksættere.

Netværk af undervisere på iværksætterområdet

For løbende at højne kvaliteten bør lærere, der beskæftiger sig med undervisning og læring på iværksætterområdet, udvikle netværk, hvor de jævnligt mødes og udveksler erfaringer, knowhow og materiale.

Alle disse elementer er indbyrdes forbundne. For at sikre bæredygtighed på længere sigt er der behov for en indsats på alle områder. Lederskab, visioner og incitamenter er afgørende på alle planer.

Hver enkelt institution skal tage disse fælles principper til sig og tilpasse dem til netop deres situation. Offentlige myndigheder, institutioner, skoler og interessenter på tværs af EU befinder sig på forskellige udviklingstrin med hensyn til gennemførelse af undervisning og læring på iværksætterområdet. Nogle lande har for mange år siden iværksat en omfattende strategi for uddannelse i iværksætterkultur på alle uddannelsesniveauer, mens andre befinder sig på et grundlæggende stadium, hvor der stort set ikke anvendes iværksætterorienterede principper i undervisningen og læringen eller ydes støtte til foranstaltninger på institutionelt plan. Dette indebærer, at der på alle ovennævnte områder skal udvikles skræddersyede løsninger til hver enkelt situation.

Disse løsningers omfang kan også variere. Mens det i ét land kan være muligt at anvende løsninger på nationalt plan, kan selv små foranstaltninger ved forsøgsordninger på udvalgte skoler i andre lande udgøre et vigtigt fremskridt.

De inspirerende eksempler i denne vejledning viser, at intet projekt og ingen foranstaltning er for lille. Mange gode eksempler er startet i det små og er blevet opskaleret, efter at de havde vist sig at være en succes.

Denne vejledning skal derfor ses som en opfordring til at tage en chance, være kreativ og innovativ, udvikle idéer og gribe til handling — med andre ord:

Udvis iværksætterånd!

Eksempler på praksis i lærergrunduddannelsen

Lærergrunduddannelsen — nøglebudskaber fra eksempler

For at nå målet om at gennemføre uddannelse i iværksætterkultur i lærergrunduddannelsen på bæredygtig vis har EU behov for ...

iværksætterorienterede læreruddannelsesinstitutioner med en vision og en strategi.

- En iværksætterorienteret læreruddannelsesinstitution har et klart uddannelseskoncept, hvor målet er at **sætte de lærerstuderende i stand til at undervise i fremtidens verden**. Dette koncept er indarbejdet i hele uddannelsesplanen.
- Iværksætterkultur er indarbejdet i hele **institutionens kultur og mission**.
- En iværksætterorienteret læreruddannelsesinstitution har en vision for sine fremtidige behov og et **klart billede af, hvordan uddannelse i iværksætterkultur passer ind i den overordnede uddannelses- og udviklingsplan**.
- En iværksætterorienteret institution forsøger at finde og ansætte **de rette mennesker** og give dem **plads til at udvikle deres idéer**.
- En iværksætterorienteret læreruddannelsesinstitution fremmer **et stærkt praktisk element** i læringsprocessen, som understøttes af et solidt teoretisk grundlag.
- Uddannelse i iværksætterkultur integreres som **en horisontal tilgang og et fag på tværs af læseplaner** i hele undervisningsforløbet. I stedet for at blive betragtet som et isoleret fag opfattes det som en kompetence og et talent, der er afgørende for enhver lærers kvalifikationer.
- Kurser i iværksætterkultur er en obligatorisk del af uddannelsesplanen snarere end noget, der kan tilvælges.
- Fokus er konstant rettet mod at tilpasse kurserne og de fag, der undervises i, til **behovene på arbejdsmarkedet**.
- Iværksætterorienterede institutioner skaber **plads til at eksperimentere**. Nye undervisningsmetoder og innovative projekter får friere spillerum og støtte, så de kan blive en succes. Underviserne får et råderum til at eksperimentere, og det anerkendes, at tingene ind imellem ikke lykkes.
- En iværksætterorienteret læreruddannelsesinstitution har et **stærkt netværk**.
- **Støtte fra ledelsen** er afgørende.

Iværksætterorienterede undervisere på læreruddannelserne

- Undervisere på læreruddannelserne må også anlægge en iværksætterorienteret tilgang til undervisning og læring. De skal skabe et **miljø, der fremmer innovation i læreruddannelsen** og undervisningen.
- Undervisere på læreruddannelserne, som bestræber sig på at blive mere iværksætterorienterede, skal undertiden overvinde negative forestillinger om »iværksætterkultur«. Det hænger godt sammen med de fælles idealer for undervisning, hvis de i forbindelse med **socialt iværksætteri** tager begrebet **»frembringelse af overskud«** snarere end begrebet **»gevinsthjemtagning«** til sig, og dette kan også medvirke til at overvinde forudindtagethed.
- Undervisere på læreruddannelserne drager fordel af **konkrete og håndgribeligt definerede læringsresultater** til brug ved undervisning på iværksætterområdet.
- Undervisere på læreruddannelserne drager fordel af veludviklede og kvalitetssikrede **metoder til vurdering** af pædagogik i forbindelse med uddannelse i iværksætterkultur.
- Iværksætterorienterede undervisere på læreruddannelserne har **netværk, som de kan udveksle både god og dårlig praksis med**. De bruger også deres netværk til at informere offentlige instanser og **udføre lobbyvirksomhed fra græsrodsplan**.
- Iværksætterorienterede undervisere på læreruddannelserne understøtter **udvikling af praktiske og konkrete materialer**, der kan medvirke til at gennemføre uddannelse i iværksætterkultur.
- Iværksætterorienterede undervisere på læreruddannelserne **indsamler systematisk feedback fra de studerende**, da de ved, at disses entusiasme er en vigtig faktor for gennemførelsen af uddannelse i iværksætterkultur.

Iværksætterorienterede læreruddannelsesprogrammer og metoder til brug for lærerstuderende

- Iværksætterorienterede læreruddannelsesprogrammer motiverer de lærerstuderende til at **udvikle deres egen viden og deres egne færdigheder og holdninger** med hensyn til iværksætteri.

- Iværksætterorienterede læreruddannelsesprogrammer hjælper de lærerstuderende med at udvikle deres egen **mission i undervisningen og deres egen »portefølje«**: Hvad ønsker jeg at opnå som lærer? Hvilke metoder, erfaringer og ressourcer kan jeg tilbyde?
- **Aktiv læring, praktisk erfaring og »learning by doing«** understøttes. De lærerstuderende får forskellige muligheder for at definere deres egne målsætninger, planlægge læringsmetoder og handle.
- De lærerstuderende får mulighed for at **drøfte, reflektere over og evaluere deres læringsproces** med hensyn til metoder og viden: »Hvordan lærer vi det, som vi lærer?«
- Relevansen af uddannelse i iværksætterkultur **understreges af en teoretisk model**, som gør det nemmere at forstå og gennemføre den.
- Iværksætterorienterede læreruddannelsesprogrammer og -metoder fremmer forståelsen af **lærerens rolle som en støtte og formidler**, der ikke blot giver de studerende alle svarene, men lader dem selv regne sig frem til dem.
- Ved iværksætterorienterede metoder gives der **tid til refleksion**, f.eks. ved at skrive refleksive dagbøger og indgå i refleksive diskussioner under og efter læringsprocesserne. Ved refleksionen skal der fokuseres på både læringsprocessen og de løsninger, der findes.

Partnerskaber mellem uddannelsessektoren, erhvervslivet og den kreative industri

- Uddannelse i iværksætterkultur i forbindelse med læreruddannelse nyder godt af **forbindelserne mellem uddannelsesinstitutionerne og erhvervslivet**. Repræsentanter fra erhvervslivet kan understøtte undervisning og læring på iværksætterområdet på mange måder: som eksperter, støtter, mentorer eller kritiske venner.
- Uddannelsesinstitutionerne kan lære noget af udøverne af skabende kunstnerisk virksomhed om, hvordan man fremmer og vurderer kreative processer — **hvordan man får idéer og omsætter dem til handling**.
- Partnerskaber med skoler er gavnlige med hensyn til at afprøve innovative idéer, projekter og materialer og kvalitetssikre disse. Endvidere bidrager denne tilgang til at udbrede og »sælge« idéen om uddannelse i iværksætterkultur til formidlere.

Iværksætterorienterede tilgange inden for læreruddannelse

Universitetet i Jyväskylä har gennemført obligatorisk uddannelse i iværksætterkultur i flere af læreruddannelsens moduler:

Grundlæggende iværksætterkultur og forretningsmæssig knowhow

- Introduktionskursus om uddannelse i iværksætterkultur med titlen »Medborgerskab og iværksætterkultur«

De lærerstuderende indføres i de grundlæggende begreber inden for uddannelse i iværksætterkultur, litteratur om iværksætterkultur samt planlægning og gennemførelse af et projekt på en skole eller hos en lokal NGO. To eksempler på projekter på skoler, hvor lærerstuderende har deltaget:

- *Børnenes parlament*: en effektiv metode til at gennemføre tværfaglig læring og fremme en iværksætterorienteret indstilling til livet hos børnene. Det fungerer som et organ, hvor eleverne får medindflydelse og kan tage del i beslutningstagningen.
- *Mod autoriteterne*: støtte til aktivt medborgerskab. Målet med projektet var at bidrage til, at gymnasieelever blev hørt om aktuelle politiske spørgsmål. Deltagerne arrangerede en event. De lærerstuderende fik til opgave at tage sig af arrangementer og tilladelser samt at yde støtte under processen.

Aktivitetstype: iværksætterorienterede læreruddannelsesinstitutioner

Gennemførelsesland: Finland

Institution, der har gennemført aktiviteten: universitetet i Jyväskylä

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.jyu.fi>

Primær kontaktperson: Sonja Virtanen

Primær kontaktpersons e-mailadresse: sonja.virtanen@jyu.fi

Tlf. +358 408053378

Institutionens telefonnummer: +358 142601211

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærerstuderende

Målgruppens uddannelsesniveau: folkeskolelærere (1. til 6. klasse i Finland)

- ▶ Iværksætterkultur i forbindelse med uddannelse i nye teknologier og idræt.
 - ▶ Iværksætterkultur i forbindelse med uddannelse i nye teknologier: Et godt eksempel er det såkaldte Birdhouse-band. Der blev fokuseret på evnen til at føre idéer ud i livet, læringssamarbejde, kreativitet og problemløsning.
 - ▶ Uddannelse i iværksætterkultur i forbindelse med uddannelse i idræt: Blandt gode eksempler kan nævnes en sportsturnering mellem fakulteter, som omfattede samarbejde med lokale virksomheder.
- ▶ Uddybende studieforløb om læringsorganisationer og uddannelse i iværksætterkultur. De studerendes fokus flyttes fra den pædagogiske verden til virksomheder, hvor de oplever virksomhederne som læringsorganisationer.
 - ▶ Gruppen tilbringer en nærmere fastlagt periode hos en virksomhed, hvor de observerer og interviewer medarbejdere og så vidt muligt deltager i virksomhedens aktiviteter for at indsamle brugbart undervisningsmateriale.
 - ▶ De studerende skal bl.a. foretage analyser og fremsætte anbefalinger med hensyn til udvikling af et læringssystem i den pågældende virksomhed.
- ▶ I det akademiske år 2013-2014 iværksættes et internationalt masterprogram på uddannelsesområdet, og »innovation og iværksætterkultur inden for uddannelse« vil være et obligatorisk kursus.

Forudsætninger for succes

- ▶ Uddannelse i iværksætterkultur skal indarbejdes i institutionens mission og uddannelsesplan.

Aktiviteternes virkninger

- ▶ Der er ikke foretaget formelle undersøgelser af projektets virkninger, men tilbagemeldingerne fra de studerende har været meget positive, og de studerende har nævnt, at de er blevet mere opmærksomme på den store betydning, som uddannelse i iværksætterkultur har.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

IVÆRKSÆTTERORIENTERET UDDANNELSE

PROJEKTARBEJDE

INDARBEJDET

FINLAND

Nyttige links og ressourcer:

Sonja Virtanens præsentation af institutionen findes her: (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/dublin/sonja_virtanen_en.pdf).

På universitetets websted findes generelle oplysninger om aktiviteterne og en række PowerPointpræsentationer af de projekter, der er gennemført i løbet af de sidste to år (findes i øjeblikket kun på finsk): (<https://www.jyu.fi/edu/laitokset/okl/opiskelu/yrittajyyks>).

»Statuer i bevægelse« — kunst i læreruddannelsen

National College of Art and Design i Dublin tilbyder en lang række læreruddannelsesprogrammer. På bachelorniveau kan de studerende tage en *Joint Honours Degree* i enten kunst og uddannelse eller design og uddannelse. På ph.d.-niveau tilbyder *Faculty of Education* en lang række master- og ph.d.-uddannelser samt faglige uddannelser og kandidatuddannelser i kunst.

Kunst og design udgør en fremragende model for læring på iværksætterområdet. Den måde, hvorpå en kunstner og designer griber et problem an og når frem til en løsning, er en afgørende evne, som alle studerende bør tilegne sig. Kunstskoler indarbejder kritisk tænkning og engagement i alt, hvad de foretager sig, og det er en afgørende kompetence for at opnå succes med iværksætteri. Uddannelse og læring i iværksætterkultur kan forbedres på

mange måder ved at samarbejde med området for kunst og design. Et særligt godt eksempel fra NCAD handler om »samarbejde i lærergrunduddannelsen«.

Alle lærerstuderende oplever praktisk samarbejde. Ét program handlede om frembringelse af »statuer i bevægelse«, og her fik de studerende mulighed for at lære mere om Irlands historie, effektfulde forestillinger og værdien af det talte ord. På National Museum of Ireland blev der opført en forestilling med kæmpestore dukker, som var inspireret af statuerne på O'Connell Street i Dublin og deres historier. Den handlede tydeligvis om samarbejde — både internt mellem de studerende og lærerne og eksternt med skoler, kulturinstitutioner og grupper i lokalsamfundet.

Aktivitetstype: iværksætterorienterede læreruddannelsesinstitutioner

Gennemførelsesland: Irland

Institution, der har gennemført aktiviteten:

National College of Arts and Design, Dublin

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.ncad.ie/>

Primær kontaktperson: Gary Granville

Primær kontaktpersons e-mailadresse: granvilleg@ncad.ie

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

lærergrunduddannelse og studerende ved Dublins skoler

Målgruppens uddannelsesniveau: alle niveauer

Forudsætninger for succes

Et miljø, der skaber mulighed for innovation i læreruddannelsen og undervisningen.

Irland har for nylig annonceret en revision af læreruddannelsen, hvor der skabes mulighed for, at NCAD kan danne sig nye idéer om læreruddannelse. Begrebet »frembringelse af overskud« (snarere end »gevinsthjemtagning«) passer bedre med de idéer om socialt iværksætteri og sociale bidrag, som NCAD arbejder ud fra.

National Council for Curriculum and Assessment gennemfører også en omfattende reform af uddannelsesplanerne, som befinder sig på et avanceret stadium, og dette understreger behovet for, at »vigtige kompetencer« indarbejdes i uddannelsen af de unge, og behovet for dedikerede kurser i iværksætteri.

Hos NCAD foregår der også grundlæggende forandringer, og man har for nylig indgået en strategisk alliance med University College Dublin. Uddannelserne inddeles i et »tre plus to«-system, som sikrer øget engagement i forhold til virkelighedens verden på bachelor- og ph.d.-niveau. Man håber at opnå stærkere og mere direkte feedback fra postgraduatundersøgelser til bachelorstuderende.

Aktiviteternes virkninger

Praktisk samarbejde om læreruddannelse giver en lang række fordele:

- ▶ udvikling af teamwork, samarbejde og forhandlingskompetencer
- ▶ opbygning af tillid til hinanden, som cementeres af vurderingsgrundlaget, hvor der gives én karakter til hele teamet, så alle består eller dumper sammen.

Disse harmonerer med de overordnede »vigtige kompetencer«, som National Council for Curriculum and Assessment for nylig har fremhævet: behandling af oplysninger, kommunikation, personlig effektivitet, samarbejde og kritisk tænkning.

Planer om fremskridt med hensyn til denne praksis

NCAD's Education Faculty har planer om at videreudvikle den samfunds- og virksomhedsrelaterede del af sit arbejde gennem indførelse af en ny masteruddannelse i socialt engageret kunst, som vil omfatte kvalifikation i undervisning på videregående uddannelser.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

IVÆRKSÆTTERORIENTERET INSTITUTION

KUNST OG DESIGN

SAMARBEJDE

IRLAND

Kunsten at undervise med holdning

Groep T — Internationale Hogeschool Leuven har omkring 1 000 studerende og 85 undervisere. Deres erklærede mission er at »uddanne i det væsentlige ved at drage erfaringer fra eksistens«. Deres mål er at udvikle hele personen. De fokuserer på tre elementer:

- ▶ *Uddannelse:* udvikle de studerendes evner ud fra UNESCO's fire uddannelsessøjler: at lære at være, lære at vide, lære at gøre og lære at leve sammen.
- ▶ *Teknik:* gøre det muligt for lærere at skabe effektive læringsmiljøer og udvise opfindsomhed og kreativitet.
- ▶ *Iværksætteri:* at få tingene gennemført i kraft af lederskab, innovation og dristighed.

Overordnet set sigter de mod at skabe iværksætterorienterede, kreative og fleksible lærere i undervisningslokalet, skolen og samfundet. De bruger en

lang række innovative pædagogiske metoder til at frembringe en iværksætterorienteret indstilling, herunder: læring baseret på kompetencer og talent, erhvervspraktik, teamwork i projekter, forståelse af visioner og mission, de studerende har ansvaret for deres egne læringsprocesser, underviseren fungerer som coach, integreret vurdering, refleksion og portefølje, IKT og nye medier, fleksible læringsmetoder, ingen mentale eller geografiske grænser.

Groep T — Internationale Hogeschool Leuven har iværksat en række forskellige projekter og initiativer, der skal fremme iværksætterorienteret og kreativ undervisning. To af disse skitseres nedenfor:

- ▶ For det første er ph.d.-programmet inden for udviklingsstudier baseret på UNESCO's uddannelsessøjler, og det målrettes mod alle studerende,

Aktivitetstype: iværksætterorienterede læreruddannelsesinstitutioner

Gennemførelsesland: Belgien

Institution, der har gennemført aktiviteten: Groep T — Internationale Hogeschool Leuven

Websted eller link til projekt eller institution: <https://my.groep.be/>

Kontaktperson: Thu Dang Kim (tilknyttet dekan — innovation)

E-mailadresse: Thu.dang@groep.be

Kontaktpersonens telefonnummer: +32 16301172

Institutionens telefonnummer: +32 16301030

Andre involverede aktører eller partnere: Groep T — Internationale Hogeschool Leuven er medlem af UNESCO's Associated Schools Project Network

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: bachelorstuderende i uddannelse

Målgruppens uddannelsesniveau: flere uddannelsesniveauer, nemlig førskolepædagogik, primær uddannelse, uddannelse på folkeskoleniveau og på primær- og sekundærtrinnet, vejledning af ph.d.-studerende samt udviklingsstudier (IEC)

der har en BA-grad. Der er mange udenlandske studerende, bl.a. fra Cameroun, Egypten, England, Etiopien, Ghana, Indonesien, Irland, Kina, Nederlandene, Nigeria, Pakistan, Spanien, Tyrkiet ... I efterårssemesteret udforsker de studerende uddannelse i iværksætterkultur. Målet er at etablere uddannelsesprojekter på de fem største UNESCO-områder (uddannelse, naturvidenskab, sociale og humanistiske videnskaber, kultur, kommunikation og information). I forårssemesteret udforsker de uddannelse mere generelt.

- ▶ Et andet eksempel på god praksis er »refleksion og portefølje«, som er udformet ud fra Groep T's porteføljekoncept fra 1995/96. Dette er et obligatorisk treårigt kursus, hvor de studerende udarbejder deres egen personlige portefølje. I løbet af det første år lærer de studerende at finde frem til og reflektere over deres egne talenter. I det andet år foretager de en personlig SWOT-analyse, og i det tredje år fokuserer de på at påvise deres personlige kompetencer og talenter. På tredje og sidste år foretager de desuden øvelsen »I AM« (integreret vurdering), hvor de over for et panel skal bevise, at de er i stand til at fungere som lærere, gennem en ansøgning og en samtale, før de forlader programmet.

Forudsætninger for succes

Skolen fremhæver tre hovedelementer, som har været særligt afgørende for succes:

- ▶ *Definere en mission og en vision:* De har fastlagt et klart uddannelseskoncept på baggrund af de tre fokuselementer og UNESCO's søjler og forsøgt at indarbejde missionen i deres uddannelsesplan. De anlæg-

ger en horisontal tilgang i hele undervisningsforløbet. Uddannelse i iværksætterkultur betragtes ikke som et isoleret fag, men mere som en kompetence og et talent, der er afgørende for alle læreres kvalifikationer.

- ▶ *Finde de rette mennesker:* Groep T — Internationale Hogeschool Leuven gør en stor indsats for at ansætte de rette nye lærere og har derefter tillid til, at de gør deres arbejde godt. De er professionelle og får gode idéer, når de får råderum til at udvikle dem. De er kreative, opfindsomme og har iværksætterkvalifikationer.
- ▶ *Skabe plads til eksperimenter:* Nye undervisningsmetoder og provokerende projekter behøver plads og støtte for at lykkes. Lærerne skal tilskyndes til at eksperimentere, og i denne sammenhæng er der behov for at erkende, at tingene undertiden mislykkes.

Aktiviteternes virkninger

- ▶ Groep T — Internationale Hogeschool Leuven har fået meget positive tilbagemeldinger fra de skoler, som ansætter deres kandidater. De har fremhævet, hvor innovative de studerende er (for eksempel ved at finde job i udviklingslande). Antallet af studerende er femdoblet på 15 år, og fremtidens lærere er nu klædt bedre på til at forberede kommende studerende på forandringer.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

IVÆRKSÆTTERORIENTERET INSTITUTION

SKOLEN SOM HELHED

INDARBEJDET

BELGIEN

mulighed for at konsolidere deres viden og forståelse, men også for at udvikle en sammenhængende og kritisk påskønnelse af deres undervisningspraksis i forbindelse med læring på iværksætterområdet.

Certificate of Entrepreneurial Learning har fire bestanddele:

- ▶ almen uddannelse (skolebaseret arbejdsenhed med dokumentation for refleksion)
- ▶ læring på iværksætterområdet (økonomiske færdigheder, arbejdsbaseret profil, Erasmus eller Study USA)
- ▶ socialt iværksætteri (vidnesbyrd og refleksion eller engagement med hensyn til frivillige aktiviteter)
- ▶ frivillige aktiviteter (essays eller projekter).

De studerende indgår i flere projekter og reflekterer over deres erfaringer med hensyn til deres egen viden om og forståelse af læring på iværksætterområdet, deres elever eller begge dele. Aktiviteterne er solidt forankrede i en teoretisk og akademisk sammenhæng og rummer samtidig mulighed for at fokusere læringen og vurderingen på et kvalitativt refleksionsområde.

Forudsætninger for succes

- ▶ Iværksætterkultur er indarbejdet i institutionens kultur og mission.
- ▶ En holistisk og integreret tilgang til iværksætterkultur.

Aktiviteternes virkninger

- ▶ Certifikatet og uddannelsen øger de studerendes beskæftigelsesegnethed.
- ▶ Fordele på længere sigt. Denne nye generation af lærere vil undervise deres studerende i iværksætterkompetencer, som i sidste ende vil sikre økonomiske og samfundsmæssige afkast.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

IVÆRKSÆTTERORIENTERET INSTITUTION

CERTIFICERING

INDARBEJDET

NORDIRLAND

Nyttige links og ressourcer:

Frank Hennesseys præsentation af institutionen findes her: (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/dublin/frank_hennessey_en.pdf).

Pensum — »personlig og social uddannelse«

Guardas polytekniske institut blev grundlagt i 1980, og uddannelsesaktiviteterne blev indledt i 1986. Skolen tilbyder et bachelorkursus i grunduddannelse, hvor uddannelse i iværksætterkultur udgør et specifikt fag i forbindelse med personlig og social uddannelse (45 teoretiske/praktiske timer og 7,5 time til vejledning: 3 ECTS-meritpoint). Med dette fag bruger instituttet projektbaseret læring som en metode til udvikling af uddannelse i iværksætterkultur.

Målet er, at de studerende skal bruge projektbaseret læring, når de behandler sociale, kulturelle eller økonomiske spørgsmål, ved at:

- ▶ lære at blive herre over eget liv

- ▶ udvikle evnen til at forandre sig selv og det omgivende miljø og derved se nye muligheder og blive aktive medborgere.

De studerende får til opgave at fremlægge et projekt vedrørende store udfordringer, der kræver refleksion, undersøgelser og brug af deres kompetencer med hensyn til problemløsning og beslutningstagning. De studerende er i centrum i processen, der indledes med at overveje vigtige personlige/socialle emner, som kræver samarbejde for at blive behandlet effektivt. Lærerne påtager sig rollen som formidlere af projekter, som de studerende har tilrettelagt, og hvor de indtager rollen som ophavsmænd/udøvere i deres egenskab af både medborgere og fagfolk på uddannelsesområdet.

Aktivitetstype: iværksætterorienterede læreruddannelsesinstitutioner

Gennemførelsesland: Portugal

Institution, der har gennemført aktiviteten: den højere læreanstalt for uddannelse, kommunikation og sport (GPI), Guardas polytekniske institut

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.ipg.pt>

Primær kontaktperson: Carlos Francisco De Sousa Reis

Primær kontaktpersons e-mailadresse: creis@ipg.pt

Tlf. +351 964057023/+351 271220115

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærerstuderende

Målgruppens uddannelsesniveau: grunduddannelse

Forudsætninger for succes

- ▶ For at videreudvikle lærergrunduddannelsen/uddannelsen i iværksætterkultur skal der skabes en forbindelse mellem iværksætterkulturen og kernekompetencen til at ændre sig selv og verden.
- ▶ Uddannelse i iværksætterkultur skal indarbejdes i institutionens mission. Guardas polytekniske institut fremmer en stærk praktisk komponent, som understøttes af et solidt teoretisk grundlag og et konstant engagement med hensyn til at tilpasse kurserne og de fag, der undervises i, til behovene på arbejdsmarkedet og de nye realiteter i verden af i dag.

Aktiviteternes virkninger

- ▶ Aktiviteternes virkning begrænser sig til de involverede og til konkrete situationer, men den har indflydelse på udviklingen af de studerendes autonomi og dynamik som borgere og fagfolk.

Planer om fremskridt med hensyn til aktiviteten

- ▶ Guardas polytekniske institut forventer at introducere uddannelse i iværksætterkultur i lærergrunduddannelsen som et specialfag ved den kommende reform af uddannelsesplanerne, som ventes gennemført i næste skoleår.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

IVÆRKSÆTTERORIENTERET INSTITUTION

PROJEKTARBEJDE

INDARBEJDET

PORTUGAL

Nyttige links og ressourcer:

En konference om forberedelse af lærere på uddannelse i iværksætterkultur i lærergrunduddannelsen (ENTENP2013) vil blive afholdt på Guardas polytekniske institut i juni 2013: (<http://www.ipg.pt/entenp2013/>).

Tværfaglig uddannelse gennem didaktiske workshops

Professionshøjskolen Xios ligger i Flandern. Institutionen har fem institutter, to campusområder og omkring 3 000 studerende. Iværksætterkultur er en tværfaglig disciplin. »Tværfagligt arbejde og teamwork gennem didaktiske workshops« indgår i programmet for bachelorgraden i uddannelse på gymnasieniveau. Der anlægges følgende tilgang til »tværfaglig læring«:

- ▶ for det første »tilskynde til at lære« — teoretisk input til uddannelse i iværksætterkultur
- ▶ for det andet: en didaktisk workshop (grupper af seks studerende med forskellige specialer)
- ▶ for det tredje: tværfaglig uddannelse.

Programmet omfatter følgende:

- ▶ Andet år gennemføres den tværfaglige workshop, hvor alle studerende samles (fra fagene økonomi, historie, idræt osv.). De inddeles i grupper bestående af seks studerende med forskellige specialer, hvorved det tværfaglige samarbejde fremhæves. Derefter gennemfører de et projekt om uddannelse i bæredygtig udvikling (og millenniummål). Resultaterne fra projektet fremlægges på en mentordag for bl.a. deltagere fra skoler på sekundærtrinnet.
- ▶ Tredje år gennemfører de studerende det projekt, som de har udviklet, på en skole på sekundærtrinnet, hvorved de anvender teori i praksis.

Aktivitetstype: programmer, der skal forberede lærerstuderende på uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Belgien

Institution, der har gennemført aktiviteten: professionshøjskolen Xios, Belgien

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.xios.be>

Primær kontaktperson: Michel Janssens

Primær kontaktpersons e-mailadresse: michel.janssens@xios.be

Tlf. +32 497269666

Institutionens telefonnummer: +32 11370781

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærerstuderende

Målgruppens uddannelsesniveau: uddannelse på gymnasialt niveau

- ▶ Aktiviteten fremmer forberedelsen af lærerne på uddannelse i iværksætterkultur gennem besøg hos organisationer, der beskæftiger sig med bæredygtig udvikling. Ved at inddrage aktører, der beskæftiger sig med uddannelse i bæredygtig udvikling, skaber de videntrekanten skole — arbejde — videregående uddannelse.

Aktiviteten kan betragtes som »god praksis«, fordi den er tværfaglig, kreativ og obligatorisk, og fordi den omfatter et produkt, hvor læringscyklussen implementeres, og der åbnes mulighed for samspil mellem organisationer, som beskæftiger sig med uddannelse i bæredygtig udvikling, og skoler på sekundærtrinnet.

Forudsætninger for succes

- ▶ De rette færdigheder hos uddannere af undervisere: uddannernes kompetencer inden for uddannelse i bæredygtig udvikling (millenniummål).
- ▶ En klart formuleret vision og mission, som alle lærere skal tilslutte sig og bruge som udgangspunkt.

Aktiviteternes virkninger

- ▶ *For lærerne:* De lærere, der deltager i projektet, udvikler ekspertise og en systemorienteret tankegang. De lærere, der ikke er direkte involveret (men underviser ved instituttet for læreruddannelse), bliver opmærksomme på, at tværfaglig læring (om beskæftigelseseg-nethed) er en vigtig del af læseplanen, og de motiveres til at indgå i dette »fællesskab«.
- ▶ *For de studerende:* De studerende lærer af hinanden og bliver opmærksomme på, at de er nødt til at lære på tværs af læseplanerne. De bliver velforberedte på et senere job (hvor de skal anlægge en systemorienteret tankegang), og de lærer at samarbejde.
- ▶ *For andre aktører:* Disse får mulighed for at se eksempler på god praksis inden for tværfaglig læring.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

FORBEREDE
LÆRERSTUDERENDE

BÆREDYGTIG UDVIKLING

TVÆRFAGLIGT

BELGIEN

Mentorordninger på universitetet

De lærerstuderende deltager i et særligt uddannelsesforløb (på 2-3 uger) i løbet af det akademiske år. De besøger skoler og samarbejder med lærerne på stedet. Dette er en obligatorisk del af deres uddannelse.

- ▶ I forløbet indgår skolebaseret læring, rapportering om aktiviteter, støtte til skolens lærere gennem bidrag til at forbedre forholdene/løse problemer på den pågældende skole samt kontakter til virksomheder med henblik på samarbejde om skoleprojekter.

Aktiviteten fremmer forberedelsen af lærerne på uddannelse i iværksætterkultur gennem:

- ▶ samarbejde med skolelærere og -ledere
- ▶ læring om praktiske problemer på skoler og erhvervelse af praktiske kundskaber
- ▶ frembringelse af innovative porteføljer.

Aktivitetstype: programmer, der skal forberede lærerstuderende på uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Grækenland

Institution, der har gennemført aktiviteten: universitetet i Ioannina, institut for førskoleundervisning

Websted eller link til projekt eller institution:

<http://www.uoi.gr/oldsite/main.html>

Primær kontaktperson: Polyxeni (Jenny) PANGE

Primær kontaktpersons e-mailadresse:

pagge@cc.uoi.gr; jennypagge@yahoo.gr

Tlf. +30 6936131810

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærerstuderende

Målgruppens uddannelsesniveau: flere niveauer

For at opnå fremskridt på dette område er der behov for at:

- ▶ evaluere alle læreres uddannelsesmæssige resultater ud fra den indvirkning, som de har i deres lokalområde
- ▶ anvende læringsmodellen baseret på »nærmeste naboer« i et samarbejde, hvor de enkelte studerende vælger deres gruppe og kan skifte gruppe, hvis de synes, at deres gruppe er »kedelig«
- ▶ belønne bedste praksis.

Forudsætninger for succes

- ▶ Et godt teoretisk kendskab til faget.
- ▶ Gode samarbejdsevner.
- ▶ God brug af IKT.

Aktiviteternes virkninger

- ▶ At udpege de uddannelsesmæssige fordele og udforske de daglige aktiviteter på skolerne.
- ▶ De studerende tilegner sig praktisk viden.
- ▶ De studerende samarbejder med skolelærere og -ledere (interesserter).

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

FORBEREDE
LÆRERSTUDERENDE

PROBLEMLØSNING

SAMARBEJDE

GRÆKENLAND

Nyttige links og ressourcer:

På græsk: http://www.pee.gr/wp-content/uploads/praktika_synedriou_files/e27_11_03/sin_ath/th_en_viii/ntoliopoyloy.htm

På engelsk: <http://ecr.sagepub.com/content/3/3/299.short?rss=1&ssource=mfc&patientinform-links=yes&legid=specr;3/3/299>

Regionalt projekt om læring på iværksætterområdet med særligt fokus på uddannelse og efteruddannelse af lærere

I 2008 enedes otte regeringer i regionen om at etablere [South East European Centre for Entrepreneurial Learning](#) (SEECEL) med Kroatien som værtsland. Formålet med SEECEL er at udveksle benchmarks for at øge erfaringsgrundlaget hos alle parter.

Dette konkrete projekt er en tværnational model for læreruddannelse med veldefinerede læringsresultater for både studerende og lærere. Det har modtaget økonomisk støtte fra EU-Kommissionen og den kroatiske stat.

Der er gennemført pilotforsøg i form af et obligatorisk kursus og et valgfrit kursus på 32 ISCED 2-skoler og ved 16 højere uddannelsesinstitutioner i de otte deltagende lande.

Foranstaltningerne har på dette stadium omfattet udvikling af:

- ▶ en vision og en strategi for en iværksætterorienteret skole (ENTRschool)
- ▶ mål for ledelsen (forstanderne) i overensstemmelse med strategien

Aktivitetstype: programmer, der skal forberede lærerstuderende, lærere og skoleledere på uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: internationalt

Institution, der har gennemført aktiviteten: SEECEL (South East European Centre for Entrepreneurial Learning)

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.seecel.hr>

Primær kontaktperson: Maja Ljubić

Primær kontaktpersons e-mailadresse: maja.ljubic@seecel.hr

Tlf. +385 13040260

Andre involverede aktører eller partnere: SEECEL-medlemsstaterne (Albanien, Bosnien-Hercegovina, Kosovo (*), Kroatien, Montenegro, Serbien, Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien og Tyrkiet)

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: Lærerstuderende, lærere og skoleledere

Målgruppens uddannelsesniveau: Flere uddannelsesniveauer

(*) Denne betegnelse er med forbehold for holdningerne til retsstilling og er i overensstemmelse med UNSCR 1244 og ICJ's udtalelse om Kosovos uafhængighedserklæring.

- ▶ mål for lærerne i overensstemmelse med strategien
- ▶ veldefinerede læringsresultater for eleverne
- ▶ velorganiserede ressourcer i overensstemmelse med strategien
- ▶ en plan for uddannelse af lærere, andre medarbejdere og »netværkslærere« i læring om iværksætterkultur
- ▶ støtte til *ENTRschool*-initiativet fra lokalsamfundet, lokale virksomheder og andre interessenter
- ▶ en fælles tankegang vedrørende *ENTRschool*-initiativet og fortsat samarbejde om udvikling af kulturen
- ▶ en strategi for videndeling og en ledestjerne for andre skoler.

Forudsætninger for succes

For at en skole kan deltage i dette pilotprojekt, skal den opfylde en række kriterier (f.eks. skal den være tilgængelig med offentlig transport, den skal have mindst to skoleklasser for hver aldersgruppe, den skal have det fornødne it-udstyr, og størstedelen af underviserne og skoleledelsen skal bruge it-udstyr i deres arbejde, skolen skal have et velfungerende websted, den skal anlægge en systematisk tilgang til skole/hjem-forhold og samarbejde mellem skolen og de lokale myndigheder, skolens medarbejdere skal have en positiv indstilling til læring på iværksætterområdet, underviserne skal være fortrolige med moderne undervisningsmetoder, skoleledelsen skal kunne kommunikere på

engelsk, skoleledelsen skal have erfaringer med projektgennemførelse og budgetmæssige konsekvenser, og endelig skal underviserne og skoleledelsen være fortrolige med selvevaluering og ekstern evaluering). Blandt andre forudsætninger kan nævnes inddragelse af aktører i andre lande (den tværnationale dimension) og støtte fra nationalstaten og fra EU.

Aktiviteters virkninger

- ▶ Det har gavnet både de studerende, lærerne og skoleledelsen at deltage i projektet.
- ▶ Ved at udveksle benchmarks lærer de forskellige lande af hinanden, og herved øger de erfaringsgrundlaget hos alle parter.
- ▶ Ved en omfattende implementering udvikles og afprøves det instrument, der bruges til at måle effekten af aktiviteterne vedrørende læring på iværksætterområdet, på lærernes og skoleledelsens kompetencer med hensyn til iværksætterkultur.

Videreudvikling

Den strategiske tilgang til uddannelse og efteruddannelse af lærere udvikles på baggrund af tidligere erfaringer og resultater. Der rettes særlig opmærksomhed mod vejledningsprocessen og mod inddragelse af nationale institutioner med ansvar for læreruddannelse.

Nyttige links og ressourcer:

(<http://www.seecel.hr>)

(<http://www.seecel.hr/default.aspx?id=14>)

(<http://www.seecel.hr/UserDocImages/Documents/Documents>)

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

FORBEREDE STUDERENDE OG UNDERVISERE
PÅ LÆRERUDDANNELSERNE

LÆRINGSRESULTATER

INDARBEJDET

INTERNATIONALT

Erhvervsorienteret læreruddannelsesprogram

HAMK PTEU er den største læreruddannelsesinstitution i Finland. Den blev etableret i 1959 og slået sammen med HAMK University of Applied Sciences (universitet med fokus på anvendt videnskab) i 1996. Den udbyder formelle pædagogiske kvalifikationer til lærere, der arbejder som undervisere ved institutioner på de videregående uddannelser, ved erhvervsuddannelsesinstitutioner og institutioner, der udbyder almen uddannelse og erhvervsuddannelse for voksne, hos organisationer i den offentlige sektor, hos udbydere af undervisning i HR-ledelse og i erhvervslivet.

Deltagerne i dette særdeles konkurrenceprægede læreruddannelsesprogram skal som minimum have en bachelorgrad — eller den højeste opnåelige grad inden for deres fag — og mindst tre års relevant erhvervs erfaring.

ring. De fleste af de lærerstuderende er ansat, mens de gennemfører deres læreruddannelsesprogram, og 30 % af dem har ingen undervisningserfaring.

Målet med den erhvervsorienterede læreruddannelse er at give de lærerstuderende

- ▶ viden og kompetencer til at guide og fremme læringsprocessen for studerende med forskellig baggrund
- ▶ evnen til at udvikle deres egne undervisningskompetencer ved at opdatere deres faglige knowhow og følge fremtidige udviklingstendenser på beskæftigelsesområdet.

Aktivitetstype: program, der skal forberede de lærerstuderende på uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Finland

Institution, der har gennemført aktiviteten: HAMK — enheden for erhvervsuddannelse af lærere

(Professional Teacher Education Unit — PTEU)

Websted eller link til projekt eller institution: http://portal.hamk.fi/portal/page/portal/HAMK/In_English

Primær kontaktperson: Heikki Hannula

Primær kontaktpersons e-mailadresse: heikki.hannula@hamk.fi

Tlf. +358 36463377

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

lærerstuderende på områder såsom ny teknologi, teknik og samfundsvidenskab

Målgruppens uddannelsesniveau: sekundærtrinnet og videregående uddannelser

Det erhvervsorienterede læreruddannelsesprogram omfatter følgende moduler:

- ▶ grundlæggende pædagogisk teori og erhvervsuddannelse
- ▶ erhvervsorienteret pædagogik
- ▶ efteruddannelse af lærere i den lærerstuderendes organisation, primært uddannelsesinstitutioner
- ▶ afhandling.

Siden 2006 har der også været et valgfrit kursus i uddannelse i iværksætterkultur: *Grundlæggende iværksætterkultur* (3 meritpoint).

Det erhvervsorienterede læreruddannelsesprogram har været meget vellykket. Der var mange ansøgninger, og kun omkring 33 procent af ansøgerne blev optaget.

Forudsætninger for succes

- ▶ Uddannelse i iværksætterkultur skal indarbejdes i institutionens mission og uddannelsesplan
- ▶ Iværksætterorienterede målsætninger skal indgå i kriterierne for vurdering af læringen

Aktiviteternes virkninger

Siden 2012 har uddannelse i iværksætterkultur været integreret i målsætningerne for fire kurser:

- ▶ *Samfund, arbejdsliv og uddannelse* (fire meritpoint): De lærerstuderende får kompetence til at fastslå, hvilken betydning uddannelse i iværksætterkultur har for forberedelsen på arbejdslivet.
- ▶ *Retningslinjer for læring* (7 meritpoint): De lærerstuderende lærer at fremme iværksætterkultur i forskellige læringsmiljøer.
- ▶ *Uddannelsesnetværket* (3 meritpoint): De lærerstuderende sættes i stand til at udvikle samarbejde mellem forskellige netværk af **virksomheder** og andre interessenter.
- ▶ *Læreruddannelse* (15 meritpoint): De lærerstuderende lærer at udvikle deres undervisning og ekspertise på en målrettet og **iværksætterorienteret** måde.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

FORBEREDELSE AF LÆRERSTUDERENDE

CERTIFICERING

INDARBEJDET

FINLAND

Nyttige links og ressourcer:

Heikki Hannulas præsentation af institutionen findes her: (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/dublin/heikki_hannula_en.pdf).

På universitetets websted findes der generelle oplysninger om programmet: (http://portal.hamk.fi/portal/page/portal/HAMK/In_English/Education/professional_teacher_education).

Færdiguddannede indgår i læreruddannelsen

Swansea Metropolitan University er begyndt at anvende en række nyskabende metoder til at forberede de lærerstuderende på realiteterne i undervisningslokalet og hjælpe dem med at udvikle kompetencer inden for iværksætteri. I ét eksempel inddrager universitetet tidligere studerende i udviklingen af programmerne. Disse tidligere studerende kan desuden bidrage til selve undervisningen og vurderingen af de nye lærerstuderende. Modellen, som betegnes »Continuous Conceptual Review Model« gør det muligt for de tidligere studerende at sætte deres præg på den nuværende uddannelsespraksis.

De nye initiativer er udviklet af universitetet selv. I første omgang gjorde man ved kurserne i visuel kommunikation på instituttet for kunst og design

konsekvent brug af tidligere studerende, som evaluerede deres specialkurser. Denne tilgang kopierede man sidenhen i læreruddannelsesprogrammerne. Man gør brug af tidligere studerende, der har etableret deres egen virksomhed, og som skal fremme og supervisere indlæringen hos de nye lærere. Dette projekt indbragte universitetet en pris ved konferencen Internationalising Entrepreneurship Education and Training i Brasilien i 2006.

Programmet betragtes som god praksis, fordi lærerne får indblik i iværksætternes verden og i, hvordan man forbereder de studerende på at samarbejde med iværksætterne i fremtiden.

Aktivitetstype: programmer, der skal forberede lærerstuderende

Gennemførelsesland: Det Forenede Kongerige

Institution, der har gennemført aktiviteten: Swansea Metropolitan University

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.smu.ac.uk/>

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærerstuderende

Målgruppens uddannelsesniveau: flere niveauer

Forudsætninger for succes

- ▶ Anerkendelse af værdien af erfaring og det at lære af erhvervslivet.
- ▶ At underviserne på læreruddannelserne anerkender vigtigheden af at sætte pris på tidligere studerende og de muligheder, som dette kan tilføre den nuværende uddannelsespraksis.
- ▶ Trods det, at det er forholdsvis nemt for underviserne at opspore de tidligere studerende nu om dage, skal der anlægges en dedikeret og langsigtet tilgang af en person, som de studerende respekterer og ønsker at hjælpe. Der kræves også god tid til at formidle og administrere kurset.

- ▶ Aktiviteterne fungerer som en mekanisme til kvalitetskontrol af den nuværende praksis (ved sammenligning med alternativ eller tidligere praksis).
- ▶ De har gjort det muligt for tidligere studerende at komme med input til den anvendte praksis, hvilket har øget motivationen hos de nuværende studerende, og der er fremlagt dokumentation for, hvordan tingene fungerer i den virkelige verden, sammenlignet med den teori, som der undervises i på universitetet.
- ▶ De kan ændre visse aspekter ved undervisningen »i farten«, da man ved kurserne er i stand til at indarbejde de seneste erfaringer fra tidligere studerende.

Aktiviteternes virkninger

- ▶ For universitetet som helhed er den vigtigste virkning dels, at undervisningen er up to date, dels den effekt, som den relevante læring har med hensyn til de studerendes tilfredshed og feedback. I Wales har man en af de højeste »overlevelsesheder« blandt kandidaters små spin-out-virksomheder per capita, og Swansea Metropolitan University har konsekvent ligget i toppen af listen over disse virksomheder. Dette bidrager også til universitetets troværdighed, »fordi vi gør det, som vi siger, at vi gør«.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

FORBEREDELSE AF LÆRERSTUDERENDE

INDDRAGELSE AF TIDLIGERE STUDERENDE

LÆRE AF ERHVERVSLIVET

DET FORENEDE KONIGERIGE

Nyttige links og ressourcer:

Penaluna, A. & Penaluna, K. (2006): Business Paradigms in Einstellung: A Creative industries perspective on enhancing entrepreneurship education. Internationalizing Entrepreneurship Education and Training Conference, São Paulo, Brasilien (Tildelt prisen »Best Empirical Paper« — særlig anerkendelse af seniorforskere).

Penaluna, A. & Penaluna, K. (2008): Business Paradigms in Einstellung: Harnessing Creative Mindsets for Entrepreneurship Education, Journal of Small Business and Entrepreneurship 21, nr. 2, s. 231-250. Findes på: (<http://www.freepatentsonline.com/article/Journal-Small-Business-Entrepreneurship/204931981.html>).

Obligatorisk musikundervisning ud fra et iværksætterperspektiv (pædagogisk tilgang)

Fakultet for uddannelse ved **universitetet i Lapland** blev etableret i 1979 og er universitetets ældste. Fakultet har omkring 700 studerende på grunduddannelsen, 80 ph.d.-studerende og 60 medarbejdere. Iværksætteri og uddannelse i iværksætterkultur er et centralt element i fakultetets strategi.

I den »obligatoriske musikundervisning ud fra et iværksætterperspektiv« fokuseres der på både iværksætterorienterede læringsmetoder og »inklusiv pædagogik«. Baggrunden for dette er, at den enkelte studerende gennem elementer baseret på iværksætteri — såsom det at opdage og skabe muligheder, eksperimentere, gøre sig overvejelser og forvalte viden — er i stand til

at tilegne sig forskellige færdigheder ved at gøre brug af sine egne stærke sider, vaner og andre individuelle forudsætninger.

På kurset kombineres musikundervisning med iværksætterorienteret tankegang og adfærd, navnlig gennem valg mellem forskellige alternativer inden for musik. Læreren fungerer som formidler og integrerer de lærerstuderendes eksperimenter og viden med målsætningerne og indholdet i uddannelsesplanerne. På dette kursus tilegner de studerende sig viden om musik som fænomen og om, hvordan man underviser i musik. Desuden fokuseres der på en række iværksætterorienterede egenskaber og færdigheder, f.eks. initiativ, selvtillid,

Aktivitetstype: undervisningsmetoder og pædagogik på iværksætterområdet

Gennemførelsesland: Finland

Institution, der har gennemført aktiviteten: universitetet i Lapland

Websted eller link til projekt eller institution:

http://www.ulapland.fi/InEnglish/Units/Faculty_of_Education.iw3

Primær kontaktperson: Lenita Hietanen

Primær kontaktpersons e-mailadresse: lenita.hietanen@ulapland.fi

Tlf. +358 404844164

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærerstuderende

Målgruppens uddannelsesniveau: flere niveauer

vedholdenhed, risikovillighed, beslutningstagning, forhandlingsevner, tolerance mht. usikkerhed og det at lære af sine fejl.

Blandt de aktiviteter, der er gennemført for at frembringe disse egenskaber og færdigheder, kan nævnes følgende:

- ▶ Læreren giver de studerende mulighed for at træffe beslutninger om, hvad de vil lære, i hvilket omfang, hvornår de vil lære det, og hvem de vil lære det sammen med. På denne måde opmuntrer læreren de studerende til at tage chancer, tage hånd om usikkerhedsmomenter og stå i spidsen for deres egen indlæring, så de bliver ansvarlige for deres læringsforløb.
- ▶ Peerlæring, navnlig samarbejde om beslutningstagning og problemløsning gennem interaktive drøftelser, fremhæves i løbet af kurset.
- ▶ Hver enkelt studerende tager noter i sin egen refleksive dagbog. Læreren giver eksempler på iværksætterorienterede egenskaber og færdigheder. Efter hver musiktime vurderer de studerende, hvilke iværksætterorienterede egenskaber og færdigheder de følte stærkest under læringsprocessen, hvorefter de skriver deres vurdering i dagbogen.

Forudsætninger for succes

Lærerne fremhæver fire hovedelementer, som er særligt afgørende for succes:

- ▶ Samarbejde i beslutningsprocessen. Under og efter læringsprocessen drøfter og evaluerer læreren og de studerende både metoden og den indhøstede viden: Hvordan lærer jeg det, som jeg lærer? Hver enkelt fase i læringsprocessen skal afspejles, herunder planlægning, handling og produktet.
- ▶ Praktisk erfaring. Lærerne giver de studerende forskellige muligheder for at bidrage på nyskabende måder, når de fastsætter målsætninger, planlægger læringsmetoder og handler. Gennem refleksion kan de studerende udvikle ny viden ud fra deres erfaringer og vurdere både processen og produktet af læringen.
- ▶ Læreren spiller rollen som støtte og formidler. Pointen er, at læreren ikke blot giver de studerende alle svarene, men i stedet lader dem selv tilegne sig den nye viden. Læreren skal dog altid stå klar til at tilbyde sin støtte til de studerende, som kan befinde sig i meget forskellige situationer.

- ▶ Tid til refleksion. Læreren skal sikre tilstrækkelig tid til både at skrive refleksioner ned i dagbøgerne og indgå i refleksive diskussioner under og efter læringsprocesserne. I refleksionerne skal der fokuseres på iværksætterorienterede læringsmetoder og på det musikalske indhold i uddannelsesplanerne.

Aktiviteters virkninger

Der er ikke foretaget nogen formel evaluering endnu, men det bemærkes, at aktiviteten fremmer forberedelsen af lærerne på uddannelse i iværksætterkultur, idet:

- ▶ de studerende opmuntres til at studere deres egne iværksætterorienterede aktiviteter gennem eksperimenter og refleksioner i alle faser af læringsprocessen
- ▶ de studerende er nødt til at handle på forskellige nyskabende måder, når de skal vælge mellem givne eller frembragte muligheder i læringssituationen
- ▶ de studerende kan observere deres lærers iværksætterorienterede aktiviteter og foranstaltninger i læringsmiljøer
- ▶ de studerende opmuntres til at anvende deres iværksættererfaringer og -kompetencer i andre fag og på andre niveauer i skolen.

Planer om fremskridt med hensyn til denne praksis

- ▶ At finde mere tid til de lærerstuderendes fælles kreative proces, når de skaber nye muligheder.
- ▶ At finde mere tid til kritisk refleksion: Social retfærdighed og lige muligheder er integrerede dele af en rummelig, iværksætterorienteret tilgang.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

UNDERVISNING PÅ IVÆRKSÆTTEROMRÅDET

MUSIK OG KREATIVITET

SAMARBEJDE

FINLAND

Nyttige links og ressourcer:

På finsk: (https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/76736/Lenita_Hietanen.pdf?sequence=1).

Innovationskonsulent: professionshøjskolen UCC i København

Aktiviteten tilbydes af **Professionshøjskolen UCC i København**, afdeling for læreruddannelse, til lærerstuderende, der uddannes til undervisning på primærtrinnet og på folkeskoleniveau. Den målrettes mod alle aktører — primært de lærerstuderende, men også lærerne selv. Den tilbydes til alle lærerstuderende på tredje år som et »supplement«, der markedsføres gennem møder, brochurer og online. Fra og med foråret 2013 tilbydes den som et intensivt EU-program til 24 lærerstuderende fra fem lande.

Aktiviteten skal opmuntre til og udvikle en iværksætterorienteret tankegang hos de lærerstuderende og udruste dem med en komplet procesmodel med teknikker til brug i deres egen undervisning i fremtiden. Initiativet går under navnet FIRE-modellen, som omfatter fire konkrete og indbyrdes forbundne trin:

F — forståelse (fra bøger og virkelighedens verden)

I — idéudvikling (frembringelse og udvælgelse af idéer)

R — realisering (gennem prototyper og feedback)

E — evaluering (af produkt samt proces og læring).

De lærerstuderende udvikler også deres kompetencer gennem samspil med lokalsamfundet, idet de kontakter partnere uden for uddannelsesinstitutionen og leverer resultater til disse.

Aktivitetstype: innovative undervisningsmetoder med relation til uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Danmark

Institution, der har gennemført aktiviteten: Professionshøjskolen UCC i København, institut for læreruddannelse

Websted eller link til projekt eller institution:

<https://ucc.dk/international/study-ucc/places-study/teacher-education-blaagaard>

Primær kontaktperson: Lilian Rohde

Primær kontaktpersons e-mailadresse: LR@ucc.dk

Tlf. +45 41897581

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

lærerstuderende ved professionshøjskolen; lærere, der beskæftiger sig med løbende faglig udvikling

Målgruppens uddannelsesniveau:

De studerende uddannes til undervisning på primærtrinnet og på folkeskoleniveau

Aktiviteten består af et tougers program, hvor de lærerstuderende kontakter en fungerende lærer og vender tilbage med et problem, som vedkommende gerne vil have løst. I 2012 blev de bedt om at løse problemer på området inklusion og differentieret undervisning. De lærerstuderende drøftede problemet i grupper og frembragte en nyskabende løsning, som de kunne forelægge læreren.

Forudsætninger for succes

- Motivering af de lærerstuderende til at deltage.
- Deltagelse af aktive lærere på folkeskoleniveau.
- Effektiv organisation, som sikrer, at forholdsvis få lærere ved institutionen kan gennemføre aktiviteten med mange deltagere.
- Programmet er udviklet i løbet af syv år og omfatter en kort »smagsprøve« til de lærerstuderende, når de indleder deres studier.

Aktiviteters virkninger

- Brugen af lærere som kunder er en nyskabende metode.
- Den anvendte tilgang sikrer de lærerstuderende de nødvendige læringsresultater fra uddannelse i iværksætterkultur, navnlig når de lærerstu-

derende planlægger et parallelt forløb for deres elever som en del af deres undervisningspraktik.

- Den opfylder desuden et behov for, at de lærerstuderende lærer om uddannelse i iværksætterkultur både i praksis, metodisk og teoretisk.
- Den har direkte relevans for de studerendes arbejdsliv og kan potentielt udvikle sig til brugerskabte aktiviteter på tværs af fag.
- Programmet har en påviselig effekt; f.eks. er man i færd med at etablere et innovationscenter for læreruddannelse og gennemføre et projekt, hvor man sigter mod at udveksle god praksis med andre danske uddannelsesinstitutioner.

Planer om fremskridt med hensyn til denne praksis

Læreruddannelse i innovation og undervisning i iværksætterkultur oplever fremdrift i kraft af gennemførelsen af en ny uddannelsesplan for lærergrunduddannelsen med en obligatorisk komponent inden for alle fagområder. Modeller som den, der beskrives ovenfor, vil indgå i de studerendes værktøjssæt.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

UNDERSVISNING PÅ IVÆRKSÆTTEROMRÅDET

PROCESTEKNIKKER

LÆRERE SOM KUNDER

DANMARK

REAL (Rural Enterprises for Action Learning) som et fagligt og pædagogisk værktøj

Høgskulen i Sogn og Fjordane har omtrent 3 000 elever og studerende og 300 medarbejdere. Uddannelse i iværksætterkultur er obligatorisk for alle lærerstuderende — uanset om de uddannes til undervisning på primær- eller sekundærtrinnet eller erhvervsuddannelser — og udgør en fuldgyl- dig bestanddel af uddannelsesforløbet. Alle studerende tilbydes mindst to dages uddannelse i iværksætterkultur og REAL, og aktiviteten tilbydes også i to eller fire dage som et videreuddannelseskursus for aktive lærere.

REAL (Rural Enterprises for Action Learning) blev oprindeligt udviklet i land- distrikterne i USA i 1980'erne. Høgskulen i Sogn og Fjordane ejer rettighe- derne til materialet i Europa og tilbyder kurser og anden uddannelse, hvor

det anvendes. REAL bygger på dokumentation for, at uddannelse i iværksætter- kultur, hvor de studerende underviser og bruger materialet umiddelbart efter, at de har lært det, medfører en fastholdelsesrate på 90 % sammenlignet med blot 5 % ved forelæsninger. REAL-undervisningsteknikken **følger den erfarings- baserede læringsmodel**. Den bygger på følgende idé med hensyn til læring:

»Fortæl mig noget, og jeg glemmer det. Vis mig noget, og jeg husker det. Invol- ver mig i noget, og jeg forstår det.«

Der tages hensyn til sammenhængen mellem refleksion, uddybning, anvendelse og erfaringer. Det er afgørende, at dem, der modtager læring, får »konkrete

Aktivitetstype:

metoder og pædagogik til brug ved undervisning på iværksætterområdet

Gennemførelsesland: Norge

Institution, der har gennemført aktiviteten: Høgskulen i Sogn og Fjordane

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.hisf.no/en/home>

Primær kontaktperson: Ivar A. Offerdal

Primær kontaktpersons e-mailadresse: ivar.offerdal@hisf.no

Tlf. +47 57676065/+47 91300539

Tlf. Fakultetet for læreruddannelse og idræt: +47 57676000

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

studerende ved fakultetet for læreruddannelse og idræt

Målgruppens uddannelsesniveau: flere uddannelsesniveauer (uddannelse på primær- og sekundærtrinnet samt erhvervsuddannelse). REAL tilbydes også som et videreuddannelseskursus til praktiserende lærere.

erfaringer» gennem et arrangement, hvor de deltager aktivt. Læringen forstærkes efterfølgende af refleksioner over erfaringerne og uddybes derefter, idet deltagerne udpeger de abstrakte idéer, teorier og principper bag læringsaktiviteten. Endelig overfører deltagerne det sprog og de færdigheder, som de netop har tilegnet sig, til situationer i »virkelighedens verden«.

Ved REAL-initiativet fokuseres der på skoler i både landområder og mere bynære områder, hvor opbygning af en lokal identitet betragtes som særlig vigtig og som en metode til at opmuntre de studerende til en dag at vende tilbage til lokalområdet og etablere virksomheder. I pensum fokuseres der på to brede områder, nemlig på den ene side emner med relation til livsfærdigheder og generel indstilling til livet og på den anden side forretningsrelaterede emner. Målet er i første omgang at fokusere på indstillingen, som flere vigtige kompetencer udspringer af. Man sigter mod at udvikle de studerendes evner med hensyn til kommunikation, kritisk og kreativ tænkning, problemløsning, effektivt samarbejde med andre samt en lokal identitet. På det forretningsrelaterede område øger man kendskabet til markedsanalyse og økonomi samt markedsføring og salg.

REAL fokuserer på partnerskaber med eksterne institutioner/organisationer og støtte fra ledere af fakulteter/institutionen. De videreudvikler og afprøver nye idéer sammen med »modelskoler«, som bidrager til udarbejdelse af materialet. Idéerne fra REAL udbredes til hele institutionen ved at videreuddanne kolleger og sælge idéen om uddannelse i iværksætterkultur. Det understreges, at der er behov for tålmodighed.

Forudsætninger for succes

Det er vigtigt, at lærerne støttes af skolen i gennemførelsen, at de er tålmodige, og at de omhyggeligt:

- ▶ udpeger initiativets læringsmål
- ▶ tilrettelægger den tid og de materialer, der kræves for at gennemføre initiativet

- ▶ fastlægger en procedure — primært på basis af gruppeaktiviteter — som fører frem til en præsentation
- ▶ indarbejder refleksioner over, hvad de studerende har gjort og lært, og hvor godt dette harmonerer med deres mål
- ▶ får de studerende til at overveje, hvordan resultaterne kan anvendes i den virkelige verden, og hvordan der kan bygges broer mellem læring i arbejdsituationen og i dagligdagen.

Aktiviteternes virkninger

- ▶ De fleste lokalsamfund og skoler i Sogn og Fjordane underviser i iværksætterkultur og bruger materialet.
- ▶ Rundspørger viser, at de studerende har haft gode erfaringer med REAL.
- ▶ Initiativet blev anført som et eksempel på god praksis i en skandinavisk undersøgelse i 2004 og igen i forbindelse med et andet projekt i 2012. Det er også blevet nævnt i statslige planer (2004/2006).
- ▶ I en undersøgelsesrapport fra Kunnskapsparken Bodø i 2009 fik REAL en høj score/rating, og det har været en del af læreruddannelsen i Sogn og Fjordane siden 2007.

Planer om fremskridt med hensyn til denne praksis

Alle lærere i uddannelsessystemet i Sogn og Fjordane deltager i en todages workshop, hvor gennemførelsen af uddannelse i iværksætterkultur i den nye uddannelsesplan drøftes. Det bliver et obligatorisk fag i det fremtidige uddannelsesforløb i form af et meritkursus i pædagogisk iværksætterkultur, ligesom det indgår i den tværfaglige uddannelse.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

UNDERVISNING PÅ IVÆRKSÆTTEROMRÅDET

ERFARINGSBASERET LÆRING

SAMARBEJDE

NORGE

Iværksætterorienteret program for børn i alderen 3-12 år

Det polytekniske institut i Viana do Castelo blev grundlagt i 1980. Dets mission er at levere »kvalificeret kulturel, videnskabelig, teknisk og erhvervsfaglig uddannelse, at gennemføre den nødvendige forskning for at opfylde sin mission og at samarbejde med regionen Alto-Minho, navnlig dens iværksættere og produktionssektor«.

Iværksætterprogrammet »Få idéer, der kan forandre verden«, som har fokus på børn i alderen 3-12 år, er resultatet af et samarbejde mellem uddannelsesgrenen ved det polytekniske institut i Viana do Castelo og uddannelsescentret Alice Nabeiro — Delta. Projektet bygger på en bredere definition af begrebet uddannelse i iværksætterkultur, der betragtes som en proces, som skal sætte de lærende i stand til at omsætte idéer til handling og fremme »bløde« iværksætterkvalifikationer hos både børnene og de lærerstuderende.

Programmet omfatter materialer og forslag til aktiviteter, som er beregnet til børn, der endnu ikke går i skole (3-5 år), børn i første cyklus af grundskolen (6-9 år) og børn i anden cyklus af grundskolen (10-12 år). Børnene udvikler deres egne projekter på baggrund af egne idéer, mens de udforsker de færdigheder, der kræves inden for hvert af følgende vidensområder:

- ▶ frembringe idéer
- ▶ udveksle idéer
- ▶ hvad vil jeg lave?
- ▶ tankegange

Aktivitetstype:

metoder og pædagogik til brug ved undervisning på iværksætterområdet

Gennemførelsesland: Portugal

Institution, der har gennemført aktiviteten:

det polytekniske institut i Viana do Castelo

Websted eller link til projekt eller institution:

<http://portal.ipvc.pt/portal/page/portal/ese>

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærerstuderende

Målgruppens uddannelsesniveau: førskoleniveau

- ▶ lytte til andre
- ▶ tale om projektet
- ▶ samarbejde med andre
- ▶ udpege behov
- ▶ opbygge prototyper med henblik på deling af projektet
- ▶ samarbejdsnetværk
- ▶ opgaveforløb
- ▶ projektlederskab.

Under lærergrunduddannelsen ved det polytekniske institut i Viana do Castelo modtager de lærerstuderende undervisning i uddannelse i iværksætterkultur, som gennemføres i samme format som iværksætterkulturprogrammet for børn i alderen 3-12 år. Uddannelsen i iværksætterkultur skal således fremme udviklingen af iværksætterkvalifikationer (viden, indstilling og værdier) hos de lærerstuderende selv. Samtidig lærer de studerende, hvordan man fremmer iværksætterfærdigheder hos små børn (i alderen 3-12 år). Materialer til brug ved uddannelse i iværksætterkultur afprøves og tilpasses i forbindelse med undervisningspraktik under de studerendes ophold på værtsskoler. De lærerstuderende samarbejder og udforsker pædagogiske metoder, der egner sig til uddannelse i iværksætterkultur. Det er også en velegnet metode til udbredelse og deling af god praksis med hensyn til uddannelse i iværksætterkultur hos værtsskoler. Projektet vurderes ud fra en tilgang, der bygger på både forundersøgelser og praktisk handling.

Forudsætninger for succes

- ▶ skoler, der engagerer sig i aktiv læring og projektarbejde
- ▶ skoler med fleksible uddannelsesplaner
- ▶ indarbejdning af udvikling af iværksætterkvalifikationer hos lærer-studerende i uddannelsesplanen for læreruddannelsen
- ▶ et tæt tilsyn med uddannelsen i iværksætterkultur under de studerendes praktikophold hos værtsskoler
- ▶ overvågning af processen og resultaterne af uddannelse i iværksætterkultur (f.eks. ved brug af en tilgang, der bygger på både forundersøgelser og praktisk handling) samt evaluering, tilpasning og udvikling af materiale til forskellige skolesammenhænge
- ▶ Udpegelse af gode fremgangsmåder samt deling og udveksling af resultaterne fra projektet.

Aktiviteters virkninger

- ▶ Programmet sætter de lærerstuderende i stand til at udvikle uddannelse i iværksætterkultur på forskoler og grundskoler.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

UNDERVISNING PÅ IVÆRKSÆTTEROMRÅDET

GRUNDSKOLE

PROJEKTARBEJDE

PORTUGAL

Nyttige links og ressourcer:

Præsentation af projektet og forside på vejledningen »Ter ideias para mudar o mundo« (Få idéer, der kan forandre verden):

(<http://internacional.ipv.pt/en/node/17>).

Accio (Arteveldehogeschools center for kreativitet, innovation og iværksætterkultur)

Arteveldehogeschool i Gent har som mål at uddanne fagfolk, som formår at skubbe grænserne ved brug af kreativitet, nytænkning og iværksætterånd. Man udfordrer de studerende og medarbejderne, så de finder frem til nye løsninger på baggrund af nye idéer på uddannelsesområdet, som er under hastig forandring. Videntretet Accio, som blev lanceret i september 2011 og anføres af lederen af institutionen, går forrest i denne proces. Processen skal føre til opnåelse af en af institutionens strategiske hovedmålsætninger, som går ud på at tilskynde til kreativitet, innovation og iværksætterkultur blandt de studerende og medarbejderne. Hvert af de 16 institutter på institutionen har sin egen Accioprojektansvarlige.

Alle de nyskabende elementer i uddannelsesplanerne bygger på de kompetencer, som en iværksætter bør have med hensyn til bl.a. kreativitet, opsøgning af nye muligheder, kundefokus, lederskab, vedholdenhed osv. Der er udviklet et onlineværktøj til forudgående og efterfølgende test af de studerendes og lærernes iværksætter kvalifikationer. De Accioprojektansvarlige er uddannet i at spotte disse kompetencer. For hver Accioaktivitet findes der en oversigt med beskrivelser af kompetencer og tilsvarende læringsresultater. Denne oversigt gør det lettere at indarbejde kreativitet, innovation og iværksætterkultur i uddannelsesplanerne på systematisk vis. De Accio medarbejdere, der især beskæftiger sig med kreativitet, formidler endvidere brainstormingmøder

Aktivitetstype:

metoder og pædagogik til brug ved undervisning på iværksætterområdet

Gennemførelsesland: Belgien

Institution, der har gennemført aktiviteten: Arteveldehogeschool

Websted eller link til projekt eller institution:

<http://www.arteveldehogeschool.be/accio/nl/>

Primær kontaktperson: Dominique Roodhooft

Primær kontaktpersons e-mailadresse:

Dominique.roodhooft@arteveldehs.be

Tlf. +32 92347477

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

institutionens lærere og studerende

Målgruppens uddannelsesniveau: universitetsniveau

og læreruddannelse med fokus på kreativ tænkning, inspirerende forelæsninger og andre aktiviteter, der skal sætte skub i kreative og iværksætterorienterede handlinger.

Blandt Accios resultater kan nævnes:

- ▶ 13 brainstormingmøder med lærere og studerende i løbet af de tre måneder.
- ▶ Samling af 130 studerende med en kreativ idé ved starten af det akademiske år.
- ▶ Accio har støttet 36 studerende i deres bestræbelser på at etablere egen virksomhed i første kvartal 2012.
- ▶ 400 studerende har taget onlinetesten i det akademiske år 2011-2012.

Blandt de dragne erfaringer kan nævnes:

- ▶ Lærere er svære at overbevise. De kæder kun uddannelse i iværksætterkultur sammen med erhvervslivet, og denne definition er for snæver.
- ▶ Det er vanskeligt at indarbejde uddannelse i iværksætterkultur i forskellige fagområder. Møder med lærerne og de studerende bidrager dog til at overføre god praksis fra ét institut til andre.

Nyttige links og ressourcer:

http://www.youtube.com/watch?v=to06gDoDzu0&feature=player_embedded
http://www.youtube.com/watch?v=_7_1SDdqQ4A&feature=player_embedded
<http://www.arteveldehogeschool.be/accio/nl/>
<http://www.scoop.it/t/tools-voor-lesgevers>
<http://www.scoop.it/t/arteveldehogeschool-en-ondernemen>
<http://www.scoop.it/t/food-en-drinks-for-creative-brains>
<https://twitter.com/AccioArtevelde>
<http://nl-nl.facebook.com/accio.artevelde>

Forudsætninger for succes

- ▶ Støtte fra overordnet plan: Støtte fra ledelsen er afgørende.
- ▶ Det omgivende samfund skal anerkende uddannelse i iværksætterkultur som en relevant uddannelse.
- ▶ Lærerne skal motiveres til at forstå, hvor relevant uddannelse i iværksætterkultur er.
- ▶ Modellen med 13 kompetencer var veldefineret og velstruktureret, hvilket gjorde det nemmere at forstå og gennemføre den.

Aktiviteternes virkninger

- ▶ Vellykket indarbejdning af iværksætterkultur i uddannelsesplanen og undervisningen samt tilskyndelse til iværksætterkultur og innovation blandt de studerende med det mål at øge deres beskæftigelsesegnethed.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

UNDERVISNING PÅ IVÆRKSÆTTEROMRÅDET

ANERKENDELSE AF KVALIFIKATIONER

INDARBEJDELSE I UDDANNELSESPLANER

BELGIEN

Innovation og iværksætterkultur

Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien indførte i 2008 det obligatoriske kursus »Erhvervsliv og iværksætterkultur« i to timer om ugen i det fjerde skoleår på sekundærtrinnet. For at styrke nye læreres kompetencer i at undervise i det nye fag har **det nationale center for udvikling af innovation og læring på iværksætterområdet** (NCDIEL) hvert år arrangeret et forløb med to dages undervisning af alle lærere. NCDIEL har desuden tilvejebragt ekstra undervisningsmateriale og sammen med kontoret for udvikling af uddannelse (BDE) haft ansvaret for at afholde en landsdækkende konkurrence i udvikling af forretningsplaner blandt skoler på sekundærtrinnet. Konkurrencen afholdes under ledelse af premierministeren.

I de seneste par år har regeringen i Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien ydet omfattende støtte til udvikling af iværksætterånd blandt

unge mennesker. I november 2011 erklærede regeringen, at den ville introducere et nyt kursus i innovation og iværksætterkultur i første, andet og tredje skoleår på sekundærtrinnet (for elever på 14, 15 og 16 år) fra og med september 2012, og at dette kursus ville blive introduceret i grundskolen fra og med september 2014 i 8. og 9. klasse (12 og 13 år). Regeringen ønsker at understøtte uddannelsen af lærere i det nye fag.

I november 2011 etablerede regeringen desuden et **nationalt netværk af undervisere i iværksætterkultur**.

- ▶ I perioden fra januar til marts 2012 blev der udarbejdet en uddannelsesplan for det nye forløb, som officielt blev godkendt af ministeren for uddannelse og videnskab midt i marts 2012.

Aktivitetstype: Innovative undervisningsmetoder med relation til uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien

Institution, der har gennemført aktiviteten:

Ministeriet for uddannelse og videnskab i Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.mon.gov.mk/>

Primær kontaktperson: Vesna Horvatovikj og Radmil Polenakovik

Primær kontaktpersons e-mailadresse: vesnahorvatovik@bro.gov.mk (ansvarlig institution),
radmil.polenakovik@ncdiel.mk (støtte til oprettelse af programmer, uddannelser og gennemførelse)

Andre involverede aktører eller partnere: kontoret for udvikling af uddannelse ved det nationale center for udvikling af innovation og læring på iværksætterområdet (National Centre for Development of Innovation and Entrepreneurial Learning — NCDIEL)

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: studerende og lærere

Målgruppens uddannelsesniveau: primær- og sekundærtrinnet

- ▶ I maj og juni 2012 gennemførte NCDIEL og CEC (en anden udbyder af uddannelser) et todages uddannelsesforløb med 1 300 lærere om emner med relation til den nye uddannelsesplan. Dette forløb blev finansieret af staten.
- ▶ Mellem maj og august 2012 udarbejdede NCDIEL lærebøger og andet undervisningsmateriale til det nye kursus. Den 30. august 2012 afholdt NCDIEL en uddannelsesdag med deltagelse af 300 lærere, så de kunne blive fortrolige med de nye undervisningsmaterialer.
- ▶ Det nye forløb blev introduceret i det akademiske år 2012. Det består af undervisning i en time om ugen i alle tre år (første, andet og tredje år).
- ▶ Samme fremgangsmåde (udarbejdelse af uddannelsesplan, uddannelse af lærere og forberedelse af materiale) anvendes til kurset om innovation og iværksætterkultur, som introduceres i grundskolen fra og med september 2014.

De vigtigste uddannelsesrelaterede emner er:

- ▶ Hvad er en iværksætteruddannelse?
- ▶ Karrierevejledning.
- ▶ Iværksætterkultur: sandheder og myter om iværksætterkultur, grundlæggende principper for iværksætterkultur, iværksætterprocessen (iværksætterens »ur«) og dens elementer, vigtige iværksætterkvalifikationer, iværksætterorienterede undervisningsmetoder.
- ▶ Hvordan opbygger vi et innovativt samfund?
- ▶ Hvordan kan man blive nyskabende? Jagten på nye idéer, metoder til frembringelse af nye idéer, systematisering af idéerne og vurderingen af dem.

Dette er et godt praktisk eksempel på en top-down-tilgang, hvor der ydes politisk støtte til uddannelse i iværksætterkultur. Regeringen har besluttet, at studerende i alderen 12-18 år hvert år skal inddrages direkte i uddannelse i iværksætterkultur. Dette betyder, at der hvert år vil blive undervist i de forskellige emner vedrørende innovation og iværksætterkultur i 36 timer (72 timer i det sidste studieår).

Forudsætninger for succes

De vigtigste faktorer, der har sikret succes ved denne aktivitet, har været:

- ▶ politisk støtte fra regeringen til introduktion af det nye forløb
- ▶ finansiering fra regeringen til uddannelse af lærere
- ▶ godt samarbejde mellem BDE og NCDIEL
- ▶ NCDIEL-medarbejdernes store erfaring med læring på iværksætterområdet, undervisningsmetoder og direkte kontakt med lærerne.

Aktiviteters virkninger

- ▶ De vigtigste erfaringer fra disse aktiviteter er, at der i kraft af en proaktiv statslig indsats (top-down-tilgang) og introduktion af obligatoriske kurser i iværksætterkultur åbnes mulighed for, at alle studerende i landet kan blive fortrolige med iværksætterkultur og beslægtede aktiviteter.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

INNOVATIV UNDERVISNING

STATSLIG STØTTE

GRUNDLÆGGENDE PRINCIPPER

DEN TIDLIGERE JUGOSLAVISKE
REPUBLIK MAKEDONIEN

Nyttige links og ressourcer:

En præsentation af det to dage lange læreruddannelsesforløb findes på: (<http://www.ncdiel.mk>) (på sproget i Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien).

Den nye uddannelsesplan findes på BDE's websted (på sproget i Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien)

WEEN — Welsh Enterprise Educators Network (walisisk netværk af undervisere i iværksætteri)

Welsh Enterprise Educators Network, som støttes af den walisiske regering, er kilden til information og vejledning til iværksætterorienterede undervisere i Wales.

Ved dette projekt samarbejder syv højere læreanstalter og universiteter i et netværk. Her har man udviklet et akkrediteret kursusmodul med uddannelse af lærere i iværksætterkultur på masterniveau. Modulet er blevet brugt til at uddanne undervisere fra erhvervsuddannelsesinstitutioner og videregående uddannelsesinstitutioner samt lærere i lokalsamfundet.

Aktiviteten fremmer forberedelsen af lærerne på uddannelse i iværksætterkultur gennem en velstruktureret tilgang til forståelse af, hvilken relevans iværksætterkultur har for samfundet, økonomien og uddannelserne, samt praktisk viden om metoder og pædagogik til brug i iværksætteruddannelse. Ved kurset anvendes en særlig tilgang med læring baseret på nysgerrighed, hvor lærerne sætter deres egen læring ind i en sammenhæng ved at bruge den i deres egne miljøer.

Denne indsats er blevet støttet af **Enterprise Educators UK (EEUK)**. **EEUK har deltaget i** netværkssamarbejde om støtte til og udvikling af iværksætter-

Aktivitetstype: samarbejde i netværk og udveksling af god praksis

Gennemførelsesland: Det Forenede Kongerige — Wales

Institution, der har gennemført aktiviteten:

WEEN — Welsh Enterprise Educators Network, c/o Swansea Metropolitan, Trinity St David, Wales

Primær kontaktperson: Andy Penaluna

Primær kontaktpersons e-mailadresse: Andy.penaluna@smu.ac.uk

Tlf. +44 1792481199

Andre involverede aktører eller partnere: den walisiske regering, Enterprise Educators UK

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

universiteter/læreruddannelsesinstitutioner/erhvervsuddannelsesinstitutioner

Målgruppens uddannelsesniveau: tværfagligt/flere uddannelsesniveauer

kultur med over 500 undervisere i virksomhedskultur og andre undervisere fra mere end 90 højere uddannelsesinstitutioner i Det Forenede Kongerige. Inddragelsen af EEUK har medvirket til at indarbejde erfaringer fra hele Det Forenede Kongerige i projektudviklingen, indgå i et samspil med EEUK-netværket og formidle resultaterne fra projektet i bredere kredse.

Forudsætninger for succes

Aktiviteten kan betragtes som »god praksis« på baggrund af tilbagemeldingerne fra de studerende og den dybe forståelse af tankegangen.

Visse afgørende elementer understøtter fremtidig god praksis på dette område:

- ▶ nationale netværk, der åbent udveksler praksis — både god og dårlig
- ▶ nationale netværk, der informerer regeringen og udfører lobby-virksomhed nedefra og op
- ▶ engagement fra regeringens side og indledende finansiering af undersøgelser (f.eks. den waliske regerings feasibilityundersøgelse).

For at sikre fremskridt hos Enterprise Educators på dette område er der behov for følgende:

- ▶ en bedre forståelse af motivationen bag kreativitet og dybere refleksion om foretagsomme personers tankegang (ikke opstart)

Nyttige links og ressourcer:

Uddannelse i iværksætterkultur kræver iværksætterorienterede undervisere: inspiration til nye lærere gennem formel læreruddannelse (<http://sbaer.uca.edu/research/icsb/2012/Penaluna%20486.pdf>).

Diverse casestudier findes på deres webside: (<http://www.enterprise.ac.uk/index.php/case-studies>).

En præsentation ved Andy Penaluna findes her:

(http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/dublin/andy_penaluna_en.pdf).

Kreativitetsbaseret vurdering og neural forståelse: Et oplæg og en analyse af et casestudie: (<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1891415>).

Adeptt Project: (www.adeptt.eu).

YES CPD Hub: (http://ms.fs4b.wales.gov.uk/sub_sites/big_ideas_wales/content/projects/colleges_and_universities/entrepreneurship_hubs.aspx).

- ▶ anerkendelse af konsensus hos netværk af erfarne undervisere
- ▶ samarbejde blandt universitetets institutter — noget, der knytter forskellige pædagogiske tilgange sammen; låne og tilpasse filosofier.

Aktiviteters virkninger

- ▶ Initiativet har bidraget til at udvikle netværk, hvor fremgangsmåder inden for uddannelse i iværksætterkultur udveksles.
- ▶ Det har forberedt kommende lærere på uddannelse i iværksætterkultur.
- ▶ Det breder sig til nye initiativer i hele Det Forenede Kongerige og EU (gennem ADEPTT-projektet og EU's tematiske arbejdsgrupper).

Planer om fremskridt med hensyn til denne praksis

Erfaringerne fra udviklingen af det første (meritgivende) modul til uddannelse af Enterprise Educators formidles nu til hele Det Forenede Kongerige gennem Enterprise Educators UK, og de har bidraget til politiske drøftelser på EU-plan. I 2013 har projektet udviklet sig til initiativet YES CPD Hub, der omfatter hele Wales, og som også finansieres af den waliske regering som led i dens strategi for øget iværksætterkultur blandt unge.

LÆRERGRUNDUDDANNELSE

NETVÆRKSSAMARBEJDE

SAMARBEJDE

CERTIFICERING

DET FORENEDE KONGERIGE

Eksempler på praksis inden for løbende faglig udvikling

Løbende faglig udvikling — nøglebudskaber fra eksempler

For at nå målet om gennemførelse af uddannelse i iværksætterkultur på bæredygtig vis i den løbende uddannelse af lærere har Europa behov for følgende:

Iværksætterorienterede skoler, der understøtter iværksætterånden i undervisning og læring

- Den iværksætterorienterede skole har en **dedikeret og engageret skoleledelse**, der understøtter uddannelse i iværksætterkultur til alle studerende.
- Den iværksætterorienterede skole har et **uddannelseskoncept, som bygger på undervisning med fokus på morgendagens verden**.
- Underviserne og det øvrige **personale er forandringsparate**.
- Den iværksætterorienterede skole har en vision med hensyn til fremtidige behov og et klart billede af, hvordan **uddannelse i iværksætterkultur kan flettes ind i den overordnede uddannelses- og udviklingsplan**.
- **Uddannelse i iværksætterkultur er en integreret del af uddannelsesplanen og indarbejdes i alle fag**. Den betragtes ikke som et separat fag.
- Skolen udviser **engagement med hensyn til at nære de tværfaglige, kreative og iværksætterorienterede kvalifikationer**, som børn og unge behøver for at klare sig godt — ikke blot i skolen, men også i samfundslivet.
- **Aktivitetsbaseret læring og metoder med fokus på de studerende** er en normal del af undervisningen og læringen.
- Konkrete **læringsresultater fastlægges** og vurderes som led i eksamenerne.
- Der foretages **jævnligt evaluering** af aktiviteterne — navnlig deres **indvirkning på udviklingen af den enkelte studerendes kompetencer**.
- **Feedback fra de studerende indsamles systematisk**. Positive reaktioner fra de studerende er en vigtig drivkraft for at gennemføre læring på iværksætterområdet og fremskynde accepten af uddannelse i iværksætterkultur.

Iværksætterorienterede lærere, der kan tænde iværksættergnisten

- Iværksætterorienterede lærere **belønner initiativ, ansvar og risikovillighed** hos den enkelte.
- Iværksætterorienterede lærere er indstillet på at **acceptere mislykkede forsøg som en integreret del af læringsprocessen**.
- Iværksætterorienterede lærere har dog også lært at **styre risici**. Risikoen for mislykkede forsøg er en integreret del af iværksætterprocessen, men den kan også indebære et bekosteligt spild af tid, færdigheder og engagement. Iværksætterorienterede lærere ved, hvordan man **afbøder risici**.
- **Iværksætterorienterede lærere** har stærke kompetencer med hensyn til teamwork.
- Iværksætterorienterede lærere er gode til at arbejde i netværk. De **mødes jævnligt med deres ligestillede og udveksler erfaringer**.
- Iværksætterorienterede lærere **anvender en bred vifte af kreative metoder** som nyskabende pædagogiske redskaber.
- De **lader eleverne tage ansvaret for deres egen læringsproces**, for eksempel ved at lade dem udforme deres egne lektioner.
- I deres vurderingsmetoder anerkender iværksætterorienterede lærere **ikke blot løsningen, men også den proces**, der er anvendt til at nå frem til den.
- Iværksætterorienterede lærere anvender nye teknologier og sociale medier i undervisningen for at fremme indlæringen. De **udforsker nye løsninger, produktionsteknikker og IT-værktøjer, der understøtter læringsprocessen**.
- De bruger også de **sociale medier til deres egen peerlæring og til udveksling af oplysninger**.

Iværksætterorienterede læreruddannelsesprogrammer, der fremmer metoder med fokus på iværksættere

- Et iværksætterorienteret læreruddannelsesprogram har **fokus på den indre iværksætter i læreren selv**.
- I uddannelsen **betragtes iværksætterkultur ikke som en isoleret kvalifikation, men som et koncept, der kræver vigtige kompetencer** såsom kreativitet, bevidsthed om den teknologiske udvikling og evner inden for projektledelse.

- Uddannelsen viser, hvordan der i **enhver uddannelsesplan er udgangspunkter for undervisning på iværksætterområdet** og aspekter, der egner sig godt til indlæring på iværksætterområdet.
- **Uddannelsen samler op på lærernes nuværende iværksætterorienterede aktiviteter** og viser, hvordan metoder, som de allerede bruger, harmonerer med konceptet.
- Konkrete **læringsresultater defineres og vurderes**.
- I uddannelseskurserne **fokuseres der på praktiske tilgange, og kurserne omfatter aktive inddragende metoder**, som egner sig godt til at skabe ejerskab.
- Udbydere af efteruddannelse træffer foranstaltninger for **at øge brugen af denne og promoverer kurserne i brede kredse** (f.eks. ved at kontakte skoler direkte og online, på de årlige møder blandt lærere osv.).
- Iværksætterorienterede uddannelseskurser **fremmer bæredygtighed**, f.eks. ved at tilskynde lærere og studerende til at være omhyggelige i deres planlægning og løbende udveksle oplysninger om deres undervisning/læring og reflektere over den.

Partnerskaber mellem uddannelsessektoren, erhvervslivet og den kreative industri

- Iværksætterorienterede skoler og projekter drager fordel af at **involvere partnere fra erhvervslivet**. Virksomheder og erhvervsorganisationer kan tilføre ekspertise til projekter om uddannelse i iværksætterkultur, ligesom de kan indgå i læreruddannelse på skoler.
- Skoler kan indgå **partnerskaber med eksterne organisationer for at få adgang til ekspertise** inden for uddannelse i iværksætterkultur, **som de ikke har internt**.
- **Kreative fagfolk** såsom kunstnere, designere, arkitekter og videnskabsfolk **kan hjælpe skoler og lærere med at frigøre kreativiteten, øge ambitionerne hos børn og unge og give dem bedre resultater**. Der er dokumentation for, at langsigtede partnerskaber mellem kreative fagfolk og skoler har en positiv effekt.
- Iværksætterorienterede institutioner og undervisere indgår i **peerlæring og udveksling af idéer** på både lokalt, regionalt, nationalt og internationalt plan.

Matija Antun Reljković-gymnasiet, Slavonski Brod

Ved **Matija Antun Reljković-gymnasiet** søger man at udvikle elevernes iværksætterkvalifikationer, herunder deres fleksibilitet, kreativitet og risikovillighed. I denne henseende bestræber man sig på at skabe en skole, som kan give eleverne en solid ungdomsuddannelse af høj kvalitet og sikre dem muligheder for livslang læring og fortsat uddannelse. Endvidere er målet at opbygge en eftertragtet skole, som er tilpasset i forhold til både de studerende og den lokale økonomi.

Det har været afgørende for institutionens udvikling, at man har foretaget modernisering og diversificering af dens faciliteter, og den kan nu stolt fremvise:

- ▶ en frugthave, en vinmark og faciliteter til praktisk undervisning i vin- dyrkning

- ▶ et plantelaboratorium
- ▶ et skovlaboratorium
- ▶ et veterinærlaboratorium
- ▶ et kemilaboratorium.

Disse laboratorier og andre faciliteter er nu blevet til »undervisningslokaler«. For eksempel beskæftiger de studerende sig med »mikroopformering« (kloning af planter), frugtavl og skovbrug. Endvidere har skolen for nylig etableret et center for bioteknologisk udvikling, som ikke blot vil udgøre et fantastisk godt lærings- miljø for de studerende, men også stimulere økonomien i hele Slavonski Brod.

Aktivitetstype: iværksætterorienterede skoler

Gennemførelsesland: Kroatien

Institution, der har gennemført aktiviteten:

Matija Antun Reljković-gymnasiet, Slavonski Brod

Websted eller link til projekt eller institution: <http://ss-mareljkovica-sb.skole.hr/>

Primær kontaktperson: Vlado Prskalo

Primær kontaktpersons e-mailadresse: dvvi@yahoo.com

Målgruppens uddannelsesniveau:

skole på sekundærtrinnet med tre uddannelsesenheder: en landbrugsteknisk

skole, en veterinærskole og en kemiteknisk skole

Forudsætninger for succes

- ▶ Alle, som indgår i undervisningen, skal være forandringsparate og åbne over for nye undervisningsmetoder. Skolen har bevæget sig væk fra de traditionelle undervisningsmetoder i klasseværelset og lægger mere vægt på projektarbejde, gruppearbejde og forskning samt praktik og workshops.
- ▶ Der har været behov for støtte fra internationale partnere. Matija Antun Reljković har modtaget omfattende støtte fra EU. Disse midler har gjort det muligt at opbygge en lang række tekniske faciliteter, herunder en frugthave, en vinmark med tilhørende praktikfaciliteter, et skovlaboratorium, et veterinærlaboratorium, et laboratorium til mikroopformering og faciliteter til landbrugspraktik.
- ▶ Lokale forbindelser er også afgørende. Skolen har forbindelser til arbejdsformidlingskontoret i Brod Posavina, handelskamre, landbrugsuniversiteter og institutter, der beskæftiger sig med forskning og udvikling.
- ▶ Skolen har desuden måttet tage hensyn til udbud og efterspørgsel på det lokale marked. Den har gjort sig særlige bestræbelser for at skabe en kultur, hvor de studerende er stolte af at arbejde i markerne, bliver opmærksomme på bæredygtige leveformer og tilpasser sig den primære aktivitet i området, nemlig landbrug.
- ▶ Det er vigtigt at holde sig ajour med udviklingen inden for moderne udstyr og så vidt muligt anvende nye teknologier.

Aktiviteternes virkninger

Resultaterne har været fremragende og måles på nyskabende måder.

- ▶ Det handler ikke blot om antallet af kandidater, men også om kvaliteten i produktionen. De studerende dyrker afgrøder som tomater og lavendel og sælger dem i lokalsamfundet. Dette er særlig positivt, da lokalområdet Slavonski Brod er berømt for sit landbrug.
- ▶ De studerende tilegner sig kompetencer inden for en bred vifte af arbejdsmetoder (f.eks. kan de tage blodprøver og analysere dem).
- ▶ Nogle af de studerende læser videre på universitetet, men det mest afgørende er de iværksætterkvalifikationer og den tankegang, som skolen kan se udvikle sig hos dem alle.
- ▶ I kraft af et projekt vedrørende et center for regional bioteknologisk forskning og udvikling har skolen kunnet bidrage til at frembringe lokale og regionale iværksættere inden for landbruget, hvorved man har indført de seneste teknologier og øget omkostningseffektiviteten.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

IVÆRKSÆTTERORIENTEREDE SKOLER

INDARBEJDET

SAMARBEJDE

KROATIEN

Nyttige links og ressourcer:

Oplysninger om andre projekter findes på (<http://ss-mareljkovica-sb.skole.hr/>).

Manchester Academy

Manchester Academy er en skole for 11-18-årige, der er etableret af United Learning for at »bringe det bedste frem i alle«. Akademiet ligger i hjertet af Moss Side, et område, der er berygtet for sine mange våben, bander og narkotika, og det optager meget forskelligartede studerende, herunder mange unge flygtninge og asylansøgere. Manchester Academy er et specialiseret erhvervsakademi, som sigter mod at udvikle iværksætterånd blandt de studerende i en lang række forskellige formelle og uformelle læringssammenhænge. Det er grundlagt ud fra den præmis, at akademiske kvalifikationer ikke er nok, men at de studerende også har behov for andre kvalifikationer og realistiske ambitioner om at opnå succes i livet og blive produktive borgere.

Inddragelse af arbejdsgivere og virksomheder indarbejdes både i og på tværs af de enkelte uddannelsesplaner. Inddragelse af arbejdsgivere anvendes som en central metode til at øge uddannelsesniveaue, og alle fag og lærere indgår i

aktiviteterne til uddannelse i iværksætterkultur med tilknytning til uddannelsesplanen. Endvidere anvendes der i alle studieårene et personligt tilpasset og holistisk karriereprogram, hvor de studerende udvikler erhvervs erfaring fra år 7 (i 12-årsalderen) til og med år 11 (i 16-årsalderen). Fremskridtene spores og evalueres.

Skolen arrangerer også en række iværksætterrelaterede aktiviteter for de studerende, herunder:

- ▶ Lærerne tilrettelægger hvert år seks karriereorienterede arrangementer for de studerende, for eksempel med temaet »hvordan kan mit fag hjælpe mig med at få et job?«.
- ▶ Der afholdes såkaldte *Sector-drop weeks* for at give de studerende kendskab til forskellige brancher og professioner. Skolen afholder også quizzer og konkurrencer for at gøre de studerende opmærksomme på forskellige sektorer.

Aktivitetstype: iværksætterorienterede skoler

Gennemførelsesland: Det Forenede Kongerige

Institution, der har gennemført aktiviteten: Manchester Academy

Websted eller link til projekt eller institution:

<http://www.manchester-academy.org/>

Primær kontaktperson: Jane Delfino

Primær kontaktpersons e-mailadresse:

jane.delfino@manchester-academy.org

Tlf. +44 1612324159

Andre involverede aktører eller partnere: *United Learning*

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: 11-18-årige

Målgruppens uddannelsesniveau: uddannelse på gymnasieniveau

- ▶ Man udarbejder en såkaldt *Skills escalator*, som viser de studerende de kompetencer, der er nødvendige i en bestemt profession, og de typiske lønvilkår.
- ▶ Skolen samarbejder med en lang række lokale partnere i erhvervslivet. For eksempel har skolen samarbejdet med Whitworth Art Gallery om initiativet *Fresh Made Trade*, hvor de studerende i samarbejde med kunstnere og iværksættere har designet og fremstillet covers og etui'er til lap-topcomputere og telefoner. Disse sælges nu i kunstgallerier i Manchester. En procentdel af overskuddet doneres til AfrUKa.
- ▶ Blandt planerne for fremtiden kan nævnes udvikling af et program med uddeling af priser til studerende, som skal omfatte enheder, der dækker praktikophold, frivilligt arbejde og opstart af mikrovirksomheder. Lærerstaben står for nogle af disse enheder, og i denne forbindelse får de flere muligheder for efteruddannelse. Man håber, at disse initiativer vil modtage støtte og anerkendelse fra nationale organer i fremtiden.

Forudsætninger for succes

Skolen fremhæver flere elementer, der er afgørende for dens succes som iværksætterorienteret skole:

- ▶ Alle — lige fra forstanderen til de studerende, lærerne og endda kantinepersonalet — bakker op om begrebet »den iværksætterorienterede skole«. Dette begreb indarbejdes på mange forskellige måder, for eksempel ved at spørge alle potentielle nye medarbejdere om, hvordan de mener, de kan bidrage til »den iværksætterorienterede skole«, og ved at afholde ugentlige møder for nyuddannede lærere.
- ▶ Uddannelse i iværksætterkultur er en integreret del af uddannelsesplanen og indarbejdes i alle fag. Den betragtes ikke som et separat fag. For eksempel er samarbejdet med Whitworth Art Gallery nu indlejret i institutterne for kunst og tekstiler, hvilket sikrer effektiv løbende faglig udvikling af medarbejderne.
- ▶ Skolen indgår i en overordnet organisation med betegnelsen *United Learning*. United Learning tilskynder til uddannelse i iværksætterkultur

på alle sine skoler og har en virksomhedskoordinator på hver enkelt. Desuden tilrettelægger man læreruddannelse, udveksling af god praksis og udvikling af nye programmer i fællesskab.

- ▶ De enkelte aktiviteter kan tilpasses efter de studerendes behov og fagområder, hvilket sætter de studerende i stand til at udvikle flere kompetencer.
- ▶ Effektive og varierede partnerskaber med lokale virksomheder er afgørende. Manchester Academy samarbejder med en lang række forskellige partnere, herunder Mercedes Benz, University of Manchester og Manchester City Football Club. For eksempel vejleder University of Manchester de studerende i, hvordan de opnår succes i den akademiske verden, ligesom universitetet tilbyder muligheder for beskæftigelse gennem diverse ordninger såsom deres Human Resources Mentoring Programme.

Aktiviteters virkninger

- ▶ *Øget uddannelsesniveau*. Uddannelsesniveauet ved Manchester Academy er blevet øget væsentligt, siden *United Learning* tog over og indarbejdede iværksætterkompetencer i uddannelsesplanen. Skolen, som tidligere fik bedømmelsen »ikke bestået«, vurderes nu som »god« af OFSTED (Office for Standards in Education, Children's Services and Skills — Det Forenede Kongeriges skoleinspektorat), og de studerendes fremskridt betegnes undertiden som »enestående«. På skolen, som har en meget forskelligartet blanding af studerende (der tales over 70 sprog), hvoraf mange kommer fra hjem med lave indkomster (64 % af de studerende er berettiget til gratis måltider på skolen), opnår 94 % af de studerende nu fem karakterer på A* til C på GCSE-niveau. Dette tal var 12 %, før den blev til et akademi.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

IVÆRKSÆTTERORIENTEREDE SKOLER

INDARBEJDET

ØGET UDDANNELSESNIVEAU

DET FORENEDE KONGERIGE

Nyttige links og ressourcer:

Jane Delfinos præsentation af skolen findes her: (http://prezi.com/-zsfnd6_babr/the-entrepreneurial-school/).

United Learnings websted: (<http://unitedlearning.org.uk/>).

»Ja til kompetencer, nej til stereotyper«

»Ja til kompetencer, nej til stereotyper« er et omfattende uddannelsesprogram, der skal forbedre kvaliteten af de uddannelser, der tilbydes af erhvervsuddannelsesinstitutionerne i distriktet Mikołów i Polen.

Programmet består af fire moduler:

- ▶ Ekstra lektioner i vigtige faglige kompetencer såsom:
 - ▶ erhvervsuddannelse på engelsk og tysk
 - ▶ matematik, fysik og teknik
 - ▶ uddannelse i iværksætterkultur
- ▶ Et psykologisk og pædagogisk støtteprogram for undervisere
- ▶ Et program med rådgivning om erhvervslivet (arbejdsmarkedet), herunder:
 - ▶ tendenser på det globale, regionale og lokale arbejdsmarked
 - ▶ individuelle sessions med en erhvervsvejleder
- ▶ Et program med kurser og lærlingeuddannelser
 - ▶ Der findes en bred vifte af disse, herunder kurser i CAD (Computer Aided Design), betjening af kasseapparater og erhvervelse af kørekort.

Aktivitetstype: programmer for løbende faglig udvikling, der forbereder aktive lærere på uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Polen

Institution, der har gennemført aktiviteten: Zespół szkół technicznych w mikołowie

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.zst.edu.pl>

Primær kontaktperson: Monika Gutowska

Primær kontaktpersons e-mailadresse: monikagutowska@gmail.com

Andre involverede aktører eller partnere: to andre skoler i distriktet Mikołów

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærere og studerende

Målgruppens uddannelsesniveau: skoler på sekundærniveau inden for erhvervsrettet uddannelse

Forudsætninger for succes

Opnåelse af uddannelsesmæssige og faglige resultater forudsætter, at de studerende har veludviklede nøglekompetencer. Det er disse nøglekompetencer, som dette program fokuserer på at udvikle, og som er afgørende for, at de studerende når deres målsætninger:

- ▶ at kommunikere effektivt på både modersmålet og fremmedsprog
- ▶ at besidde kompetencer inden for matematik, videnskab og IT
- ▶ at besidde evnen til at tilegne sig læring
- ▶ at besidde sociale kompetencer og være en god samfundsborger
- ▶ at kunne udvise initiativ og iværksætterånd
- ▶ at være bevidst om andre kulturer og kunne give udtryk for ens egen kultur.

Aktiviteternes virkninger

- ▶ *Øget uddannelsesniveau.* En central målsætning er at nå ud til mindst 60 % af de studerende ved erhvervsuddannelsesinstitutioner og øge deres uddannelses- og erhvervmæssige muligheder ved at forbedre deres »nøglekompetencer«.
- ▶ *Lige muligheder.* Programmet sigter mod at udligne de uddannelsesmæssige forskelle mellem de studerende ved at øge selvtilliden hos dem, der har uddannelsesmæssige eller andre vanskeligheder, og tilbyde dem støtte til uddannelse og psykologisk støtte.
- ▶ Forberedelse på deltagelse på *arbejdsmarkedet*. Programmet klæder de studerende bedre på til bevidst at planlægge deres karrierevej under hensyntagen til de lokale markedsforhold, og idet der sikres adgang til hensigtsmæssige faglige kvalifikationer, kurser og lærlingeuddannelser.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

FORBEREDE AKTIVE LÆRERE

BEVIDSTGØRELSE

ØGET UDDANNELSESNIVEAU

POLEN

Nyttige links og ressourcer:

En præsentation af »Ja til kompetencer, nej til stereotyper« findes her (på polsk): (<http://zst.edu.pl/pdf/ktsn/KTSNII.pdf>).

YVI — virtuelt læringsmiljø til uddannelse i iværksætterkultur

Uddannelse i iværksætterkultur indgår i strategierne og uddannelsesplanerne for alle læreruddannelser i Finland. YVI er et landsdækkende projekt om udvikling og forskning på flere videnskabelige områder. YVI er et virtuelt læringsmiljø, som tilbyder:

- ▶ flere former for undervisningsmateriale og metoder til uddannelse i iværksætterkultur
- ▶ muligheder for netværkssamarbejde gennem sociale medier
- ▶ et leksikon om uddannelse i iværksætterkultur

- ▶ oplysninger om undersøgelser om uddannelse i iværksætterkultur
- ▶ konkurrencer.

Målene er at

- ▶ medtage uddannelse i iværksætterkultur i alle strategier og uddannelsesplaner
- ▶ udvikle og vurdere pædagogikken med relation til uddannelse i iværksætterkultur i læreruddannelsen

Aktivitetstype: programmer, der skal forberede lærere og undervisere ved læreruddannelserne på uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Finland

Institution, der har gennemført aktiviteten: universitetet i Turku/Lappeenranta University of Technology

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.yvi.fi>

Primær kontaktperson: Jaana Seikkula-Leino (projektleder, professor), Heikki Hannula (koordinator af erhvervsorienteret læreruddannelse og pædagogisk udvikling og vurdering, Finland)

Primær kontaktpersons e-mailadresse: jaana.seikkula-leino@utu.fi

Tlf. +358 505305902; Heikki Hannula: Tlf. +358 408307427

Andre involverede aktører eller partnere: syv læreruddannelsesinstitutioner, tre afdelinger for læreruddannelse, to andre universiteter, seks universiteter med fokus på anvendt videnskab, fire læreruddannelsesenheder samt ti andre partnere: organisationer og ministeriet for beskæftigelse og økonomi

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærerstuderende

Målgruppens uddannelsesniveau: flere uddannelsesniveauer

- ▶ styrke netværkssamarbejde og regional udvikling blandt udviklere af uddannelse i iværksætterkultur
- ▶ skabe en dynamisk model for uddannelse i iværksætterkultur, hvor planlægningen, gennemførelsen og evalueringen udvikles.

Forudsætninger for succes

- ▶ Det er vigtigt at få institutionel støtte for at udvikle initiativet.
- ▶ Det er nødvendigt at udarbejde meget praktiske og konkrete materialer for at bidrage til at gennemføre uddannelse i iværksætterkultur.

Aktiviteternes virkninger

- ▶ Uddannelse i iværksætterkultur indgår i alle strategier og uddannelsesplaner. Den anvendes i al læreruddannelse, og alle nyuddannede lærere har de fornødne kompetencer til at undervise i uddannelse i iværksætterkultur.

- ▶ Lærernes undervisningsfærdigheder er blevet udviklet.
- ▶ Der er skabt et unikt læringsmiljø for lærerne.
- ▶ Alle undervisningsmaterialer er tilgængelige på ét sted.
- ▶ Der er udviklet netværkssamarbejde.
- ▶ Den tværvideenskabelige internationale forskning er blevet styrket.
- ▶ Undervisere på læreruddannelser i hele landet drager fordel af den virtuelle platform.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

FORBEREDE UNDERVISERNE
PÅ LÆRERUDDANNELSERNE

VIRTUEL LÆRING

UNDERVISNINGSMATERIALER

FINLAND

Nyttige links og ressourcer:

Projektets websted: (<http://www.yvi.fi/>).

En præsentation ved Jaana Seikkula-Leino findes her: (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/dublin/jaana_seikkula-leino_en.pdf).

Undersøgelser og arrangementer med relation til uddannelse i iværksætterkultur ved Lappeenranta University of Technology: (<http://developmentcentre.lut.fi/hankesivusto.asp?hid=7&alasivu=33>).

Styrkelse af iværksætterånden hos lærere og studerende

IFEX er en enhed under finans- og økonomiministeriet i Baden-Württemberg. Den gennemfører en række aktiviteter, der skal fremme iværksætterkulturen på skolerne ved at

- ▶ bevidstgøre eleverne om iværksætterorienteret tankegang og handling
- ▶ fremme idéen om selvstændig virksomhed/iværksætteri som en karrieremulighed
- ▶ styrke deres forståelse af økonomiske processer
- ▶ forbedre deres sociale og »bløde« kompetencer.

I samarbejde med uddannelsesministeriet tilbyder IFEX diverse projekter rettet mod skoler, lærere og elever. Et godt eksempel er et særligt læreruddannelsesprogram, der er tilrettelagt af uddannelsesministeriet i samarbejde med kompetencecentret i Würth. Uddannelsen implementeres gennem lektionsrelaterede eller praktiske skoleprojekter (f.eks. etablering af minivirksomheder/skolevirksomheder eller konkurrencer) og ved at hjælpe med at skabe forbindelser mellem lærere og virksomheder.

Programmet indledes med et opstartsmøde og en periode med selvlæring online (normalt på 6-7 uger) ved brug af *European Business Competence Licence*. Herefter følger en workshopdag, hvor man spiller det fiktive spil »Easy Business« om simulerede virksomheder. Endelig følger den vigtigste del af

Aktivitetstype:

programmer for løbende faglig udvikling, der forbereder aktive lærere på uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Tyskland

Institution, der har gennemført aktiviteten: initiativet for nystartede virksomheder og virksomhedsoverdragelser (Initiative für Existenzgründungen und Unternehmensnachfolge — IFEX), en enhed under finans- og økonomiministeriet i Baden-Württemberg

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.gruendung-bw.de>

Primær kontaktperson: Petra Weininger

Primær kontaktpersons e-mailadresse: petra.weininger@mfw.bwl.de

Tlf. +49 7111232765

Andre involverede aktører eller partnere:

ministeriet for uddannelse, unge og idræt i Baden-Württemberg, håndværksråd og handelskamre

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærere

Målgruppens uddannelsesniveau: lærere ved skoler på sekundærtrinnet, som udbyder en almen uddannelse

programmet, nemlig en uges ophold hos en virksomhed. På den sidste dag i dette forløb planlægger lærerne et økonomisk projekt, som skal gennemføres sammen med eleverne i det følgende semester. Året efter udveksler lærerne deres erfaringer fra projektet på en workshopdag. Derefter offentliggøres en rapport på internettet, som er tilgængelig for enhver.

Desuden gennemfører uddannelsesministeriet i samarbejde med finans- og økonomiministeriet og de forskellige håndværksråd og handelskamre et program om uddannelsessamarbejde mellem skoler og virksomheder. Samarbejdsaftalerne indgås i form af en kontrakt mellem skole og virksomhed. Målet er at opnå en win-win-situation for begge parter. En regional styregruppe, der er nedsat specifikt til dette formål, matcher skoler og virksomheder med hinanden.

Forudsætninger for succes

- ▶ Uddannelse i økonomi er allerede en del af uddannelsesplanen for alle skoler i Baden-Württemberg. Projekter, der fremmer viden om økonomi, er velkomne.
- ▶ Et netværk af aktører og andre bidragydere inddrages. IFEX er en del af finans- og økonomiministeriet og samarbejder tæt med ministeriet for uddannelse, unge og idræt og med lærere, erhvervsorganisationer, iværksættere, virksomhedsejere, private initiativer, projektledende organisationer og nationale projekter såsom Junior og business@school.
- ▶ Ophold hos en virksomhed er afgørende. Den uge, som lærerne tilbringer hos virksomheder i løbet af deres erhvervsuddannelse, er altafgø-

rende for at skabe de kommercielle forbindelser, der skal gøres brug af, når de vender tilbage til deres skoler.

- ▶ Opfølgende aktiviteter er også afgørende. Workshopdagen og offentliggørelsen af rapporter og eksempler på bedste praksis online gør det muligt at udveksle erfaringer til brug på lang sigt i uddannelsen i iværksætterkultur.

Aktiviteters virkninger

- ▶ Omkring 50 lærere deltager hvert år i uddannelsesprogrammet, og nogle af dem skaber kontakter mellem skoler og virksomheder, hvilket fremmer samarbejdet.
- ▶ Siden starten i 2008 har 1 700 skoler på sekundærtrinnet i Baden-Württemberg nu indledt samarbejde med 3 500 virksomheder, hvilket betyder, at omkring 95 % af alle skoler, der udbyder almen uddannelse på sekundærtrinnet, samarbejder med virksomheder.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

FORBEREDE AKTIVE LÆRERE

SIMULEREDE VIRKSOMHEDER

SAMARBEJDE

TYSKLAND

Anerkendelse og udvikling af iværksætterorienteret praksis på læreruddannelsesområdet (ADEPTT-projektet)

ADEPTT er et Leonardo Da Vinci-støttet projekt, der er etableret ved et samarbejde mellem 13 institutioner i 8 EU-lande. Det er et forløb, som rummer muligheder for mere fokuseret og praktisk uddannelse for at understøtte og forbedre den iværksætterorienterede undervisning. Forløbet varer to dage, men kan forlænges, hvis der anmodes om det. Det fokuserer på uddannelse i iværksætterkultur i form af »gennemførelse« — praktiske metoder til at opnå resultater. Denne »gennemførelse« bygger på en logisk model og en proces, som kan anvendes, når lærerne udarbejder iværksætterorienterede planer. Den får lærerne til at overveje, om deres foranstaltninger er praktisk gennemførlige, og om de kan betale sig.

Den er baseret på fem centrale principper:

- ▶ *»En fugl i hånden«* — indse, at du ikke behøver at få en revolutionerende idé eller jage »fantastiske« muligheder, men blot skal finde en løsning på et enkelt problem.
- ▶ *»Overkommeligt tab«* — overvej, hvor megen tid det er realistisk at investere i betragtning af, at projektet kan mislykkes.
- ▶ *»Crazy quilt«* — indgå så vidt muligt i samarbejde med andre mennesker og organisationer.

Aktivitetstype:

programmer for løbende faglig udvikling, der forbereder aktive lærere på uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Spanien

Institution, der har gennemført aktiviteten: Valnalon

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.valnalon.com>

Primær kontaktperson: Ivan Diego Rodriguez

Primær kontaktpersons e-mailadresse: ivan@valnalon.com

Tlf. +34 9856982227

Andre involverede aktører eller partnere: GrijpdeBuitenkans — en uafhængig nederlandsk organisation, der støtter uddannelsesinstitutioners uddannelse i iværksætterkultur

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

en blanding af skoleledere og lærere fra den samme institution

Målgruppens uddannelsesniveau: løbende faglig udvikling af lærere på alle uddannelsesniveauer

- ▶ »Limonade« — tag godt imod de overraskelser, der kommer i usikre situationer, og vær fleksibel i stedet for at klynge dig til de fastlagte mål.
- ▶ »Pilot in the Plane« — fokusér på aktiviteter, som du har kontrol over. Man kan hverken finde eller forudsige fremtiden, men derimod skabe den.

Forudsætninger for succes

- ▶ Engagement hos skoleledelsen er yderst vigtigt.
- ▶ Udgangspunktet for uddannelsen er at arbejde videre med de nuværende iværksætterrelaterede aktiviteter, hvor lærerne skal deltage, idet de overvejer, hvordan de griber dem an i dag.
- ▶ Iværksætterorienterede projekter skal lære at blive bæredygtige.
- ▶ Man skal lære at styre risici. Risikoen for mislykkede forsøg er en integreret del af iværksætterprocessen, men den kan også indebære et bekosteligt spild af tid, færdigheder og engagement. I forløbet gør man derfor en stor indsats for at hjælpe lærerne med at forstå og afbøde eventuelle risici.
- ▶ Forløbet er ikke en teoretisk simulering. Lærere skal frembringe konkrete og validerede uddannelsesordninger.

Aktiviteters virkninger

Der er opstillet seks specifikke mål for forløbet, som skal medføre en varig ændring af holdninger og praksis:

- ▶ Lærerne udvikler nye (uddannelsesrelaterede) produkter eller tjenester, som er klar til brug »i næste uge«.
- ▶ Lærerne erfarer, hvordan man validerer et projekt eller et nyt læringsmiljø.
- ▶ Lærerne får forskellige partnere til at fremme læringsprocessen hos de studerende.
- ▶ Lærerne kan fastlægge de gensidige fordele ved de iværksætterrelaterede aktiviteter (win-win) både for iværksætteren og som en form for uddannelse.
- ▶ Lærerne lærer at bruge og »oversætte« jargonen hos iværksættere.
- ▶ Lærerne anerkender og påskønner iværksætterorienteret adfærd og ved, hvordan de skal udnytte bestemte ressourcer.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

FORBEREDE AKTIVE LÆRERE

IVÆRKSÆTTERORIENTEREDE PLANER

PRAKTISKE METODER

SPANIEN

Nyttige links og ressourcer:

Ivan Diegos Prezi-præsentation: http://prezi.com/_-gd384z1zbg/adeptt-ivan-diego

GrijpdeBuitenkans websted: <http://www.grijpdebuitenkans.nl/>

Kreativitet, kultur og uddannelse — kreative partnerskaber

Programmet *Creative Partnerships* var Det Forenede Kongeriges flagskibsinitiativ på området for kreativ læring i hele England fra 2002 til 2011. Man hentede kreative arbejdstagere såsom kunstnere, arkitekter og videnskabsfolk ind på skoler for at samarbejde med lærere om at frigøre kreativiteten hos børn og unge, hæve deres ambitioner og forbedre deres resultater. De samarbejdede med over 1 million børn og 90 000 lærere i mere end 8 000 projekter. Frem til 2011 blev *Creative Partnerships* finansieret af *Arts Council England*, men støtten blev fjernet på grund af nedskæringer på kulturområdet. Siden da har CCE diversificeret sin virksomhed og arbejder nu på et mere internationalt grundlag, bl.a. i Litauen, Norge, Pakistan, Qatar, Sydkorea, Tyskland, Western Australia og i samarbejde med OECD. CCE udvider hele tiden sin rækkevidde og indflydelse med nye idéer, projekter og partnerskaber overalt i verden.

Creative Partnerships indlejrer langsigtede arbejdsrelationer mellem kreative partnere og skoler. Skolerne ansøger om at deltage efter at have udpeget et konkret behov eller problem, som de ønsker at tage hånd om. Det kan for eksempel være læsefærdigheder hos drenge, inddragelse af forældre eller adfærd i skolegården. Den enkelte skole får udstationeret en specialuddannet kreativ formidler, som samarbejder med lærerne, de studerende og andre kreative fagfolk om at udvikle og levere et projekt, som rummer en kreativ løsning på skolens særlige udfordringer.

Et godt eksempel på en kreativ løsning findes på en grundskole i et fattigt område i Stoke-on-Trent, som havde behov for et nyt undervisningslokale. De ønskede noget anderledes og talte med børnene om, hvad et godt undervisningslokale er. Der dukkede masser af idéer op, bl.a. om en hytte bygget i et

Aktivitetstype:

programmer for løbende faglig udvikling, der forbereder aktive lærere på uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Det Forenede Kongerige

Institution, der har gennemført aktiviteten: Creativity, Culture and Education (CCE), en ikkestatslig organisation (NGO) med velgørende formål baseret i Det Forenede Kongerige.

Websted: <http://www.creativitycultureeducation.org>

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.creative-partnerships.com>

Primær kontaktperson: Paul Roberts, bestyrelsesformand

Primær kontaktpersons e-mailadresse: dee.keane@cceengland.org

Tlf. +44 8448112145

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: børn og unge på skoler og deres lærere

Målgruppens uddannelsesniveau: primær- og sekundærtrinnet

træ og undervisning på en strand, men man blev enige om at omdanne en gammel flyvemaskine til klasseværelse, fordi mange mente, at de kunne lære hvad som helst ombord på et fly. Herved kunne eleverne tage ud på en virtuel tidsrejse og gå på opdagelse i bl.a. Caribien og i jordens regnskove og ørkener. Børnene blev gennem hele processen inddraget i alle vigtige beslutninger om bl.a. indkøb af flyet, indhentning af tilladelse til at installere det og udvælgelse af den professionelle designer, der skulle indrette det som klasseværelse.

Ud over de elevorienterede aktiviteter bidrager *Creative Partnerships* også med støtte til lærerne ved at sikre løbende faglig udvikling og videndeling med udgangspunkt i undervisningslokalet. Der afholdes møder om planlægning, uddannelse og udvikling, hvor skolens ansatte og de kreative fagfolk i samarbejde kan planlægge, reflektere, tænke og eksperimentere med nye kreative tilgange til undervisning og læring.

Forudsætninger for succes

- ▶ Skoleledelsen skal engagere sig i projektet, og lærerne skal være indstillet på at se positivt på forandringer.
- ▶ Skolen skal brænde for at nære de tværfaglige, kreative og iværksætterorienterede kvalifikationer, som børn og unge behøver for at klare sig godt — ikke blot i skolen, men også i samfundet generelt.
- ▶ Veludviklede rammer for planlægning og evaluering opmuntrer lærerne, eleverne og de kreative fagfolk til omhyggeligt at planlægge og hele tiden reflektere over læringen. Disse rammer skaber også grobund for bedre læring, hvor god praksis løbende forbedres yderligere og indarbejdes.

Aktiviteternes virkninger

Creative Partnerships har været genstand for en grundig evaluering, hvor man har registreret initiativets indvirkning på både elever, lærere og forældre samt hele økonomien i Det Forenede Kongerige:

- ▶ Øget uddannelsesniveau. *National Foundation for Educational Research* (NFER) har fået kontakt til 13 000 unge, som har deltaget i et *Creative*

Partnerships-program. Data om deres uddannelsesniveau viser, at dem, der har deltaget i et program, overgår det nationale gennemsnit på trin 3 og 4 på trods af, at de kommer fra økonomisk og socialt udfordrede områder.

- ▶ Øget selvtilid. En rundspørge blandt skoleledere foretaget af British Market Research Bureau (BMRB) viser, at *Creative Partnerships* efter deres mening har øget elevernes selvtilid i 92 % af tilfældene, deres kommunikationsfærdigheder i 91 % af tilfældene og deres motivation i 87 % af tilfældene.
- ▶ Mere kreative lærere. I den samme undersøgelse fremhæver skoleledere også en forbedring af deres læreres kompetencer, idet 94 % her oplever en forbedring, mens 92 % er blevet mere effektive med hensyn til at bruge kreative fagfolk i klasseværelset, og 92 % er blevet mere villige til at anlægge en kreativ tilgang.
- ▶ Indfrielse af lærernes forventninger. Lærernes forventninger til og tro på deres elever blev også øget. Flere lærere nævner, hvor overraskede og glade de blev over at se, at elever, som normalt har svært ved at følge med, gjorde det fremragende i de kreative timer. Dette er særlig vigtigt i betragtning af sammenhængen mellem lærernes forventninger og elevernes resultater.
- ▶ Forældre, der er mere engagerede med hensyn til deres børns indlæring. Undersøgelser ved Nottingham University viser, at kreativitet er et effektivt middel til at fremme forældrenes interesse for, hvad deres børn foretager sig i skolen. Dette gælder navnlig forældre, som selv har haft det svært i skolen.
- ▶ Fordele for samfundsøkonomien. I en rapport fra konsulentfirmaet PwC står der, at *Creative Partnerships* har bidraget med en positiv nettogevinst på omkring 4 mia. GBP for økonomien i Det Forenede Kongerige.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

FORBEREDE AKTIVE LÆRERE

KREATIVE PARTNERE

INDARBEJDET

DET FORENEDE KONGERIGE

Programa Escolhas (et program om lige valgmuligheder)

Programa Escolhas er et program, som den portugisiske regering har iværksat for at fremme social integration af børn og unge i de mest sårbare lokalsamfund, navnlig blandt indvandrere og etniske mindretal. Programmet sigter mod at fremme lige muligheder og styrke den sociale samhørighed. De højest prioriterede indsatsområder er rummelige skoler og ikkeformel uddannelse, erhvervsuddannelse og beskæftigelsesegnethed, deltagelse i lokalsamfundet, integration i informationssamfundet samt iværksætteri og øget indflydelse. Det sidste — iværksætteri og øget indflydelse — er et nyt område, der bygger på øgede investeringer i mobilisering af lokalsamfund.

Iværksætteri og øget indflydelse omfatter aktiviteter på følgende områder:

- ▶ aktiviteter inden for kompetenceudvikling
- ▶ økonomisk og videnbaseret støtte til projekter, der planlægges, gennemføres og evalueres af unge mennesker
- ▶ fremme etablering af grupper af unge for at bidrage til at hjælpe græsrodsinitiativer i gang
- ▶ besøg, praktikophold og samarbejde med andre organisationer i civilsamfundet.

Aktivitetstype: programmer for løbende faglig udvikling, der forbereder aktive lærere på uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Portugal

Institution, der har gennemført aktiviteten:

ministeriet for formandskabet for ministerrådet (den portugisiske regering)

Websted eller link til projekt eller institution:

<http://www.programaescolhas.pt>

Primær kontaktperson: Dana Redford

Primær kontaktpersons e-mailadresse: dana.redford@redfordresearch.com

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

unge fra dårligt stillede områder (og deres lærere)

Målgruppens uddannelsesniveau:

sekundærtrinnet, videregående uddannelser, erhvervsuddannelser

Et af elementerne ved dette uddannelsesprogram er »Uma Escolha de Futuro« (valgmuligheder for fremtiden), som sigter mod at udvikle de personlige, sociale og faglige kompetencer hos unge mellem 14 og 24 år ved at hjælpe dem med at gennemføre projekter af kort, mellemlang og lang varighed. Programmet er inddelt i to indbyrdes supplerende vejledningsforløb — ét for lærerne og ét for de unge. Det omfatter fem enheder, der skal hjælpe dem med at opsøge lokalsamfund, udpege iværksættere, udforske iværksætteridéer og handle ud fra dem, udvikle deres IT-kundskaber og føre en forretningsidé ud i livet.

Forudsætninger for succes

- Der udarbejdes to forskellige vejledninger. Den ene, som er overvejende didaktisk og velstruktureret og rummer mange oplysninger, er til lærerne. Den anden, som er til de unge, er lettere, mere teoretisk og indeholder praktiske øvelser. Takket være denne opdeling frembringes der på samme tid ikke blot et pædagogisk værktøj til brug for teknikere, men også praktiske metoder til udvikling af iværksætterkvalifikationer hos unge mennesker.
- Projektet finansieres af den portugisiske regering (ministeriet for formandskabet for ministerrådet under højkommisariatet for immigration og interkulturel dialog), som også deltager i gennemførelsen. Det medfinansieres af Den Europæiske Socialfond.

Aktiviteternes virkninger

Projektet er netop blevet videreført i en »femte generation«, som løber fra januar 2013 til december 2015. »Fjerde generation« omfattede 130 nye projekter, som alle blev iværksat nedefra og op.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

FORBEREDE AKTIVE LÆRERE

SÅRBARE LOKALSAMFUND

UDDANNELSESPROGRAM

PORTUGAL

Projektet UPI

Projektet **UPI** (som betyder »håb« på slovensk) består af en række workshops om kreativitet, iværksætterkultur og innovation, som det slovenske håndværksråd har afholdt på grundskoler. Projektet var inddelt i to faser. I den første (tekniske) fase forberedte man projekterne/programmerne. Herefter gennemførte man workshops på skolerne. I den tekniske fase udarbejdede håndværksrådet uddannelsesprogrammer og pjecer til mentorerne og de deltagende børn. Her bidrog man egentlig til at udvikle et uddannelsesmodul.

Hver workshop blev anført af to mentorer — én fra skolen og én fra erhvervslivet. Ved hver workshop udarbejdede eleverne forretningsplaner — bl.a. en om salg af planter og blomster. Eleverne gjorde sig tanker om

deres virksomheds organisation, deres kunder (primært familie), markedsføring, gode salgsargumenter og mulige farer (f.eks. glemte de ind imellem at vande planterne). De forskellige grupper anvendte en lang række forskellige kreative planlægnings- og annonceringsmetoder. For eksempel lavede én gruppe en kort YouTube-video med deres forretningsplan, mens en anden udarbejdede en pjece, som findes online og hos det slovenske statsbibliotek. Som en opfølgning på de første workshops blev der afholdt otte regionale arrangementer, hvor børn kunne fremlægge deres forretningsplaner.

Ud over at gennemføre disse workshops undersøgte håndværksrådet også, hvilke faktorer der forhindrede unge mennesker i at blive mere kreative eller tilskyndede dem til det. Disse undersøgelser fremhævede både en række

Aktivitetstype: programmer for løbende faglig udvikling, der forbereder

aktive lærere på uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Slovenien

Institution, der har gennemført aktiviteten:

håndværksrådet i Republikken Slovenien

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.ozs.si>

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

mentorer og børn i grundskoler

Målgruppens uddannelsesniveau: grundskole

muligheder for forbedring og nogle succeshistorier fra projektet. Generelt mente eleverne, at:

- ▶ lærerne ikke gjorde nok brug af IKT i timerne
- ▶ mere brug af IKT ville gøre læringen mere interessant
- ▶ de vigtigste faktorer, som påvirker børns kreativitet og innovationsevne, er miljø, familie og den enkeltes personlighed.

Det blev afdækket, at de fleste skoler deltog i disse workshops, fordi de ønskede at finde nye og interessante metoder til at engagere børnene. Desuden viste det sig, at de lærere, der deltog, blev meget mere aktive med hensyn til at bruge IKT i deres undervisning.

Forudsætninger for succes

To centrale faktorer var afgørende for dette projekts succes:

- ▶ Inddragelse af aktører på højt niveau og i brede kredse. For eksempel finansierede økonomiministeriet projektet, mens 62 forskellige regionale håndværksråd deltog.
- ▶ Skolelederne gik helhjertet ind for projektet, hvilket var afgørende, da de var de primære beslutningstagere med hensyn til, om deres skole skulle deltage.

Aktiviteters virkninger

I alt deltog 31 grundskoler i 87 workshops, og børnene frembragte 84 forretningsplaner. Herved nåede man alle målene for projektet med hensyn til antallet af involverede unge og workshops. Endvidere gælder det, at:

- ▶ projektet var en succes med hensyn til at udvikle tekniske undervisningsredskaber til mentorerne og integrere et vejledningsprogram i den nationale uddannelsesplan
- ▶ eleverne i grundskolen blev introduceret for forskellige fag og videreudviklede deres iværksætterorienterede tankegange og idéer
- ▶ lærerne blev mere fortrolige med brugen af IKT i deres undervisning, hvilket til gengæld gjorde timerne mere interessante for eleverne.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

FORBEREDE AKTIVE LÆRERE

BEVIDSTGØRELSE

UNDERVISNINGSVÆRKTØJER

SLOVENIEN

Projektet »Life 2« — uddannelse af underviseren

Projektet vedrørende nøglekompetencer og livsfærdigheder, herefter »Life 2«, hjælper unge med at udvikle de færdigheder og den selvtillid, der er behov for på arbejdspladsen, i løbet af deres erhvervsuddannelse, navnlig med hensyn til iværksætterkompetencer såsom kreativitet og innovation. Pakken *Train the Trainer* (uddannelse af underviseren) er sammensat af et hold af specialister fra de fem deltagende lande. Pakken har til formål at hjælpe lærere med at integrere livsfærdigheder i undervisningen inden for netop deres fagområde og etablere tættere forbindelser til arbejdsgivere.

Selve pakken består af tre dele:

- ▶ En brugervejledning, der gør det muligt at tilpasse pakken til behovene hos organisationen og de studerende.
- ▶ Ressourcer til brug ved uddannelse af underviseren:
 - ▶ Del 1 giver grundlæggende viden, letter forståelsen af begrebet »nøglekompetencer og livsfærdigheder« og rummer opgaver, der skal øge lærernes forståelse.

Aktivitetstype: Nyskabende undervisningsmetoder og koncepter med tilknytning til uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Portugal, Det Forenede Kongerige, Danmark, Rumænien, Spanien

Institution, der har gennemført aktiviteten: **Portugal:** Anespo, **Det Forenede Kongerige:** Norton Radstock College og Bath Spa University, **Danmark:** Niels Brocks Handelsgymnasium, **Rumænien:** center for udvikling og innovation inden for uddannelse (TEHNE), **Spanien:** Cebanc, europæisk forum for teknisk uddannelse og erhvervsuddannelse (EFVET)

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.life-2.eu>

Primær kontaktperson: Rosaleen Courtney og Irene Ferreira

Primær kontaktpersons e-mailadresse: rosaleen.courtney@nortcoll.ac.uk og irene.ferreira@anespo.pt

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: erhvervsuddannelseslærere, undervisere på læreruddannelser, studerende på erhvervsuddannelser, arbejdsgivernetværk, organisationer, der støtter ugunstigt stillede grupper, samt politiske beslutningstagere/indflydelsesrige aktører

Målgruppens uddannelsesniveau: løbende faglig udvikling af lærere ved erhvervsuddannelsesinstitutioner/-organisationer og som led i grunduddannelsen af lærere ved erhvervsuddannelsesinstitutioner

- ▶ Del 2 indeholder forskellige praktiske modeller for indarbejdelse af livsfærdigheder i erhvervsuddannelsen.
- ▶ Del 3 omfatter en række *Train the Trainer*-aktiviteter, der kan indgå i et velstruktureret uddannelsesprogram for erhvervsuddannelseslærere, eller som lærerne kan gennemføre sammen med deres egne studerende.
- ▶ Et afsnit med eksempler på god praksis. Her fremhæves bl.a. inspirationskilder fra hele Europa, hvor man med held har indarbejdet nøglekompetencer og livsfærdigheder i erhvervsuddannelsen.
- ▶ *Feedback*. Projektet bygger også på omfattende feedback fra arbejdsgivere, lærere og studerende i alle fem deltagerlande.
- ▶ *Finansiering*. Det støttes gennem Europa-Kommissionens Leonardo Da Vinci-program. Denne finansieringsordning, som er en del af EU's program for livslang læring, understøtter en bred vifte af forskellige aktiviteter i varierende omfang.

Forudsætninger for succes

- ▶ *Dokumentation*. Life 2 er baseret på et solidt dokumentationsgrundlag. Det bygger på resultaterne fra det første Lifeprojekt (Se www.life-keyskills.info), undersøgelser af forudsætninger for succes foretaget af den europæiske civilsamfundsplatform for livslang læring og konferencen om livsfærdigheder som en nøgle til livslang læring i 2004, hvor der blev fremlagt anbefalinger og eksempler på bedste praksis.

Nyttige links og ressourcer:

Leonardo da Vinci-programmet: (http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/ldv_en.htm).

Anespo — Associação Nacional de Escolas Profissionais, Portugal: (<http://www.anespo.pt>).

Cebanc, Spanien: (<http://www.cebanco.hezkuntza.net/web/guest/proyectos###>).

Bath Spa University, Det Forenede Kongerige: (<http://www.bathspa.ac.uk>).

Niels Brocks Handelsgymnasium, Danmark: (<http://www.cbs.dk>).

TEHNE, Rumænien: (<http://www.tehne.ro>).

EFVET, (<http://www.efvet.org>).

Video med en beskrivelse af nøglekompetencer inden for livslang læring: (<http://www.youtube.com/watch?v=RD-elxM1lw>)

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

INNOVATIV UNDERVISNING

UNDERVISNINGSMATERIALER

PROJEKTARBEJDE

HELE EUROPA

Innovation inden for iværksætterorienteret pædagogik

Ved dette forløb blev der anvendt en lang række kreative metoder som nyskabende pædagogiske værktøjer, der blev formidlet til de studerende ved **handelshøjskolen i Rouen** og Aaltouniversitetet. Det omfattede en bred vifte af elementer, herunder følgende: De studerende skrev hver især en »iværksætterhistorie«, der var inspireret af et abstrakt maleri. De skrev et essay om forbindelserne mellem kunst og iværksætterkultur. Endelig holdt de et oplæg om iværksætteren som aktør. Romain Artus (Frankrig) stillede sine malerier til rådighed som inspiration. Formålet med forløbet var at lære, hvordan forskellige pædagogiske værktøjer (f.eks. kunst, musik, historieskrivning og teater) påvirkede holdningerne med hensyn til iværksætterkultur.

Den primære målsætning ved forløbet var at afdække den enkeltes evne til at tænke utraditionelt, da dette betragtes som en afgørende iværksætterkompetence. Man forsøgte at stimulere de studerendes iværksættertankegang og målte deres evne til at tilpasse sig nye situationer ved brug af usædvanlige læringsredskaber (såsom musik og kunst). Forløbet blev formidlet i samarbejde med en bred vifte af både lokale og internationale kunstnere. For eksempel fortalte Joelle Lagier og en japansk fotograf med base i Tokyo om deres liv som kunstnere.

I fremtiden er der bl.a. planer om at gennemføre dette program i forskellige internationale sammenhænge og gøre forsøg med det i mere ugunstigt stillede dele af samfundet, herunder blandt arbejdsløse.

Aktivitetstype:

nyskabende undervisningsmetoder og koncepter med tilknytning til uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Frankrig

Institution, der har gennemført aktiviteten: handelshøjskolen i Rouen

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.rouenbs.fr/en>

Primær kontaktperson: Rita Klapper

Primær kontaktpersons e-mailadresse: rgklapper@gmail.com

Andre involverede aktører eller partnere:

kunstnere, herunder Romain Artus og Joelle Lagier (Frankrig) og Beata Joutsen (Finland)

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: bachelor- og ph.d.-studerende ved handelshøjskolen i Rouen; handelshøjskolen i Helsingfors (Aaltouniversitetet)

Målgruppens uddannelsesniveau: videregående (bachelor og ph.d.)

Forudsætninger for succes

Hvis nyskabende iværksætterorienteret pædagogik skal udbredes, skal der ske flere forandringer:

- ▶ Der er behov for investering af mere tid og flere økonomiske ressourcer på verdensplan for at integrere utraditionelle nyskabende og kreative kurser i iværksætterkultur i de videregående uddannelser.
- ▶ Der skal skabes mere åbenhed over for nyskabende (ikke nødvendigvis teknologibaseret) pædagogik ved de videregående uddannelsesinstitutioner og hos lærerne selv.
- ▶ Der er behov for at flytte fokus fra traditionel teori og casestudier til en tilgang, der bygger på kreativitet og innovation.
- ▶ Der skal lægges fornyet vægt på iværksætterorienterede værdier, tankegange og holdninger for at fremme en tilgang, hvor man bruger dem og ikke blot taler om dem.

Aktiviteternes virkninger

Dette forløbs indvirkning er blevet målt både kvantitativt og kvalitativt:

- ▶ Den enkelte lærer at anerkende sit eget potentiale og formår at ændre sin tankegang, idet vedkommende indser, at »det er muligt at blive iværksætter«.
- ▶ De kvantitative resultater handler om ændringer i opfattelsen af »en iværksætters karakteristiske egenskaber«. Det mest imponerende var, at der var en stigning på omkring 50 % i andelen af studerende, som følte, at »enhver kan blive iværksætter«.

- ▶ Tilbagemeldingerne fra de studerende var rigtig gode, og én gav udtryk for, at »det er rart at møde iværksætterkultur nye steder og kunne kæde den sammen med kunst«.

Den iværksætterorienterede historieskrivning med inspiration fra moderne kunst blev beskrevet som en »helt nyskabende oplevelse, som har overrasket mig med sit forfriskende resultat og overbevist mig om min kreativitet«. Mange mente også, at den passer godt ind i vores moderne verden, hvor »der sættes stor pris på kreative og velkvalificerede iværksættere«.

- ▶ I fremtiden er der planer om at gennemføre et forskningsprogram, hvor man evaluerer de ændringer af tankegangen, som nyskabende pædagogik kan frembringe i forskellige internationale sammenhænge.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

INNOVATIV UNDERVISNING

UNDERVISNINGSMATERIALER

KREATIV TÆNKNING

FRANKRIG

MIME-metoden: Méthode d'Initiation au Metier d'Entrepreneur (metode til at blive iværksætter)

MIME er en simuleringsmetode, der skal forbedre iværksætterkompetencer.

Metoden er udviklet for ti år siden med fokus på folk, der gerne vil være iværksættere. Den er nu blevet tilpasset til medarbejdere, studerende og lærere, og mere end 1 000 deltagere nyder hvert år godt af den i Frankrig. Simuleringen skal give deltagerne indsigt i de grundlæggende mekanismer, der er afgørende for virksomhedsdrift, og samtidig frembringe situationer, som kræver kompetencer hos deltagerne med hensyn til iværksætteri og problemløsning og forbedrer disse.

Ved MIME prioriteres en overordnet, kompleks og dynamisk tilgang til det at drive en virksomhed. Ønsket om at forstå kædes altid sammen med fornøjelsen ved at gøre noget i praksis. Computere er forbudt under hele forløbet, idet der i stedet lægges vægt på de afgørende bidrag, som mennesker kan yde til virksomheder. Fire hold etablerer hver især en virksomhed, og alle skal frembringe og markedsføre det samme produkt. Derefter konkurrerer holdene mod hinanden i to år, idet de træffer deres egne beslutninger om bl.a. risikovillighed og skaber vækst i deres virksomhed. Arbejdet er baseret på fire praktiske principper:

- Forskellige metoder til at løse problemer overvejes først, når der er udpeget et konkret problem.

Aktivitetstype: Nyskabende undervisningsmetoder og koncepter med

tilknytning til uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Frankrig

Institution, der har gennemført aktiviteten:

IZER Institut Européen de L'Entrepreneuriat Rural

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.i2er.org>

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: uddannere

af undervisere med fokus på iværksætterkultur, undervisere ved erhvervsuddannelsesinstitutioner, studerende, voksne studerende

Målgruppens uddannelsesniveau: gymnasier og universiteter

- ▶ Nye værktøjer anvendes kun, hvis der udtrykkes et klart behov for dem.
- ▶ Konklusionerne fremkommer gennem meningsudvekslinger blandt de studerende.
- ▶ Enhver hypotese, der fremsættes, skal afprøves med det samme.

Forudsætninger for succes

MIME er en del af Manageprojektet, som finansieres gennem foranstaltningen »Leonardo da Vinci — Overførsel af innovation« under EU's program for livslang læring. Dette har gjort det muligt at oversætte MIME-metoden til engelsk, italiensk, rumænsk og spansk.

Aktiviteters virkninger

Sigtet med MIME-metoden er at øge de studerendes forståelse af, hvordan man driver virksomhed, og af de roller, som forskellige aktører spiller.

En forståelse af:

- ▶ de grundlæggende økonomiske mekanismer, der er afgørende for virksomhedsdrift
- ▶ de relationer, som virksomheder udvikler i forhold til deres omgivende miljøer

- ▶ de afgørende bidrag, der ydes af de mænd og kvinder, som arbejder i virksomhederne.

Et realistisk billede af:

- ▶ virksomhedslederens position
- ▶ de færdigheder, som de skal gøre brug af
- ▶ den rolle, som de spiller i beslutningsprocessen.

En praktisk analyse af:

- ▶ udbredte ledelsesværktøjer
- ▶ bogføring og regnskaber
- ▶ strategier og processer.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

INNOVATIV UNDERVISNING

PROBLEMLØSNING

PROJEKTARBEJDE

FRANKRIG

Nyttige links og resourcer:

Websted for MIME-metoden: (<http://www.methode-mime.fr>).

Netværkssamarbejde med erhvervslivet

Zöld Kakas Líceum («grønne kamphaner») er en skole på gymnasieniveau for unge, som er gået ud af navnlig ungdomsuddannelser uden fuldført uddannelse. Den giver 200 studerende i alderen 15-26 endnu en chance for at gennemføre et forløb på fire år med en gymnasieuddannelse og forberedelse på videregående uddannelse. Et centralt element ved skolens mission er at finde nye og innovative metoder til at arbejde med både de studerende og lærerne for at sikre akademisk og personlig udvikling, bl.a. gennem et erhvervsuddannelsesprogram.

Man arbejder med unge, der forlader skolen for tidligt, og studenter, som man hjælper med at blive uddannet inden for filmproduktion og fotografi.

To lærere underviser et hold af unge, som derefter bevæger sig ud i samfundet for at finde et arbejde. Eleverne lærer gennem praktiske erfaringer, idet de deltager i et to år langt forløb på en skolebaseret arbejdsplads, som yder støtte. Lærerne, som er en integreret del af projekterne, hjælper de unge med at tilrettelægge dem, udforme et velstruktureret indhold og kommunikere med partnere i erhvervslivet. Lærernes aflønning og de studerendes stipendier afhænger til dels af, hvor vellykket projektet er.

Aktivitetstype: Nyskabende undervisningsmetoder og koncepter med tilknytning til uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Ungarn

Institution, der har gennemført aktiviteten: Zöld Kakas Líceum

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.zoldkakas.hu/kuszlil>

Primær kontaktperson: Mate Schnellbach

Primær kontaktpersons e-mailadresse: schnellbach.mate@gmail.com

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

unge mellem 15 og 26 år, der ikke har afsluttet en gymnasieuddannelse

Målgruppens uddannelsesniveau: gymnasieniveau

Forudsætninger for succes

- ▶ Den væsentligste forudsætning for succes er, at der sikres frie rammer. Denne form for undervisning skal være fleksibel, og dem, der gennemfører den, skal være risikovillige.
- ▶ Skolen skal have frie tøjler til at skabe nyt, og myndighederne på uddannelsesområdet skal i en vis udstrækning lade dem passe sig selv.
- ▶ Der skal være en udpræget iværksætterånd blandt lærerne. De fungerer faktisk som iværksættere og spiller en helt anden rolle end almindelige lærere.
- ▶ Endelig skal der være en understøttende organisatorisk opbygning og kultur.

Aktiviteternes virkninger

De studerende har opnået imponerende resultater:

- ▶ Beskæftigelse. Sidste år fik 7 af de 12 deltagere et fuldtids- eller deltidsjob i løbet af uddannelsen, og i år er tallet 6 ud af 14.
- ▶ Efterspørgsel fra erhvervslivet. Skolen oplever stor efterspørgsel fra mindre virksomheder, der ønsker at samarbejde med den (og som beskæftiger sig med bl.a. markedsføring, kunst og praktiske tjenester).
- ▶ National anerkendelse. De studerende har desuden oplevet succes ved adskillige nationale prisuddelinger i Ungarn. For eksempel har to af de studerendes dokumentarprogrammer vundet en konkurrence blandt journaliststuderende inden for de seneste to år.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

INNOVATIVE UNDERVISNINGSMETODER

ERHVERVSRETTET LÆRING

SAMARBEJDE

UNGARN

Nyttige links og ressourcer:

Dette dokumentarprogram vandt en konkurrence blandt journaliststuderende: (<http://www.youtube.com/watch?v=oX41RKybM9E>).

Nogle af de studerendes fotos: (<https://picasaweb.google.com/100088693387758940555/KiallitasKepei?authkey=Gv1sRgCnNzy6eawrKBOQ>).

Tknika — innovationscenter for erhvervsuddannelse, almen uddannelse og livslang læring

Tknika indgår i Baskerlandets løbende bestræbelser på at sætte den baskiske erhvervsuddannelse i førersædet i Europa. Tknika udvikler nyskabende projekter på forskellige områder, navnlig teknologi, læreruddannelse og innovationsstyring. Tknika er et åbent, samarbejdsbaseret center, som skaber produktive alliancer med private virksomheder, forskningsinstitutter, universiteter og teknologiceentre. Det gennemfører innovationsprojekter inden for fire hovedområder:

- ▶ teknologi
- ▶ IKT
- ▶ ledelse
- ▶ metoder og pædagogik.

Tknika tilskynder lærere og ledelsesteams på tekniske erhvervsskoler til at fremlægge og arbejde med projekter, der involverer innovation. Denne innovation kan antage forskellige former, for eksempel nyskabende metoder til at lede skolerne, kommunikere med samfundet, indgå i samspil med virksomheder, tilbyde erhvervsuddannelse, tilpasse nye teknologier eller tilegne sig ny viden. Motivatoren hos Tknika forvalter projekterne og udvikler dem sammen med lærere fra skolerne. De fleste lærere fortsætter med at undervise på deres skoler, dog på nedsat tid, så de kan deltage i projekter sammen med Tknika.

Aktivitetstype: nyskabende undervisningsmetoder og koncepter med tilknytning til uddannelse i iværksætterkultur

Gennemførelsesland: Spanien — Baskerlandet

Institution, der har gennemført aktiviteten: Tknika, en underafdeling af afdelingen for erhvervsuddannelse, almen uddannelse og livslang læring under den baskiske regerings ministerium for uddannelse, sprogpolitik og kultur

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.tknika.net>

Primær kontaktperson: Iñaki Mujika, direktør for Tknika, imujika@tknika.net

Yderligere kontaktpersoner: Samuel Triguero, forvaltningskoordinator, striguero@tknika.net, Victor Arias, medansvarlig for internationalisering, barias@tknika.net, JLF Maure, medansvarlig for internationalisering, jlfemendez@tknika.net

Andre involverede aktører eller partnere: sammenslutninger af offentlige og private erhvervsuddannelsesinstitutioner i Baskerlandet: IKASLAN, HETEL, AICE

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærere og studerende ved tekniske erhvervsskoler i Baskerlandet

Målgruppens uddannelsesniveau: gymnasieuddannelse og videregående uddannelse ved tekniske erhvervsskoler (offentlige og offentligt støttede)

Tknikas tilgang består af seks processer:

- ▶ Tknika gennemfører innovationsprojekter og overfører resultaterne til lærerne på erhvervsskolerne.
- ▶ Lærere bruger disse resultater til at uddanne deres studerende.
- ▶ De studerende overfører deres viden til deres arbejdspladser.
- ▶ Tknika indgår i et netværkssamarbejde med lærere på erhvervsskoler (hvor man sikrer formidling af viden til hele systemet).
- ▶ Tknika samarbejder med organisationer og enkeltpersoner, som kan tilføje værdi til den overordnede proces.
- ▶ Endelig sikrer Tknika resultater af høj kvalitet i kraft af en effektiv ledelsesmodel.

Forudsætninger for succes

- ▶ I alle aktiviteter ved centret fokuseres der på iværksætterorienteret uddannelse. Iværksætterkultur betragtes ikke som en isoleret kvalifikation, men som et koncept, der kræver kompetencer såsom kreativitet, bevidsthed om den teknologiske udvikling og projektledelse.
- ▶ Tknikas arbejde er baseret på en innovationsstyringsmodel, som kaldes Tknikalnova. Denne model understøtter iværksætterkulturen ved at belønne initiativ, ansvar, risikovillighed og accept af, at noget kan mislykkes, hos den enkelte. De studerende samarbejder i teams om at udvikle konkrete projekter, hvor der åbnes mulighed for øget fleksibilitet og koordinering af opgaver. Hvert team har ansvaret for sit eget projekt, hvilket medfører øget engagement og vedholdenhed med hensyn til at nå målene.
- ▶ Der gøres udbredt brug af ny teknologi. Dette gør det muligt at udveksle viden hurtigere og mere effektivt. Tknika holder et vågent øje med teknologiske udviklingstendenser, idet man udforsker nye løsninger, produktionsteknikker og IT-værktøjer, som kan forbedre læringsprocessen på de tekniske erhvervsskoler og øge produktiviteten hos virksomhederne.

Aktiviteters virkninger

- ▶ Tknika er veletableret og evalueres grundigt. Et OECD-team, som for nylig besøgte Tknika, beskriver projektet som en vigtig styrkelse af Baskerlandets politik for videregående uddannelser og anbefaler, at idéen udbredes.
- ▶ Tknika tager hånd om hindringer for fremskridt. Centret bidrager til at fjerne visse begrænsninger ved det baskiske uddannelsessystem — navnlig vaner og skikke med hensyn til bl.a. langsom beslutningstagning, hierarkiske institutioner og frygt for at mislykkes — og i stedet skabe en atmosfære præget af dynamik, personligt initiativ og iværksætterkultur.
- ▶ Tknika stimulerer aktivitet. Der er stor efterspørgsel efter centrets tjenester hos de tekniske erhvervsskoler. De er omfattende og har et bredt anvendelsesområde. I øjeblikket gennemfører Tknika 24 innovationsprojekter med 200 samarbejdspartnere.
- ▶ Tknika skaber positive resultater. Evalueringer viser, at gevinsterne fra programmet mere end opvejer den oprindelige investering.
- ▶ Årlige tilfredshedsundersøgelser blandt interessenter viser også, at Tknika værdsættes højt.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

METODER TIL UNDERVISNING
I INNOVATION

UDVEKSLING AF VIDEN

SAMARBEJDE

SPANIEN

Iværksættere og iværksætterkvalifikationer i topklasse

Network for Training Entrepreneurship (NFTE) blev grundlagt i New York i 1987, og aktiviteterne i Belgien blev indledt i 1998. Siden da har mere end 350 000 unge gennemført en erhvervsuddannelse hos netværket. NFTE Belgium tilbyder nyskabende undervisningsforløb i Flandern, Vallonien og Bruxelles. Undervisningen varetages af lærere med lang erfaring fra erhvervslivet og giver dårligt stillede unge bedre muligheder for at opnå succes i deres arbejdsliv og privatliv. De skaber konkrete kontakter mellem uddannelsesmiljøet og erhvervslivet.

Ved initiativet **Vaardig Ondernemerschap En Ondernemende Vaardigheden** (iværksættere og iværksætterkvalifikationer i topklasse) kommer to NFTE-certificerede erhvervslærere på besøg hos skoler og organisationer, hvor de

underviser i uddannelse i iværksætterkultur. Målet med denne uddannelse er, at de unge hver især skal udarbejde en forretningsplan for en idé eller et projekt efter eget valg. Derudover opmuntrer de til udvikling af iværksættermentalitet, ligesom de øger de unges erhvervskompetencer og viden. Praktiske computerfærdigheder indgår også, da disse er afgørende for at opnå succes i vores moderne verden.

Lærerne kan deltage i NFTE-kurserne som assistenter, og de kan også selv blive certificeret som undervisere, hvis de gennemfører NFTE's forløb for uddannelse af undervisere på tilfredsstillende vis.

Aktivitetstype:

opsøgende strategier hos udbydere af løbende faglig udvikling

Gennemførelsesland: Belgien

Institution, der har gennemført aktiviteten:

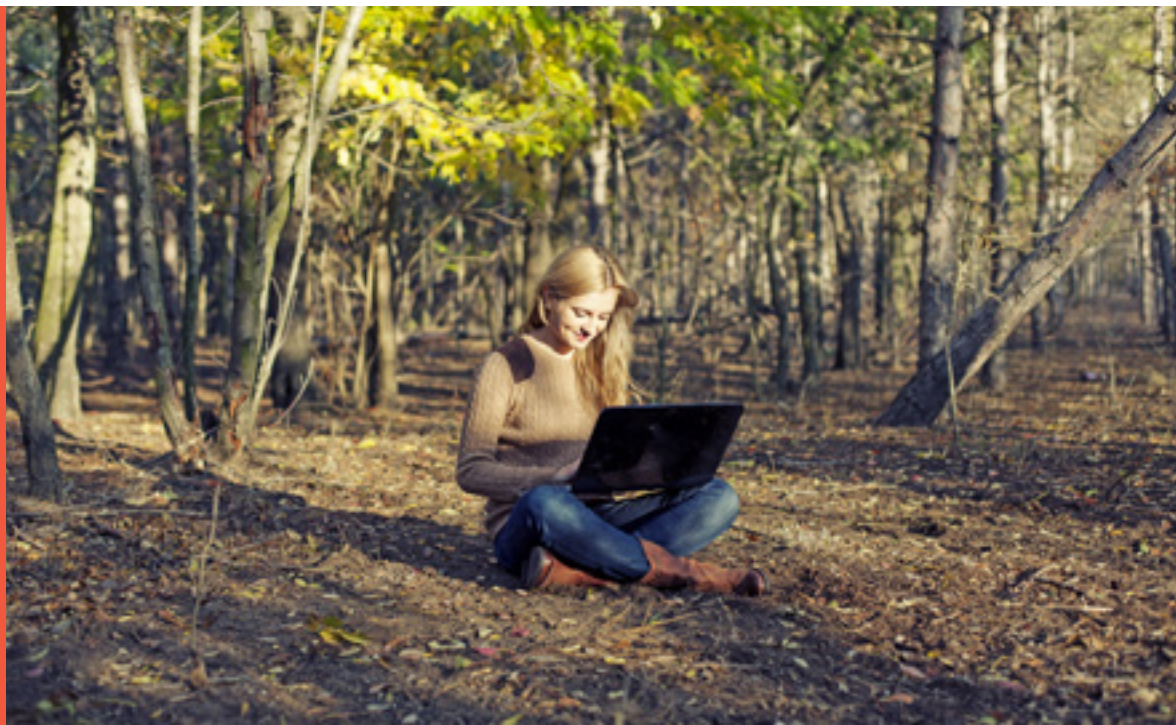
Network for Training Entrepreneurship (NFTE) Belgium

Websted eller link til projekt eller institution:

<http://www.nfte.be/index.php?id=home&L=2>

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

studerende ved erhvervsuddannelser på sekundærtrinnet

Forudsætninger for succes

- ▶ Et af målene med uddannelsen er at få de studerende til at overveje kreative projekter, hvor man tænker utraditionelt. For at opnå dette skal undervisningsmetoderne være tilsvarende innovative og interaktive. NFTE Belgium arbejder derfor med en bred vifte af metoder, hvor de bl.a. får de studerende til at foretage markedsundersøgelser i deres nærmiljø og søgninger på internettet for at se, om deres idéer er levedygtige.
- ▶ Erfaringer og feedback fra virkelighedens verden er også afgørende for at opnå succes og engagement. Kurset omfatter et virksomhedsbesøg og vidnesbyrd fra virksomhedsledere. Ved kursets afslutning fremlægger de studerende deres forretningsplaner for et publikum og en jury hos en virksomhed.

Aktiviteters virkninger

Omkring 400 studerende deltager hvert år på disse kurser, og man har vedtaget en vækstplan om at øge dette antal til 800 i 2017.

Kvalitative undersøgelser fremhæver en række succesfaktorer:

- ▶ 45 % af alle NFTE-deltagere finder et job eller starter deres egen forretning.
- ▶ 21 % af deltagerne læser videre.
- ▶ 77 % af de studerende føler sig klar til at søge arbejde eller starte deres egen forretning.
- ▶ Den generelle viden om det at drive virksomhed er øget fra 20 % til 80 %.
- ▶ Man har skabt øget selvtillid, og der er sket forbedringer med hensyn til teamwork, organisation, respekt, punktlighed og motivation.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

OPSØGENDE STRATEGIER

UDDANNELSESPAKKE

FORRETNINGSPLANLÆGNING

BELGIEN

Uddannelse af undervisere i at skabe »øvevirksomheder« på deres skole

Det bulgarske center for øvevirksomheder under ministeriet for uddannelse, unge og videnskab udbyder et tredages uddannelseskursus for 10-20 lærere på hver skole. Det består af omkring 30 % teori og 70 % praktik, og blandt aktiviteterne kan nævnes brainstorming, gruppearbejde, herunder praktisk arbejde, samt simuleringer og drøftelser om iværksætterkultur. Målet er at etablere og drive en »øvevirksomhed« på hver skole.

Øvevirksomheder er simuleringer af rigtige virksomheder, hvor der gøres brug af alle de former for dokumentation, systemer og procedurer, som anvendes i rigtige virksomheder. Studerende, som ikke har mulighed for at høste erfaringer hos en virkelig virksomhed, får praktiske erfaringer med at

etablere en mindre virksomhed. De studerende får bl.a. erfaringer med handel, hvordan man driver en salgsafdeling/et salgskontor, tilrettelægger personalefunktioner, administrerer konti og bruger lagerstyringssystemer og administrative systemer. Takket være det dynamiske og realistiske miljø i øvevirksomhederne får de studerende mange positive oplevelser, herunder brug af teori i praksis, kompetencer med hensyn til teamwork, kommunikation og planlægning samt en iværksætterorienteret tankegang.

Samlet set giver efteruddannelsen den enkelte skole et hold af lærere, som kan levere og understøtte undervisning i uddannelse i iværksætterkultur. Hver lærer har sit eget speciale og kender til de juridiske procedurer og praksis i forbindelse

Aktivitetstype: Opsøgende strategier hos udbydere af løbende faglig udvikling

Gennemførelsesland: Bulgarien

Institution, der har gennemført aktiviteten:

det bulgarske center for øvevirksomheder

Websted eller link til projekt eller institution:

<http://www.buct.org/index.php?p=22>

Primær kontaktperson: Dariya Mavrudieva

Primær kontaktpersons e-mailadresse: info@buct.org

Tlf. +359 29632272

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærere

Målgruppens uddannelsesniveau: lærere, der beskæftiger sig med løbende faglig udvikling og uddannelse på sekundærtrinnet, videregående uddannelser og erhvervsuddannelser

med det at etablere og drive en virksomhed. De lærer også teknikker til at motivere de studerende til at deltage i »øvevirksomhedskurset«, ligesom de får certifikat på, at de er uddannere i øvevirksomheder. Lærerne kan bruge deres nye viden og kompetencer i de skolefag, som de underviser i.

Forudsætninger for succes

- ▶ Fremme udbredelsen. Kurset promoveres ikke blot hos en bred vifte af skoler (både akademiske skoler og erhvervsskoler), men også online og på de årlige møder blandt lærere. Interesserede skoler sender en ansøgning om deltagelse til det bulgarske center for øvevirksomheder.
- ▶ Optimering af samarbejdet. Samarbejde mellem skoler, statslige institutioner og virksomheder er afgørende for succes. Dette samarbejde fremmes til dels af det bulgarske netværk af øvevirksomheder, som blev etableret i 2004. Dette netværk omfatter bl.a. øvevirksomheder, det bulgarske center for øvevirksomheder, erhvervsorganisationer, virksomheder, NGO'er og statslige institutioner.
- ▶ Engagere partnere fra erhvervslivet. Forskellige virksomheder bidrager med ekspertise, konsulenttjenester, tilsyn og evaluering til det bulgarske center for øvevirksomheder, og de deltager også direkte i læreruddannelsen på skolerne.

Aktiviteters virkninger

Der er mange vellykkede elementer ved dette program:

- ▶ Det dækker bredt. På hver skole, som kontaktes, når det ud til mellem 10 og 20 lærere og 500-1 500 studerende.

- ▶ Det er bæredygtigt. Forløbet er blevet gennemført hvert år siden 1999.
- ▶ Det har bidraget til nye tanker om uddannelse i iværksætterkultur på mange skoler og frembragt tværfaglige lærerteams, som sikrer bæredygtighed i undervisningen i uddannelse i iværksætterkultur og i læringsmiljøet.

Planer for videreudvikling

- ▶ Uddanne lærere, der er uddannet i programmet, inden for nye områder såsom fremmedsprog, IT-færdigheder, etablering af teams og ledelse. Dette vil forbedre deres kompetencer yderligere. Uddannelserne planlægges og gennemføres i samarbejde med erhvervsorganisationer.
- ▶ Intensivere samarbejdet mellem lærere og virksomheder, uddanne lærere i konsulentvirksomhed, problemløsning, kontrol og evaluering.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

OPSØGENDE STRATEGIER

CERTIFICERING

SAMARBEJDE

BULGARIEN

JA-YE — læreruddannelsesaktiviteter

JA-YE Europe er en NGO med 37 nationale medlemmer, der brænder for uddannelse i iværksætterkultur, kompetencer, der øger beskæftigelsesegentheden, og økonomiske færdigheder hos studerende på alle niveauer fra grundskole- til universitetsniveau. I 2011 til 2012 nåede netværket ud til mere end 3 millioner studerende med en bred vifte af programmer. Det europæiske hovedkontor ligger i Bruxelles. JA-YE har uddannet omkring 135 000 lærere fra 70 000 skoler i det akademiske år 2011-2012. Et af de mest populære programmer er »virksomhedsprogrammet«, hvor de studerende etablerer en minivirksomhed under vejledning af en lærer og en frivillig erhvervsrådgiver. Ud over at give de studerende muligheder for formel og uformel uddannelse tilbydes der også en lang række efteruddannelseskurser til lærere, som dækker fire hovedområder:

- ▶ selvtillid — udvikle personlige kvaliteter og holdninger i forhold til bl.a.:
 - ▶ evnen og viljen til at tage initiativ
 - ▶ innovation og kreativitet
 - ▶ viljen til at løbe risici
- ▶ kompetencer — læring, viden og færdigheder inden for forretningsudvikling og nyskabende processer
- ▶ praktisk erfaring — indlæring af fag og grundlæggende færdigheder gennem brug af iværksætterorienterede arbejdsmetoder
- ▶ »cool«-faktor og motivation — inddragelse af lokalsamfundet, forældre, venner, medier, handelsmesser og konkurrencer samt internationale aktiviteter.

Aktivitetstype: opsøgende strategier hos udbydere af løbende faglig udvikling

Gennemførelsesland: internationalt

Institution, der har gennemført aktiviteten: Junior Achievement — Young Enterprise Europe (JA-YE Europe)

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.ja-ye.org>

Primær kontaktperson: Jarle Tømmerbakke

Primær kontaktpersons e-mailadresse: Jarle@ja-ye.org

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærere og studerende i alderen 16-19 år, som deltager i virksomhedsprogrammet under JA-YE

Målgruppens uddannelsesniveau:

lærere ved erhvervsuddannelsesinstitutioner og skoler på gymnasieniveau

Programmet starter i begyndelsen af skoleåret. JA-YE's strategi går ud på først at kontakte indehaverne af skolen (f.eks. kommunen) og spørge, om de ønsker, at skolen skal deltage. Herefter henvender man sig til lederen af skolen og stiller det samme spørgsmål. Derefter indleder JA-YE en grundlæggende læreruddannelse. Man indfører lærerne i de centrale koncepter bag programmet og etablerer netværksgrupper, så deltagerne ikke føler sig alene. Dette er vigtigt, fordi der ofte er en del usikkerhed/modvilje mod nye metoder. Der stilles spørgsmål som »vil børnene lære lige så meget med de nye metoder?«. De studerende gennemfører derefter et »minivirksomhedsforløb« på et år, hvor de udformer en forretningsidé, en markedsføringsstrategi og et budget, før de deltager i forskellige lokale konkurrencer.

Forudsætninger for succes

- Nøglen til JA-YE-programmernes succes er blandingen af formel og uformel læring.
- Som led i den formelle læring tilbydes der muligheder for at deltage i virkelige, ikkesimulerede aktiviteter. Der gennemføres et forløb på 2-3 dage med videreuddannelse og faglig udvikling af lærerne og særligt fokus på indlæring via internettet. Desuden foretages der kompetencevurdering og validering gennem praktiske erfaringer.
- Ved den uformelle læring nyder lærerne og de studerende godt af et netværk af deltagende skoler, en coach fra erhvervslivet hos hver klasse, 1-3 dages aktiviteter uden for læseplanen (f.eks. konkurrencer og events med fokus på innovation) og arrangementer for tidligere studerende.
- Mange JA-YE-aktiviteter rummer også en stærk international dimension med samarbejde på tværs af Europa — for eksempel den årlige konkurrence om at blive årets europæiske virksomhed og initiativerne *Enterprise Without Borders*, *Social Enterprise Programme* og *European Creativity and Innovation Challenges*.
- Konkurrence engagerer lokalsamfundet og motiverer lærerne. Ved JA-YE betragter man konkurrence som afgørende for at involvere lokalsamfundet

og mediernes. Dommerne ved disse konkurrencer er typisk erhvervsfolk, politikere og lokale/nationale uddannelsesmyndigheder, som bakker op om projektet. Der uddeles flere priser til minivirksomheder, lærere og skoler, og denne form for anerkendelse skaber ofte positiv presseomtale af både aktiviteterne, skolerne og lærerne.

Aktiviteters virkninger

JA-YE har foretaget undersøgelser af deres aktiviteters indvirkning hos tidligere deltagere, og der ses mange positive resultater. 90 % af lærerne vil anbefale denne undervisningsmetode over for deres kolleger. »Den gør skolen mere interessant og motiverende«, siger de studerende typisk. Endvidere er det tydeligt, at metoden skaber iværksættere.

- Nystartede virksomheder: En uafhængig undersøgelse blandt tidligere deltagere har vist, at der er etableret 50 % flere nystartede virksomheder blandt tidligere studerende end i kontrolgruppen. 12 % af deltagerne i JA-YE's virksomhedsprogram på sekundærtrinnet har etableret deres egen virksomhed i en alder af 25 sammenlignet med 8 % af dem, der ikke har deltaget.
- JA-YE skaber tiltro til iværksætteri. 55 % af de tidligere deltagere i programmet hævder at have de kompetencer og kundskaber, der er nødvendige for at etablere deres egen virksomhed, hvis muligheden er der, sammenlignet med 41 % i kontrolgruppen.
- JA-YE skaber fremtidens ledere. 33 % af de tidligere deltagere i JA-YE-programmet sidder i dag i en ledende stilling sammenlignet med 25 % i kontrolgruppen.
- Flere andre uafhængige undersøgelser understøtter disse konklusioner.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

OPSØGENDE STRATEGIER

BEVIDSTGØRENDE STRATEGIER

INNOVATIVE UNDERVISNINGSMETODER

PRAKTISKE METODER

HELE EUROPA

Nyttige links og ressourcer:

JA-YE Enterprise without Borders®

JA-YE Social Enterprise Programme

European Creativity and Innovation Challenge

»Den iværksætterorienterede underviser« — et todages seminar

»Den iværksætterorienterede underviser« er et todages seminar, hvor man behandler emner vedrørende læreres professionalisme og deres rolle som katalysatorer for forandringer i samfundet. Seminaret er interaktivt, og der fremlægges eksempler på nyskabende former for praksis, som drøftes og anvendes i deltagernes egen arbejdsammenhæng. Det bygger på den præmis, at det er væsentligt nemmere for en underviser at guide de studerende i sammenhænge, hvor underviseren selv har relevant ekspertise, og det anerkendes, at mange undervisere har — eller mener, at de har — begrænsede erfaringer med iværksætteri. Seminaret hjælper således lærerne med at erkende og forstå, hvordan ekspertise og erfaringer fra det virkelige liv kan indarbejdes i undervisningen i iværksætterkultur. Et vigtigt element er, at seminaret også sætter undviserne i forbindelse med andre, der arbejder inden for det samme område, hvilket åbner muligheder for effektivt samarbejde.

På seminaret udforskes begrebet »den iværksætterorienterede underviser«, idet succesrige iværksættere sammenlignes med effektive lærere. Gennem dialog og refleksioner fremhæves og udforskes centrale aspekter ved lærernes professionalisme, deres faglige identitet og metoder til at engagere de studerende. Disse aspekter vedrører bl.a. forandringsparathed, usikkerhed, risikovillighed og indbyrdes relationer.

På seminaret udforskes fem temaer:

- ▶ Den iværksætterorienterede underviser.
- ▶ Læring og undervisning i det 21. århundrede.
- ▶ Hvad ved vi om effektiv læring?
- ▶ Inddragelse af de studerende i deres læring.
- ▶ Strategier til styrkelse af iværksætterkompetencer.

Aktivitetstype: initiativer med støtte til udbydere af løbende faglig udvikling

Gennemførelsesland: Det Forenede Kongerige — Skotland

Institution, der har gennemført aktiviteten: University of Aberdeen

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.abdn.ac.uk/spe>

Primær kontaktperson: Dr David McMurtry

Primær kontaktpersons e-mailadresse: d.c.mcmurtry@abdn.ac.uk

Tlf. +44 1224274623

Andre involverede aktører eller partnere: Scottish Programme for Entrepreneurship, det kroatiske nationale læreruddannelsesagentur, Erciyes University, Kayseri (Tyrkiet)

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærere, skoleledere, lærerstuderende, undervisere på læreruddannelser, personale hos uddannelsesmyndigheder, psykologer og pædagoger

Målgruppens uddannelsesniveau: undervisere på alle uddannelsesniveauer — førskoleniveau, primærtrinnet, sekundærtrinnet og videregående uddannelser

Deltagerne udforsker undervisning og læring på iværksætterområdet i moderne sammenhænge og ser på eksempler på god praksis. De beskæftiger sig desuden med »handlingsorienteret planlægning«, hvor de på baggrund af idéer, som de har fået og udforsket ved arbejdet med ovenstående temaer, opstiller en dagsorden for videreudvikling af ét aspekt ved deres praksis.

Der anvendes en lang række pædagogiske metoder til at fremme iværksættermentalitet og kreativitet, herunder:

- ▶ præsentationer ved lærere, der fremlægger data fra undersøgelser og litteratur samt eksempler på god praksis ved brug af videoer
- ▶ grundige refleksioner og drøftelser samt dialog og samspil
- ▶ handlingsorienteret planlægning, både enkeltvis og i grupper
- ▶ gruppeoplæg.

»Den iværksætterorienterede underviser« tilbydes i øjeblikket af de fire partnere, der udbyder ovennævnte projekt, i det omfang, de er til rådighed. Interesserede parter (fra et hvilket som helst europæisk land), som ønsker at afholde seminaret, skal i første omgang kontakte Dr David McMurtry ved University of Aberdeen. Institutioner, der anmoder om afholdelse af seminaret, bør være opmærksomme på, at de skal afholde oplægsholdernes udgifter til rejse og ophold. Ud over det to dage lange seminar findes der også et onlineundervisningsmiljø, hvor deltagerne kan få adgang til og udveksle materialer og indgå i et samspil før og efter seminaret.

Seminaret er ikke blot en læringsoplevelse med fokus på faglig udvikling, men også en forskningsaktivitet. I et spørgeskema indsamles data om deltageres syn på begrebet »den iværksætterorienterede underviser« og på deres faglige identitet, navnlig hvorvidt de mener, at de har en iværksætterorienteret tankegang.

Aktiviteters virkninger

Dette nye program er allerede med stort held blevet gennemført i Zagreb, Kroatien (juni 2012), Aberdeen, Skotland (september 2012) og i Kayseri, Tyrkiet (marts 2013). Evalueringer af seminarerne viser, at de har haft en betydelig indvirkning på deltageres tro på egen formåen, og at de kan danne grundlag for velovervejede former for praksis og politikker. På baggrund af seminaret i Kayseri er der offentliggjort afhandlinger og rapporter, hvori de nyudviklede begreber og de empiriske data behandles, og de internationale sammenligninger fremhæves.

Nærkontakten med iværksætterkultur og iværksætteri har også haft en positiv indvirkning på de studerende og deres læring på tværs af alle fagområder. Ligeledes får underviserne en dybere forståelse af deres indvirkning på samfundet ved at se nærmere på deres egen rolle. Dette danner grundlag for betydelig faglig udvikling.

Teamet vil gerne drøfte mulighederne for at afholde seminaret i samarbejde med undervisere i andre lande og sammenhænge.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

LØBENDE STØTTE

BEVIDSTGØRELSE

ERFARINGSBASERET LÆRING

DET FORENEDE KONGERIGE

National Standard for Enterprise Education (national standard for iværksætteruddannelse)

National Standard for Enterprise Education er udviklet ved Centre for Education and Industry på University of Warwick. Standarden rummer en procedure for kvalitetsgennemgang, hvor god praksis ved udformning og gennemførelse af en plan for uddannelse i iværksætterkultur anerkendes. Den handler i høj grad om læreruddannelse snarere end aktiviteter med fokus på de studerende.

Rammerne består af fem elementer, og for hvert af disse udpeges og beskrives en række kvalitetsprocesser. Der er tale om følgende elementer:

- ▶ formulering af en vision for uddannelsen i iværksætterkultur
- ▶ gennemgang af uddannelsen i iværksætterkultur
- ▶ planlægning og forvaltning af uddannelsen i iværksætterkultur

- ▶ udarbejdelse af en læseplan for uddannelsen i iværksætterkultur og
- ▶ vurdering og evaluering af uddannelsen i iværksætterkultur.

For hvert element er der en liste med krav, som skolerne skal opfylde. Denne ledsages af en kort forklaring af, hvilken slags dokumentation der kræves for at blive vurderet ud fra den nationale standard.

For at efterleve *National Standard for Enterprise Education* skal skolerne påvise følgende:

- ▶ engagement med hensyn til uddannelse i iværksætterkultur for alle studerende

Aktivitetstype: initiativer med løbende støtte til aktive lærere

Gennemførelsesland: Det Forenede Kongerige

Institution, der har gennemført aktiviteten: Centre for Education and Industry

Websted eller link til projekt eller institution:

<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/cei/enterpriseeducation/casestudy>

Primær kontaktperson: Malcolm Hoare

Primær kontaktpersons e-mailadresse: m.g.hoare@warwick.ac.uk

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten: lærere

Målgruppens uddannelsesniveau:

lærere på primær- og sekundærtrinnet og på specialskoler

- ▶ en vision med hensyn til fremtidige behov og udvikling af uddannelsesplanen, som skal omfatte aktivitetsbaseret læring og metoder med fokus på de studerende
- ▶ et klart billede af, hvordan uddannelse i iværksætterkultur passer ind i den overordnede uddannelses- og udviklingsplan, samt forståelse af og engagement med hensyn til konceptet hos ledelsesteamet og medarbejderne
- ▶ regelmæssig evaluering og vurdering af den udbudte uddannelse i iværksætterkultur, navnlig dens indvirkning på den enkelte studerendes kompetenceudvikling
- ▶ dokumentation for specialiseret intern eller ekstern løbende faglig udvikling, som varetages af virksomhedskoordinatorer og skolernes medarbejdere.

Forudsætninger for succes

- ▶ Gratis og lettilgængelige oplysninger. Et centralt aspekt ved standarderne er, at de offentliggøres online i en »iværksætterlandsby« (*Enterprise Village*), hvor lærere og institutioner nemt kan få adgang til materialerne uden beregning.
- ▶ Det materiale, der udbydes online, letter selvevaluering og udarbejdelse af handlingsplaner. De stærke og svage sider ved en skoles uddannelse i iværksætterkultur samlet set kan udpeges tydeligt, og der kan arbejdes videre med dem.
- ▶ Der er mulighed for ekstern akkreditering.

Aktiviteters virkninger

- ▶ Kravet om, at der skal gennemføres faglig efteruddannelse, har øget både efterspørgslen efter og udbuddet af videreuddannelsesforløb for lærere hos virksomheder og etableringen af nyttige netværk af skoler og virksomheder.
- ▶ De medarbejdere, der har arbejdet med materialerne, er begejstrede over den velstrukturerede tilgang og mulighederne for at fremhæve eksempler på bedste praksis.
- ▶ Medarbejderne kan ofte udpege en form for »skjult« uddannelse i iværksætterkultur, som finder sted på deres skoler, men som man ikke tidligere har anerkendt.
- ▶ Lærerne og deres vejledere sætter pris på, at der opstilles klare retningslinjer, som understøtter tilvejebringelsen af uddannelse i iværksætterkultur af høj kvalitet. De ser også positivt på den fleksibilitet, der er indbygget i kravene, og som åbner mulighed for at tage hånd om lokale prioriteter under efterlevelse af de grundlæggende kriterier.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

LØBENDE STØTTE

INDARBEJDET

STANDARDISERING

DET FORENEDE KONGERIGE

Nyttige links og ressourcer:

Centre for Education and Industrys websted: (<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/cei>).

Enterprise Villages websted: (<http://www.enterprisevillage.org.uk>).

Fortolkning af begrebet iværksætterkultur i læseplanerne

Centre for Educational Research and Development (CERD), som er etagentur under den libanesiske regering, spiller en central rolle ved udarbejdelsen af læseplaner. Det har udviklet nye tilgange til integration af iværksætterkultur i landets uddannelsessystem. Ved et pilotprojekt indarbejdes indhold med relation til iværksætterkultur i læseplanerne på både almene uddannelser og erhvervsuddannelser. Dette har man opnået i flere etaper:

- ▶ Først fremhævede CERD de positive elementer ved projektet over for de relevante ministre for at overbevise dem om at investere i det.

- ▶ Derefter blev der udvalgt forsøgsskoler (ca. 50 i alt), og forstanderne på disse skoler blev opfordret til at komme med input til projektet.
- ▶ Endelig udbød CERD erhvervsuddannelse til lærerne på skolerne, så de kunne begynde at formidle initiativet

Der blev tilvejebragt en bred vifte af ressourcer, som blev videreudviklet for at understøtte formidlingen. Blandt disse kan nævnes vejledninger i læseplaner, materialer til de studerende og en håndbog til brug for lærerne. I alle

Aktivitetstype: initiativer med løbende støtte til aktive lærere

Gennemførelsesland: Libanon

Institution, der har gennemført aktiviteten: center for forskning og udvikling på uddannelsesområdet (*Centre for Educational Research and Development — CERD*)

Websted eller link til projekt eller institution: <http://www.crdp.org/CRDP>

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

lærere inden for almen uddannelse og erhvervsuddannelse

Målgruppens uddannelsesniveau: grundskoler

materialerne blev der anlagt en aktiv læringstilgang, og udgangspunktet var undervisning i grundlæggende færdigheder, der sikrer beskæftigelsesegnethed.

Forudsætninger for succes

- ▶ Grundig indarbejdelse i læseplanen er afgørende for at sikre udbredt effekt. Dette projekt blev betragtet som det første skridt i udviklingen af et »samfund præget af iværksætterånd« i Libanon. Da målet var at påvirke det libanesiske samfund i bred forstand, var det afgørende for projektets succes, at iværksætterkultur blev integreret i den overordnede læseplan og ikke blot var en supplerende aktivitet.
- ▶ Alle vigtige aktører skal inddrages. Der blev gennemført pilotprojekter for at udpege stærke og svage sider. Resultaterne fra disse projekter viste, at engagement på tre niveauer (først hos ministeriet, derefter hos skoleforstanderne og endelig hos underviserne) var afgørende for projekternes succes.
- ▶ Mindske overlapning og få mere valuta for pengene. Endelig forhindrede man overlapning mellem flere finansieringskilder ved at sikre, at de enkelte kilder blev involveret i forskellige aspekter ved programmet.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

STØTTEINITIATIVER

BEVIDSTGØRELSE

UNDERVISNINGSMATERIALER

LIBANON

Projecte Emprenedors (iværksætterprojekt)

En gang hvert semester mødes en halv snes lærere fra forskellige skoler, der udbyder et **iværksætterkulturprogram**, hos uddannelsesforvaltningen i Catalonien, hvor de udveksler materialer, erfaringer og idéer. Nogle af disse materialer skal hjælpe lærerne med at vejlede de studerende gennem projekter, hvor der fokuseres på at etablere en (imaginær) virksomhed og udarbejde en forretningsplan. Der tilvejebringes lektionsplaner, undervisningsmateriale og notater til de studerende, som også informeres om centrale elementer ved lovgivningen og nyttige forbindelser. Desuden præsenteres de for videoer om emnet og eksempler på tidligere års projekter. Endvidere udveksler alle lærerne erfaringer og resultater fra deres arbejde med at fremme iværksætterkultur

på skolerne. De fleste anmodes om at udfylde og aflevere et evalueringsskema, mens andre fremlægger deres arbejde på en mere kreativ måde. Enkelte har f.eks. redigeret en video med resultaterne af de præsentationer, som de studerende har fremlagt som led i deres afsluttende projekt.

Uddannelsesforvaltningen formidlede desuden kontakter til lokale virksomheder, ligesom man beskrev, hvordan de kunne kontaktes inden for de enkelte projekters tidsrammer. Endelig blev det fremhævet, hvor meget det gavner at få iværksættere med succes til at komme på besøg og holde en motiverende tale ved opstarten af projekterne på skolerne.

Aktivitetstype: initiativer med løbende støtte til aktive lærere

Gennemførelsesland: Spanien — Catalonien

Institution, der har gennemført aktiviteten:

den catalonske uddannelsesforvaltning

Websted eller link til projekt eller institution:

den catalonske uddannelsesforvaltnings websted:

<http://www20.gencat.cat/portal/site/ensenyament>

Primær kontaktperson: Xavier Yáñez, Maria Ojuel og Monica Artigas

Primær kontaktpersons e-mailadresse: xyanez@xtec.cat, mojuel@xtec.cat, monica.artigas@terra.es

Tlf. +34 935516900, lokal 3835

Anvendelsesområde/målgruppe for aktiviteten:

lærere, som bruger et iværksætterkulturprogram på deres skole

Målgruppens uddannelsesniveau:

løbende faglig udvikling, lærere ved ungdomsuddannelser

Forudsætninger for succes

- ▶ Iværksætterorienterede skoler er et ret nyt begreb i Catalonien, så støtte fra uddannelsesforvaltningen er afgørende.
- ▶ Aktiviteten støttes gennem uddannelsesforvaltningens program for løbende udvikling af lærere og tilbydes gratis på forsøgsbasis på visse skoler i Catalonien. Uddannelsesforvaltningen spiller en afgørende rolle med hensyn til at gøre det muligt for lærerne at udveksle erfaringer og materialer. Det gælder navnlig for de lærere, som ikke har beskæftiget sig med området før. Endvidere er et nyt valgfrit fag om iværksætterkultur i år blevet indarbejdet i det tredje år af de obligatoriske ungdomsuddannelser. Det er derfor særligt afgørende, at flere lærere deltager i denne uddannelse, navnlig økonomilærere, som normalt vil have ansvaret for undervisningen i det nye fag. Endvidere forefindes der i dag kun meget lidt relevant materiale på skolerne, så uddannelsesforvaltningens hjælp og oplysningsarbejde er afgørende for at tilvejebringe information af høj kvalitet.
- ▶ *Projecte Emprenedors* har nu udviklet et kursusforløb på 25 timer, der handler specifikt om iværksætterkultur, og hvor lærerne udrustes med de værktøjer og andre ressourcer, der er nødvendige for at gennemføre undervisningen i faget.

LØBENDE FAGLIG UDVIKLING

STØTTEINITIATIVER

SAMARBEJDE

UNDERSVINGSMATERIALER

SPANIEN

Nyttige links og ressourcer:

Link til nogle af de materialer, der udleveres: (http://phobos.xtec.cat/cirel/cirel/index.php?option=com_content&view=article&id=105&Itemid=74).

Link til uddannelsesforvaltningens websted med ressourcer med relation til iværksætterkultur: (<http://www.xtec.cat/web/recursos/emprenedoria>).

Indeks

Område	Institution, der gennemfører aktiviteten	Casestudiets titel	Side
ITE	Universitetet i Jyväskylä (Finland)	Iværksætterorienterede tilgange inden for læreruddannelse	16
ITE	National College of Arts and Design, Dublin (Irland)	»Statuer i bevægelse« — kunst i læreruddannelsen	18
ITE	Groep T — Internationale Hogeschool Leuven (Belgien)	Kunsten at undervise med holdning	20
ITE	St Mary's University College Belfast (Irland)	Vurdering af det kvalitative læringsresultat	22
ITE	Den højere læreanstalt for uddannelse, kommunikation og sport (GPI), det polytekniske institut i Guarda (Portugal)	Pensum — »personlig og social uddannelse«	24
ITE	Professionshøjskolen Xios (Belgien)	Tværfaglig uddannelse gennem didaktiske workshops	26
ITE	Universitetet i Ioannina, institut for førskoleundervisning (Grækenland)	Mentorordninger på universitetet	28
ITE	SEECCL (South East European Centre for Entrepreneurial Learning) (international)	Regionalt projekt om læring på iværksætterområdet med særligt fokus på uddannelse og efteruddannelse af lærere	30
ITE	HAMK — enheden for erhvervsuddannelse af lærere (Finland)	Erhvervsorienteret læreruddannelsesprogram	32
ITE	Swansea Metropolitan University (Det Forenede Kongerige)	Færdiguddannede indgår i læreruddannelsen	34
ITE	Universitetet i Lapland (Finland)	Obligatorisk musikundervisning ud fra et iværksætterperspektiv (pædagogisk tilgang)	36
ITE	Professionshøjskolen UCC i København, institut for læreruddannelse (Danmark)	Innovationskonsulent: professionshøjskolen UCC i København	38
ITE	Høgskulen i Sogn og Fjordane (Norge)	REAL (Rural Enterprises for Action Learning) som et fagligt og pædagogisk værktøj	40
ITE	Det polytekniske institut i Viana do Castelo (Portugal)	Iværksætterorienteret program for børn i alderen 3-12 år	42
ITE	Arteveldehogeschool (Belgien)	Accio (Arteveldehogeschools center for kreativitet, innovation og iværksætterkultur)	44
ITE	Ministeriet for uddannelse og videnskab i Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien	Innovation og iværksætterkultur	46
ITE	WEEN — Welsh Enterprise Educators Network, c/o Swansea Metropolitan, Trinity St David (Det Forenede Kongerige — Wales)	WEEN — Welsh Enterprise Educators Network (walisisk netværk af undervisere i iværksætteri) med støtte fra Enterprise Educators UK (EEUK)	48
CPD	Matija Antun Reljković-gymnasiet, Slavonski Brod (Kroatien)	Matija Antun Reljković-gymnasiet, Slavonski Brod	54
CPD	Manchester Academy (Det Forenede Kongerige)	Manchester Academy	56
CPD	Zespół szkół technicznych w mikołowie (Polen)	»Ja til kompetencer, nej til stereotyper«	58
CPD	Universitetet i Turku/Lappeenranta University of Technology (Finland)	YVI — virtuelt læringsmiljø til uddannelse i iværksætterkultur	60
CPD	Initiativet for nystartede virksomheder og virksomhedsoverdragelser (Initiative für Existenzgründungen und Unternehmensnachfolge — IFEX), en enhed under finans- og økonomiministeriet i Baden-Württemberg (Tyskland)	Styrkelse af iværksætterånden hos lærere og studerende	62

Område	Institution, der gennemfører aktiviteten	Casestudiets titel	Side
CPD	Valnalon (Spanien)	Anerkendelse og udvikling af iværksætterorienteret praksis på læreruddannelsesområdet (ADEPTT-projektet)	64
CPD	Creativity, Culture and Education (CCE), en ikkestatslig velgørende organisation (NGO) baseret i Det Forenede Kongerige	Kreativitet, kultur og uddannelse — kreative partnerskaber	66
CPD	Ministeriet for formandskabet for ministerrådet (den portugisiske regering) (Portugal)	Programa Escolhas (et program om lige valgmuligheder)	68
CPD	Håndværksrådet i Republikken Slovenien (Slovenien)	Projektet UPI	70
CPD	Anespo (Portugal), Norton Radstock College og Bath Spa University (Det Forenede Kongerige), Niels Brocks Handelsgymnasium (Danmark), Center for udvikling og innovation inden for uddannelse (TEHNE) (Rumænien), Cebanc (Spanien), europæisk forum for teknisk uddannelse og erhvervsuddannelse (EfVET) (Portugal, Det Forenede Kongerige, Danmark, Rumænien, Spanien)	Projektet »Life 2« — uddannelse af underviseren	72
CPD	Handelshøjskolen i Rouen (Frankrig)	Innovation inden for iværksætterorienteret pædagogik	74
CPD	IZER, Institut Européen de L'Entrepreneuriat Rural (Frankrig)	MIME-metoden: Méthode d'Initiation au Metier d'Entrepreneur (metode til at blive iværksætter)	76
CPD	Zöld Kakas Líceum (Ungarn)	Netværkssamarbejde med erhvervslivet	78
CPD	Tknika, en underafdeling af afdelingen for erhvervsuddannelse, almen uddannelse og livslang læring under den baskiske regerings ministerium for uddannelse, sprogpolitik og kultur (Spanien — Baskerlandet)	Tknika — innovationscenter for erhvervsuddannelse, almen uddannelse og livslang læring	80
CPD	Network for Training Entrepreneurship (NFTE) Belgium (Belgien)	Iværksættere og iværksætterkvalifikationer i topklasse	82
CPD	Det bulgarske center for øvevirksomheder (Bulgarien)	Uddannelse af undervisere i at skabe »øvevirksomheder« på deres skole	84
CPD	Junior Achievement Young Enterprise Europe (JA-YE Europe) (international)	JA-YE — læreruddannelsesaktiviteter	86
CPD	University of Aberdeen (Det Forenede Kongerige — Skotland)	»The Entrepreneurial Educator« (Den iværksætterorienterede underviser — et todages seminar)	88
CPD	Centre for Education and Industry (Det Forenede Kongerige)	National Standard for Enterprise Education (national standard for iværksætteruddannelse)	90
CPD	Centre for Educational Research and Development — CERD (center for forskning og udvikling på uddannelsesområdet) (Libanon)	Fortolkning af begrebet iværksætterkultur i læseplanerne	92
CPD	Uddannelsesforvaltningen i Catalonien (Spanien)	Projecte Emprenedors (iværksætterprojekt)	94

ITE = lærergrunduddannelse

CPD = løbende faglig udvikling

Det elektroniske *Enterprise & Industry Magazine* (http://ec.europa.eu/enterprise/magazine/index_en.htm) dækker emner som SMV'er, innovation, iværksætteri, det indre marked for varer, konkurrenceevne, miljøbeskyttelse, industripolitik inden for en lang række områder og meget andet.

Tidsskriftet udkommer på tryk tre gange årligt. Du kan tilmelde dig på (http://ec.europa.eu/enterprise/magazine/print-edition/subscription/index_en.htm) og modtage det gratis med posten på fransk, italiensk, spansk eller tysk.

Europe Direct er en service, der har til formål at hjælpe med at besvare Deres spørgsmål om Den Europæiske Union.

Frikaldsnummer (*): 00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Oplysningerne er gratis ligesom de fleste opkald (nogle operatører, telefonbokse eller hoteller kan dog kræve penge for opkaldet).

